

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ
ПРАВОСУДНА НАСОКА - ВТОР ЦИКЛУС СТУДИИ

Магистерска работа

„ЗАШТИТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА ВО ПОЛИЦИСКАТА ПОСТАПКА“

ментор

Доц. д-р Љупчо Сотироски

кандидат

Борис Гудев

Број на индекс 2075

Кочани, фебруари, 2012 година

Апстракт

Почитувањето на човековите слободи и права, кои се содржани во базичните меѓународни правни акти, претставува најсуштествениот основен критериум врз кој се заснова постоењето на денешната современа држава и владеењето на правото во неа.

Република Македонија како современа држава, иако релативно млада, во своето независно опстојување како држава има за цел и е ориентирана кон приклучување во европското семејството на демократските правни држави во рамките на Европската Унија. Од тие причини, Република Македонија се наоѓа во фаза на усогласување на своето домашно право со европското право и во таа смисла, правните норми од областа на човековите слободи и права ги имплементира во домашното право како услов *sine qua non* (услов без кој не се може) за остварување на таа историска цел.

Меѓутоа, правото не опстојува само преку постоењето на правните норми, туку уште повеќе преку правните лекови за нивната заштита во смисла на максимата *ubi ius ibi remedium* (каде што има право постои лек).

Човековите слободи и права како стандарди мора да се почитуваат и да се содржани во сите сфери на секојдневното човеково живеење во државата и таа треба да ги промовира и гарантира како нејзина основна обврска спрема граѓанинот. Треба да обезбеди инструменти и механизми за нивна заштита, особено таму каде што се најосетливи и најподложни на повреди, а тоа е во полициската постапка.

Оваа магистерска работа ја обработува темата на заштитата на човековите слободи и права во полициската постапка, кога тие се злоупотребени од страна на полициските службеници кога преземаат службени дејствија користејќи ги полициските овластувања во извршувањето на полициската работа. Извршена е анализа и обработка на пријавените злоупотреби и заштитата на слободите и правата за периодот од 2004 до 2010 година, во рамките на Проектот за заштита на човековите права имплементиран од коалицијата на невладини организации на ниво на целокупната територија на Република Македонија.

Клучни зборови: меѓународни правни акти, домашно право, полициска злоупотреба, полициски овластувања, полициска работа, полициски службеници, жртви на тортура, прекумерна сила, граѓанско општество.

PROTECTION OF HUMAN RIGHTS IN A POLICE PROCEDURE

Abstract

Respect of human rights and freedoms, which are contained in the basic international legal acts, represents a basic criterion which is based on the existence of today's modern state and the rule of law in it.

Republic of Macedonia as a modern state, although relatively young, in its existence as an independent state is oriented and aims towards joining the European family of democratic states in the legal frame of the European Union. For this reason, the Republic of Macedonia is in the process of adjusting its domestic law under European law and in this sense the legal norms of human rights and freedoms are implemented in domestic law as a condition *sine qua non* (essential requirement without it cannot be possible) to achieve that historic goal.

However, the right does not exist only through the existence of legal norms, but even more through the remedies for their protection in terms of the maxim *ubi jus ibi remedium* (where there is law there is a cure). Freedoms and human rights standards must be respected and included in all spheres of everyday human life in the country and it needs to promote and guarantee as its primary obligation to the citizen. The state need to provide instruments and mechanisms for their protection, especially where they are sensitive and most susceptible to injury and it is in police procedure.

This master work examines the theme of protection of human rights and freedoms in police procedures when they are abused by police officers when they are taking official actions using police powers in the police work. An analysis and processing of reported abuses and protection of freedoms and rights was done from 2004 to 2010, in the frame of the Project for Protection of Human Rights implemented by a coalition of nongovernmental organizations on the territory of Macedonia.

Key words: international legal acts, domestic law, police abuse, police powers, police work, police officers, victims of torture, civil society.

СОДРЖИНА

1. ВОВЕД	1
2. ЗА ЧОВЕКОВИТЕ СЛОБОДИ И ПРАВА	3
2.1. Поим и дефиниција	3
2.2. Три генерации на права	5
2.3. Принципи на човековите слободи и права	7
3. МЕЃУНАРОДНОТО ПРАВО ЗА ЧОВЕКОВИТЕ СЛОБОДИ И ПРАВА	10
3.1. Основните меѓународни инструменти и механизми кои се однесуваат за заштитата на човековите слободи и права	10
3.1.1. Извори на правото и имплементација	10
3.2. Меѓународни инструменти за човековите права	12
3.2.1. Инструменти за човековите права во Организацијата на обединетите нации	12
3.2.2. Универзална декларација за правата на човекот	12
3.2.3. Меѓународен пакт за економски, социјални и културни права	14
3.2.4. Меѓународниот пакт за граѓански и политички права	15
3.2.4.1. Факултативен протокол кон Меѓународен пакт за граѓански и политички права	16
3.2.4.2. Втор Факултативен протокол кон Меѓународниот пакт за граѓански и политички права	17
3.2.5. Конвенција за елиминирање на расна дискриминација	17
3.2.6. Конвенција за елиминирање на сите форми на дискриминација на жените	18
3.2.6.1. Факултативен протокол на Конвенцијата за елиминирање на сите форми на дискриминација на жените	18
3.2.7. Конвенција против мачењето и другите свирепи, нехумани или понижувачки казни или постапки	19
3.2.7.1. Факултативен протокол кон Конвенција против мачењето и другите свирепи, нехумани или понижувачки казни или постапки	20
3.2.8. Конвенција за правата на детето	21
3.2.8.1. Факултативен протокол за продажба на деца,	

детска проституција, детска порнографија	22
3.2.8.2 Факултативен протокол за вклучување на деца во вооружени конфликти	24
3.2.9. Конвенција за заштита на правата на сите сезонски работници и членовите на нивните семејства	25
3.3. Останати инструменти	26
3.4. Меѓународни механизми на заштита на човековите права и слободи	27
3.4.1. Извештаи, коментари, препораки	27
3.5. Постапката (процедура) 1503 пред Комисијата за човекови права	28
3.6. Прирачник за делотворна истрага и документирање на тортура и други свирепи, нехумани, понижувачки постапки или казни (Истанбулски протокол)	31
3.7. Европски инструменти за заштита на човековите слободи и права	33
3.7.1. Европска конвенција за човековите права	33
3.8. Други поважни конвенции и спогодби	36
3.9. Човековите права и основните слободи (предмет на заштита) во Уставот на Република Македонија и меѓународните документи	38
4. ЗА ПОЛИЦИЈАТА	45
4.1. Работата на полицијата	45
4.2. Полициски овластувања	48
4.2.1. Видови полициски овластувања	51
4.2.1.1. Проверка и утврдување идентитет на лица и предмети	51
4.2.1.2. Собирање на информации	52
4.2.1.3. Повикување	52
4.2.1.4. Приведување	53
4.2.1.5. Задржување	53
4.2.1.6. Употреба на сила	54
4.2.1.6.1. Употреба на средства за присилба	54
4.2.1.6.2. Употреба на физичка сила	55
4.2.1.7. Употреба на средства за присилно запирање на возила	55
4.2.1.8. Употреба на куче	56

4.2.1.9. Употреба на огнено оружје спрема лица	56
4.2.1.10. Употреба на хемиски средства, употреба на средства за присилба спрема група и употреба на посебни видови оружје и експлозивни средства	57
4.2.1.11. Употреба на огнено оружје спрема животни	57
5. ЗА ЗАШТИТАТА НА ЧОВЕКОВИТЕ СЛОБОДИ И ПРАВА	58
5.1. Заштитата на човековите слободи и права од полициската злоупотреба во домашниот правен систем	58
5.2. Државни институции	59
5.2.1. Работата на полициските службеници и заштитата на основните слободи и права на граѓанинот	59
5.2.1.1. Кодекс на полициската етика	59
5.2.1.2. Сектор за внатрешна контрола и професионални Стандарди	60
5.2.1.3. Народен правобранител – Омбудсман	63
5.2.1.4. Улогата на Јавното обвинителство	69
5.2.1.5. Улогата на судовите	71
5.2.1.6. Постојаната анкетна комисија за заштита на слободите и правата	72
5.3. Субјекти на граѓанското општество	73
5.3.1. Здруженијата на граѓани во заштитата на човековите права во полициската постапка	73
6. РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА	75
6.1. Евидентирани случаи во кои е побарано заштита од полициска злоупотреба за 2004 година	75
6.2. Евидентирани случаи во кои е побарано заштита од полициска злоупотреба за 2005 година	79
6.3. Евидентирани случаи во кои е побарано заштита од полициска злоупотреба за 2006 год	81
6.4. Евидентирани случаи во кои е побарано заштита од полициска злоупотреба за 2007 година	85

6.5. Евидентирани случаи во кои е побарано заштита од полициска злоупотреба за 2008 година	89
6.6. Евидентирани случаи во кои е побарано заштита од полициска злоупотреба за 2009 година	93
6.7. Евидентирани случаи во кои е побарано заштита од полициска злоупотреба за 2010 година	98
6.8. Дискусија за евидентирани случаи во кои е побарано заштита од полициската злоупотреба 2004-2010 година	101
7. ЗАКЛУЧОК	104
8. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА	106

КРАТЕНКИ

РМ	Република Македонија
УДПЧ	Универзална декларација за правата на човекот
ООН	Организацијата на Обединетите нации
МПЕСКП	Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права
МПГПП	Меѓународниот пакт за граѓански и политички права
КЕРД	Конвенција за елиминирање на расна дискриминација
КЕДЖ	Конвенција за елиминирање на сите форми на дискриминација на жените
КПМ	Конвенција против мачењето и другите свирепи, нехумани или понижувачки казни или постапки
КПД	Конвенција за правата на детето
ЕКЧП	Европска конвенција за човековите права
СВКПС	Сектор за внатрешна контрола и професионални стандарди
НП	Народен правобранител (Омбудсман)
МВР	Министерство за внатрешни работи
НПМ	национални превентивни механизми
ОПКАТ	Факултативниот протокол кон Конвенција против мачењето и другите свирепи, нехумани или понижувачки казни или постапки
ЈО	Јавното обвинителство
ОЈО	Основно јавното обвинителство
ПАК	Постојаната анкетна комисија за заштита на слободите и правата
НВО	Невладини организации (Граѓанските зруженија)
ППЧП	Проект за подршка на човековите права
ЦДР	Центар за демократски развој
ИЦКО	Информативниот центар за граѓанско општество Скопје
НМ ОБСЕ	Набљудувачката мисија на Организацијата за безбедност и соработка на Европа во Скопје
ЦГИ	Центарот за граѓанска иницијатива
ОСЛ	Овластени службени лица

1. ВОВЕД

Секојдневно сме сведоци дека почитувањето и заштитата на човековите права, како цивилизациска придобивка, е мисија и крајна цел на секоја модерна држава. Со падот на социјалистичките режими и промената на општественото уредување започна реформаторскиот период на поранешните социјалистички држави во Европа, меѓу кои и Република Македонија, на воспоставување нови односи на релацијата држава – граѓанин, изразени преку основните човекови права и слободи што ги гарантира државата, втемелувајќи ги во своите највисоки правни акти.

Оттука, модерната демократска држава, каква што претендира да биде и Република Македонија, треба да биде и најголемата гаранција дека ќе ги обезбедува, почитува и заштитува човековите права, како темелна цивилизациска придобивка во секојдневното живеење на нејзините слободни граѓани.

Во таа смисла, полициските органи во својата работа се единствени државни органи кои имаат законски овластувања да постапуваат, да ги ограничуваат и да им ги одземаат основните човекови права и слободи на граѓаните, а во рамките на постапувањето и остварувањето на своите работни задачи и обврски и во согласност со Уставот и законите.

Меѓутоа, и во тоа свое постапување при извршувањето на своите работни задачи од таков вид, овластените службени лица професионално се обврзани да внимаваат и да работат врз основа на законските регулативи со кои се регулира таквата полициска постапка, особено при апсењето, приведувањето или лишувањето од слобода.

Оттука, стручната оправданост на темата произлегува од фактот што овој труд ќе претставува еден вид прирачник и помагало за сите фази на полициската постапка која ги засегнува загарантираните човекови права и нивната заштита, со цел - изнаоѓање соодветни современи решенија на планот на законската регулатива, избор на меродавно право и постигнување на ефикасност во надминувањето на проблемите во спроведувањето на реформите во Полицијата и основните човекови права и слободи.

Овој труд ќе овозможи подобро запознавање на феноменот на значењето и важноста од почитувањето на човековите права и слободи во полициската постапка и ќе помогне за согледување на основните проблеми и изнаоѓање адекватни решенија во формирањето на законските и подзаконските акти од оваа област.

Понатаму, трудот содржи претставување на појавните форми и облици на механизмите и инструментите во заштитата и почитувањето на конкретните човекови права, имплементирањето на меѓународните конвенции, декларации протоколи, извештаи и други релевантни меѓународни акти во актуелното домашно уредување, компаративна анализа на законодавството и на процесуалната институционална поставеност.

Научната оправданост на темата произлегува од фактот што овој труд е еден од ретките кој резултира од истражувачката работа која го опфаќа т.н. „посттранзициски период“ (од 2004 до 2010 година), во кој темелно е опфатена заштитата на човековите права и слободи и во полициската постапка која, како правна помош, е претставена од страна на невладиниот сектор на граѓаните кои пријавиле полициски злоупотреби.

Се работи за висок процент на обработени конкретни случаи на пројавени и пријавени злоупотреби и нивното процесуирање пред соодветните државни органи и институции од страна на најголемата коалиција на здруженија на граѓани во државата кои работат на полето на човековите права.

Невладиниот сектор, како еден од главните актери во третманот на оваа проблематика, игра особено важна улога, бидејќи како субјект на граѓанското општество во современата демократија, ослободен од партиски и политички влијанија, ја има моќта да даде одговор на дилемата „кој ќе нè чува од чуварите“.

Се надевам дека овој труд ќе побуди интерес кај научната јавност, односно ќе создаде основа за поттикнување на други научни истражувања поврзани со оваа тема, со што уште подобро би се утврдила ефикасноста во почитувањето и заштитата на човековите права, посебно во полициската постапка, а преку тоа и за приближување на правниот систем на Република Македонија кон европскиот правен систем, кон кој се стреми.

2. ЗА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И СЛОБОДИ

2.1. Поим и дефиниција

Како резултат на еволуцијата на човековата цел за создавање на хумано и праведно општество, во кое човекот како слободно битие ќе ги остварува своите индивидуални и колективни права, својствени на неговата човекова природа, се појавува и развива идејата и концептот на човековите права и слободи.

Развојните цели на идејата за човековите права извираат од моралните права и обврски меѓу луѓето кои живеат во едно општествено уредување, или меѓу луѓето и политичките авторитети, односно институциите на тоа општествено уредување. Се развива до степен да биде сфатена како најопшт систем на вредности, прифатен од најголем број државни уредувања и култури, како цивилизациска придобивка од развојот на религиските, филозофските и правните учења и теории и, воопшто, од развојот на човековата мисла.

Денес човековите права својата правна основа и концепт ја имаат во меѓународното право, во форма на пишани правни норми и стандарди, како и релевантни институции кои ја гарантираат и контролираат нивната примена и почитување. Тие се инкорпорирани во националните правни системи на современите држави кои треба да го гарантираат и обезбедуваат нивното почитување во секојдневното живеење на своите граѓани.

Поимот човекови права и слободи, како основен концепт и базичен принцип на современото демократско општество, се појавува веднаш по завршувањето на Втората светска војна со формирањето на Организацијата на обединетите нации во 1945 година и со донесувањето на Универзалната декларација за човековите права во 1948 година.

„Сите човечки суштества се раѓаат слободни и еднакви според достоинството и правата. Тие се обдарени со разум и свест и треба едни кон

други да постапуваат во духот на братството“ (чл. 1, Универзална декларација за човекови права, Париз 1948 година).

Суштината на концептот на човековите права содржана во Универзалната декларација за човековите права, во која, покрај погоре цитираниот член, во кој е изразено правото на еднаквост, постојат уште 29 члена во кои се изразени останатите права и слободи, што заедно со преамбулата, претставуваат основен извор на правото, кои понатаму се надоградуваат со други меѓународни правни документи и врз чија што основа се концептирани националните законодавства¹ преку правни норми кои ги регулираат и гарантираат овие права како највисока цивилизациска придобивка.

„Сите права и слободи, наведени во оваа Декларација, им припаѓаат на сите луѓе, без оглед на нивните разлики, како што се раса, боја, пол, јазик, религија, политичко и друго убедување, национално или општествено потекло, сопственост, раѓање или друг статус.

Натаму, нема да се зема предвид политичкиот, правниот или меѓународниот статус на земјата или територијата на која % припаѓа лицето, без разлика дали земјата е независна, под старателство, без самоуправна власт или под каков и да е друг облик на ограничување на нејзиниот суверенитет.“ (чл. 2, Универзална декларација за човекови права, Париз 1948 година).

Универзалниот карактер на стандардите, кои се формулирани во меѓународното право и практика, а кои се прифатени од сите држави потписнички на меѓународните договори што се однесуваат на почитување на човековите права и слободи, го надраснува националниот суверенитет. Тоа значи дека станува збор за правно легитимен меѓународен интерес кој дозволува набљудување, предупредување, критика и интервенција спрема секоја државна власт која ги крши, повредува и не ги почитува основните човекови слободи и права.

¹ Во Уставот на РМ овие права и слободи се инкорпорираани во делот II Основни слободи и права на човекот и граѓанинот во кој спаѓаат:

1. Граѓанските и политичките слободи и права
2. Економските, социјалните и културните права и
3. Гаранциите на основните слободи и права

Од друга страна, самата држава се обврзува дека, согласно одредбите на меѓународното право и стандарди, во своето практикување на власта ќе гради државни институции кои ќе ја гарантираат имплементацијата и заштитата на основните човекови права и слободи, овозможувајќи им на своите граѓани инструменти и механизми преку кои тие ќе ги остваруваат и уживаат овие права и слободи.

И самите граѓани, преку форми на здружување и формирање во граѓански здруженија, кои претставуваат основни субјекти на цивилното или граѓанското општество, имаат право и можност да влијаат и да вршат притисок врз државната власт заради остварувањето на основните човекови права и слободи.

Во обидот да се даде дефиниција на правата на човекот, еден од нашите автори кои се занимаваат со Меѓународното право, за правата на човекот ги определува како: *„Збир на принципи и норми создадени врз основа на признавањето на човековото достоинство како универзална, основна особина на човековата природа, кои имаат за цел обезбедување на нивното почитување во односите меѓу луѓето во општеството и меѓу луѓето и политичките институции во државата, а сè со цел заштита и развој на човековото достоинство, слобода и еднаквост”*²

„Човековите права претставуваат највисок дострел во развојот на вредносниот систем на човекот. Тие претставуваат збир на хуманата димензија на сите претходни учења (филозофски, религиозни, правни) и мерило на достигнатиот цивилизациски развој на човештвото. Во моментот тие претставуваат најуниверзално (од страна на најголем број култури, теории и држави) прифатен систем на вредности кој е многу повеќе од прост збир на вредности на составните делови и развојните компоненти“³

2.2. Три генерации на права

² Фрчковски, Меѓународно право за правата на човекот, стр.14-15, 2005 Скопје

³ Најчевска М. 2008, Предавање: Вовед во концептот на човековите права и слободи

Во научно-теоретската мисла се зборува (во однос на областа на која се однесуваат човековите права и слободи, или како развојни фази на правата и слободите) за три генерации на права, и тоа:

- Граѓанско политички права и слободи (права од прва генерација). Во својата суштина, овие права треба да овозможат ослободување на човекот од притисокот на државата во смисла на нејзино самоволие, потиснување и неограничена власт за сметка на активно вклучување и влијание на граѓанинот во нејзиното управување и практикување на власт и контрола врз неа.

Тука влегуваат: *Правото на живот, слобода од тортура и друг понижувачки и нехуман третман; Слобода од ропство и присилна работа; Право на слобода и сигурност; Право на хуман третман на затворените лица; Слобода од должнички затвор; Слобода на движење и избор на живеалиште; Право на фер судење; Право на ефикасен правен лек; Право на користење на правен лек пред надлежна власт; Право на судска заштита; Право на извршност; Право на неретроактивност на казненото право; Право да се биде субјект пред правото; Право на приватност; Слобода на мисла, совест и вероисповест; Слобода на мислење и изразување; Забрана на пропагирање војна и поттикнување на национална, расна или верска омраза; Право на мирно собирање; Слобода на здружување; Право на брак и формирање семејство; Право на детето; Политички права; Право на еднаквост пред законот; Слобода на странците од арбитрерно протерување; Право на еднаквост меѓу половите; Забрана на дискриминација; Права на малцинствата и, како колективно право, Правото на самоопределување на народите.*

- Економско-социјалните и културните права (права од втората генерација). Овие права произлегуваат од вредностите на човековото живеење во заедница (држава) со другите луѓе и се ориентирани кон обврска на државата за нивно исполнување и заштита на човекот, и тоа преку владеењето на позитивното право, механизмите и инструментите со кои се обезбедуват и гарантираат овие права. Во овие права влегуваат:

- *Право на еднаквост меѓу половите; Право на сопственост; Право на работа; Право на правични и поволни услови за работа; Право на синдикално здружување; Право на штрајк; Право на социјална заштита и социјално осигурување; Право на специјална заштита на семејството, на мајчинството и на децата; Право на дом и место на живеење; Право на соодветен стандард на живеење и право на заштита од глад; Право на физичко и ментално здравје; Право на образование и право на образование за правата на човекот; Право на учество во културата и право на користење на научниот прогрес; Право на авторски права; Право на слобода за научно истражување и други креативни истражувања*
- Солидарни (или колективни) права (права од трета генерација). Овде се работи за права кои се повеќе декларативни права и кои сè уште го немаат „авторитетот“ на претходните две генерации права во позитивно-правна смисла, што претпоставува дека, поради немањето изградени соодветни механизми и инструменти на нивна правна заштита, имаат повеќе политички отколку правен карактер. Тука влегуваат: *Правото на економско, политичко, социјално и културно самоопределување; Правото на економски и социјален развој; Правото да се учествува во користењето на заедничкото цивилизациско наследство и други информации и развој; Правото на мир; Правото на здрава околина и Правото на хуманитарна помош*

2.3. Принципи на човековите слободи и права

Во својата основа, феноменот на човековите прва и слободи, од кои произлегува концептот даден во Универзалната декларација за човековите права, се темели врз следните принципи:

- Принципот на универзалност, односно важењето на правата за секој, за секаде, за секогаш и за сите. Тоа се права и слободи кои важат за секое човечко суштество, без разлика на возраста, боја на кожата, раса, вероисповест, пол, сексуална, политичка или каква било друга ориентација или определеност. Ова значи дека универзалноста како принцип е непосредно поврзана со почитувањето на достоинството на човекот, кое е непосредно и

апсолутно поврзано од раѓањето, трае во текот на животот па сè до смртта и не смее да биде повредено, негирано, одземено или на кој било начин злоупотребено.

Во таа смисла, „секаде“, како просторна димензија на универзалноста, подразбира дека индивидуата овие права и слободи ги ужива насекаде во секојдневното свое опстојување: на работа, во семејството, во своето место на живеење, во својот град, држава и пошироко - на секоја територија.

Временската димензија „секогаш“ значи дека важат во кое било време и во која било ситуација, освен во исклучителни случаи строго определни со закон. Но овие случаи треба да бидат максимално редуцирани во постапки строго определени со закон.

Спрема „сите“ ја содржи асполутната димензија на овој принцип и претпоставува дека никој не може да биде лишен или да му биде одземено некое од човековите права, освен ограничувањата на оние права кои по својот карактер се специфично одредени и поврзани на релација граѓанин-држава.

Друг принцип е *принципот на неotuѓивост* кој значи дека овие права му припаѓаат на секое човечко суштество со самиот факт што е човек, ги стекнува со своето раѓање и не можат да се отуѓат ниту да се пренесат преку засновање на каков било правен однос.

Принципот на слобода на личноста, односно индивидуата, значи дека таа слободно располага со својот разум тело и дух и која се издигнува над сите религиозни, традиционални, политички, културолошко-уметнички слободи. Оваа слобода треба да биде непобитен услов во уживањето на човековите права и слободи. Овој принцип особено е изразен во оние граѓански општества во кои владее принципот на демократија на слободни луѓе и граѓани, каде што важи максимата дека е дозволено сè, освен она што не е изречно забрането со закон.⁴

Принципот на еднаквоста е следниот принцип кој подразбира еднаквост во достоинството, еднаквост на правата кои ги ужива секое човечко суштество, еднаквост на можностите за уживање на тие права и еднаквост во заштитата на

⁴ Во Уставот на Република Македонија, во член 8 ст 2: „Во Република Македонија слободно е сè што со Уставот и законот не е забрането“

тие права. Во таа смисла, како битен и најсуштински елемент на еднаквоста, кој станува сè повеќе актуелен, е прифаќањето и почитувањето на различноста или еднаквоста во различноста.

Принципот на неделивост ја определува целовитоста на функционирањето на овие права и слободи во еден систем, каде што корпусот на правата од трите генерации дејствуваат како целина и не можат да се поделат така што некои делови добиваат правен легалитет, а некои не добиваат.

Уживањето и остварувањето на човековите права луѓето, како слободни луѓе и граѓани, во полна смисла можат да ги остваруваат единствено и само во граѓанските општества во кои владеат принципите на слободната демократијата, врз кои се засновани државните уредувања на државите.

Меѓутоа, денес прифаќањето на концептот на владеење на човековите права на ниво на највисок приоритет во владеењето на правото во државите и овозможувањето да бидат почитувани овие права и слободи од страна на владите или носителите на власта, е прилично условено и во голем број држави неостварливо.

Причините за тоа можат да бидат идеолошки, при што државата е концептирана врз идеолошка основа (комунистичка, фашистичка) и религиски, при што државата е устроена врз принципите и основите на религиските учења и проповеди, а во некои држави зависи од волјата на суверенот кој владее.

Постојат држави чии влади, за да се нарекуваат демократски, човековите права и слободи ги имплементираат во домашното право на ниво на формално-декларативни права ставени на хартија, кои не се почитуваат во доволен степен и на начин во согласност со меѓународните обврзувачки документи. Најчесто, ваквите влади, поради немањето капацитет и нивната недоволна агресивност во напорите за почитување на човековите права и слободи, апсурдно, оправдувањето за својот неуспех го бараат во идеолошките, религиските или културолошките традиции, во менталитетот или недоволно созреаната свест за почитување на основните права на различноста на другиот, во нискиот економски стандард, во ниското чувство на лојалност на своите државјани кон државата.

3. МЕЃУНАРОДНОТО ПРАВО ЗА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И СЛОБОДИ

3.1. Основните меѓународни инструменти и механизми кои се однесуваат на заштитата на човековите слободи и права

3.1.1. Извори на правото и имплементација

Кога станува збор за изворите на правото на човековите права и слободи, тогаш се мисли на голем број меѓународни правни документи, меѓународни правни обичаи, одлуки и препораки на релевантни организации и институции, како и на работата и делата на истакнати поединци кои имаат особен и признаен придонес за развојот на идејата и концептот за човековите права и слободи.

На денешниот степен на цивилизацискиот развој, во сите држави со демократско уредување општоприфатено е приоритетното значење на меѓународното право над домашното законодавство и претставува непобитен дел од внатрешното право.⁵

Најпрвин, кога е во прашање прифаќањето на меѓународниот правен документ, од страна на владата или соодветниот државен орган содржината на текстот на документот се разгледува и се упатува во согласност кон иницијаторот, односно кон другите држави дека истиот е прифатлив.

Потоа се пристапува кон актот на потпишување и со тоа државата потписничка станува договорна страна заедно со останатите држави потписнички.

⁵ „Меѓународните договори што се ратификувани во согласност со Уставот се дел од внатрешниот правен поредок и не можат да се менуваат со закон“, член 118 од Уставот на Република Македонија

Следниот чекор е негова ратификација или усвојување во највисокиот законодавен дом, станува дел од домашниот правен поредок и, по определен период на време, стапува во сила.

Што се однесува до содржината, односно имплементацијата и примената на меѓународните документи коишто се однесуваат на човековите права, таа се прифаќа онака како што е предложена во предлог-документот кој се разгледува во националните тела за време на неговото прифаќање, потпишување и ратификација.

Меѓутоа, бидејќи се работи за посебни и разнолики политичко-правни и општествено-политички системи и услови кои владеат или го условуваат владеењето на правото, во определени ситуации е дозволено државите да применуваат извесни ограничувања во примената на меѓународните документи.

Можностите и ситуациите за таквите ограничувања мора да се строго определени и најчесто се ситуации во кои е загрозувана националната сигурност или постои сериозна национална опасност (на пример вооружени тензии или судири, воена состојба). Таквото право на ограничување, укинување или отстапување, се нарекува - дерогација и нејзината примена мора да биде прецизно определена заради постоење на можноста, во спротивен случај, да биде злоупотребена од страна на државите, односно на нивните влади.⁶

Од особено значење е да се напомене фактот дека постојат права кои во никој случај не можат да бидат предмет на отстапување, ограничување или укинување (правото на живот, заштита од тортура и ропство, затворање заради неможност од исполнување на договорна обврска, кривична одговорност за дела кои не претставуваат кривични дела во моментот на сторувањето, право на субјективитет, слободата на мислата, совеста и религијата)⁷.

⁶ „Во случај кога опстанокот на нацијата го загрозува вонредна јавна опасност, која е прогласена по официјален пат, државите договорнички на овој Пакт можат да преземат, во обем строго одреден од барањата на ситуацијата, мерки со кои ќе се укинат обврските предвидени со овој Пакт, доколку тие мерки не се неспоииви со други обврски кои им ги наметнува меѓународното право и доколку со себе не повлекува дискриминација заснована на раса, боја на кожата, пол, јавна вероисповест или општествено потекло“, чл.4 ст.1 од Меѓународниот пакт за граѓански и политички права

⁷ „Претходната одредба не дава овластување за какво да е отстапување од членовите 6, 7, 8 (ст.1 и 2), 11, 15, 16 и 18“, чл.4.ст 2 од Меѓународниот пакт за граѓански и политички права

Постојат меѓународни документи кои по својот карактер се облигаторни, односно обврзувачки или правно обврзувачки за државите кои ги наследиле, или на кои им пристапиле или ратификувале. Тоа значи дека постојат механизми на заштита и контрола на спроведувањето и почитувањето на одредбите и стандардите во вид на посебни тела, органи - како комитети или комисии, коишто се грижат за исполнување на обврзувачкиот карактер на меѓународните одредби од страна на државите кои ги прифатиле. Својата функција овие органи ја остваруваат врз база на мониторинг или набљудувачките мисии кои ги остваруваат, преку обврските на државите за поднесување извештаи, преку поплаките и претставките или жалбите од индивидуи или колективни жалби.

Од друга страна, постојат и морално обврзувачки и политичко обврзувачки меѓународни документи, кои не се правно обврзувачки, и степенот или обврзувачкиот карактер не е на такво ниво и интензитет како претходните, наведени погоре. Таков карактер на меѓународни документи се декларациите кои најчесто претходат на правно обврзувачките документи, како и мислења и насоки во вид на забелешки, препораки, инструкции од страна на релевантни меѓународни органи или организации.

3.2. Меѓународни инструменти за човековите права

3.2.1. Инструменти за човековите права во Организацијата на Обединетите нации

3.2.2. Универзална декларација за правата на човекот (УДПЧ)⁸

Универзалната декларација за правата на човекот претставува основен базичен документ во областа на човековите права. Со нејзиното усвојување во 1948 година меѓународната заедница, преку Организацијата на Обединетите нации, започна процес кој трае и кој има за цел развој на сеопфатна рамка за промовирање и заштита на правата на човекот. Иако нема правно обврзувачки карактер, во вид на договор во смисла на погоре наведеното, таа е прифатена како меѓународно обичајно право и од секоја членка на Организацијата на

⁸ Усвоена и прокламирана од Генералното собрание на ОН со Резолуцијата 217 А(111) на 10 декември 1948 год.

обединетите нации се очекува да ги почитува нејзините одредби и да обезбеди нејзино спроведување.

Оваа Декларација ги гарантира правата на сите луѓе и ја претставува целокупната лепеза од економски, социјални, културни, политички и граѓански права. Содржи преамбула и 30 члена, во кои се содржани: Право на еднаквост; Ослободување од дискриминација; Право на живот, слобода и лична сигурност; Ослободување од ропство; Ослободување од тортура и понижувачки третман; Право на третман како личност пред законот; Право на еднаквост пред законот; Право на правен лек пред надлежен суд; Ослободување од произволно апсење и прогонство; Право на праведно јавно судење; Право да се биде невин се додека не се докаже вината; Право на заштита на приватност, дом и преписка; Право на слободно движење во државата; Право на азил; Право на државјанство и слобода да се промени; Право на брак и фамилија; Право на сопственост; Слобода во врувањето и религијата; Слобода на мислење и изразување; Право на мирно собирање и здружување; Право да учествува во власта и слободни избори; Право на социјална заштита; Право на работа, слободен избор на работно место и здружување во синдикати; Право на одмор и слободно време; Право на соодветен стандард на живеење; Право на образование; Право на учество во културниот живот на заедницата; Право на општествен поредок во кој овие права ќе се реализираат; Суштинска должност кон заедницата за слободен и целосен развој; Право на остварување на одредбите од Декларацијата без спречување од страна на држави, групи или поединци.

Универзалната декларација за правата на човекот претставува извор од чии одредби произлегуваат двата меѓународни пакта кои патем претставуваат договори (правно обврзувачки документи) и тоа Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права и Меѓународниот пакт за граѓански и политички права.

Универзалната декларација за правата на човекот, Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права и Меѓународниот пакт за граѓански и политички права, заедно го формираат Меѓународниот закон за правата на човекот, или она што се нарекува Меѓународна повелба за човековите права.

Покрај двата пакта, постојат уште пет, или вкупно седум, меѓународни договори за човековите права и придружни инструменти за кои се формирани релевантни мониторинг тела кои, заедно со Комисијата на Обединетите нации за човековите права и нејзината Поткомисија за промовирање и заштита на правата на човекот, ја формираат правната рамка на Организацијата на обединетите нации.

3.2.3. Меѓународен пакт за економски, социјални и културни права МПЕСКП (1976 г)⁹

Овој Пакт, помеѓу другите (колективни права) содржи одредби кои се однесуваат на еднакви права на жените и мажите за користење на сите економски, социјални и културни права, праведни и погодни услови за работа, слобода на здружување и синдикални права, социјално осигурување, заштита и помош на семејството, соодветен животен стандард, највисок достапен стандард и здравје, образование, учество во културниот живот, користи од напредокот на науката, права на интелектуална сопственост.

Како мониторинг тело на Пактот е Комитетот за економски, социјални и културни права, а од државите - страни на овој договор, се бара до Комитетот да поднесуваат прв извештај во рок од две години од стапувањето во сила, а после тоа опширен извештај секоја петта година.

Во постапка е факултативниот протокол за Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права, во кој се предвидува дека „Секој поединец или група, кои тврдат дека се жртви на кршење на правата од страна на државата, а кои се однесуваат на кои било економски, социјални или културни права признаени со Пактот, или кој било поединец или група кои дејствуваат во име на

⁹ Усвоен и отворен за ратификување со Резолуција на Генералното собрание на ОН 2200 А (XXI) од 16 декември 1966 год. Стапи во сила на 3 јануари 1976 год. по депонирање на 33 ратификации

тужителот, може да поднесе писмено барање до Комитетот за испитување на случајот“. Меѓутоа, за да се користи ова право, потребно е да бидат исцрпени сите домашни правни лекови за да може да се поднесе жалба.

3.2.4. Меѓународен пакт за граѓански и политички права МПГПП (1976 год.)¹⁰

Одредбите од Меѓународниот пакт за граѓански и политички права се однесуваат помеѓу другите работи и на еднаквото право на жените и мажите да ги користат сите политички и граѓански права од Пактот, обврска на државите страни да ги почитуваат и гарантираат правата од пактот без никаква дискриминација, право на живот, забрана за тортура, забрана на ропство и робување, слобода и лична безбедност на секој, правата за лишување од слобода, затворање заради неплаќање долгови, слобода на движење и избор на место на живеење, прогон, еднаквост пред судови и трибунали, прописен процес и фер судење, забрана за ретроактивна примена на закон, признавање на правен субјективитет, право на приватност, слобода на мисла, совест или религија, слобода на мислење и изразување, слобода да се бара и добива информација, забрана за пропагирање војна, забрана за поттикнување национална, расна или верска омраза, право на мирно собирање, слобода на здружување, заштита на семејството, права на детето, право да се учествува на јавни работи, да се гласа и да се биде кандидат на избори, еднаквост пред и еднаква заштита од законот, права на етнички, верски или јазични малцинства.

¹⁰ Усвоен и отворен за потпишување и ратификување или пристапување со Резолуција на Генералното собрание на ОН 2200 А (XXI) од 16 декември 1966 год. Стапи во сила на 23 март 1976 год.

Комитетот за човекови права е тело на Договорот кое следи дали државите - страни на договорот се придржуваат и ги почитуваат одредбите на Меѓународниот пакт за граѓански и политички права. Секоја држава потписничка мора да му поднесува на Комитетот прв извештај една година по стапувањето на сила на Пактот, а после тоа периодичен поширок извештај на секоја петта година.

Токму правата и слободите на граѓаните кои се прокламираат во овој Пакт, во најголем број случаи се злоупотребаат во полициската постапка. Поради тоа, од инзвонредно значење за заштитата и гаранцијата на правата е обврската на државите потписнички на Пактот, во согласност со членот 2, да обезбедат право на делотворна жалба во случај на кршење на правата од Пактот дури и тогаш кога повредата била сторена од страна на службени лица при вршење на нивните службени должности. Исто така, државите потписнички преземаат обврска во такви случаи да обезбедат надлежна судска, управна или друга законодавна власт, во согласност со своите национални законодавства, која ќе биде надлежна за решавање на овие жалби, како и да развиваат можности за релевантни судски правни лекови и да обезбедат надлежните власти да постапуваат по секоја жалба која ќе биде усвоена како оправдана.

3.2.4.1. Факултативен протокол кон МПГПП¹¹

Факултативниот протокол кон Меѓународниот пакт за граѓански и политички права (1976 година,) го утврдува механизмот на жалби преку кој поединците кои се жалат и тврдат дека им е прекршено некое право од Пактот, а кои ги имат исцрпено сите домашни правни лекови, може да поднесуваат претставки или писмени известувања до Комитетот за разгледување.

Одлуката која ќе ја донесе Комитетот за случајот не е правно обврзувачка на начин како што е тоа случај со судските одлуки. Сепак, се очекува, дадената држава (влада) да применува правен лек или корективна мерка во случај кога комитетот ќе констатира дека имало кршења на право или слобода во

¹¹ Усвоен и отворен за потпишување и ратификување или пристапување со Резолуција на Генералното собрание на ОН 2200 А (XXI) од 16 декември 1966 год. Стапи во сила на 23 март 1976 год., во согласност со членот 9 од Протоколот.

конкретниот случај. Нема одредби за санкционирање на државата или владата затоа што не постапила така.

Факултативниот протокол се ратификува одвоено од ратификацијата на МПГПП, што значи дека државата може да стане страна во Меѓународниот пакт за граѓански и политички права, но не е неопходно да стане и страна на протоколот.

3.2.4.2. Втор Факултативен протокол кон МПГПП (1991 година)¹²

Вториот Факултативен протокол кон МПГПП има за цел укинување на смртната казна.

Државите страни на протколот не смеат да погубат никој кој е под нивна надлежност и мора, ако веќе не го сториле тоа, да ги преземат сите мерки да ја укинат смртната казна. Комитетот за човекови права може да добива известувања за наводното кршење на овој протокол ако засегнатата држава е потписничка на Протоколот.

3.2.5. Конвенција за елиминирање на расна дискриминација КЕРД (1969 година)¹³

Во оваа конвенција се содржани одредбите за државните политики и другите мерки за елиминирање на расната дискриминација, расната сегрегација и апархејдот, осуда за пропаганда и организации кои се базираат или пропагираат расна супериорност, забрана и укинување на расната дискриминација и гаранција за правата содржани во УДЧП, заштита и правни лекови преку националните

¹² Усвоен од страна на Генералното собрание на ОН со Резолуција 44/128 на 15 декември 1989 год.

¹³ Усвоена и отворена за потпишување и ратификување или пристапување со Резолуција на Генералното собрание на ОН 2106 А (XX) од 21 декември 1965 год. Стапи во сила на 4 јануари 1969 год., во согласност со членот 19

судови и другите државни институции, мерки (особено преку оразованието) за борба против предрасуди кои водат кон расна дискриминација.

Комитетот за елиминирање на расната дискриминација е тело на договорот со цел да се контролира улогата на државите страни на договорот и степенот на почитување на конвенцијата. Поднесувањето на првиот извештај е една година од неговото стапување на сила, а потоа се праќаат извештаи на секои две години.

Во членот 14 од Конвенцијата за елиминирање на расната дискриминација, секоја држава членка може да се декларира дека ја признава надлежноста на Комитетот да добива и разгледува достави од поединци или групи на лица во рамките на својата надлежност кои тврдат дека се жртви на кршење на правата од конвенцијата од страна на државата членка.

3.2.6. Конвенција за елиминирање на сите форми на дискриминација на жените КЕДЖ (1979 година)¹⁴

Оваа конвенција во своите одредби, меѓу другото, содржи осуда на дискриминацијата на жените и обврската на земјите членки да го внесат принципот на рамноправност, да се воздржат од практиката на дискриминација, да усвојат соодветни закони и мерки за осуда на дискриминацијата, да преземаат мерки за целосен напредок и развој на жените, специјални привремени мерки (афирмативни акции), социјални и културни шеми на однесување на жените и мажите за елиминирање на предрасудите и вообичаените и други практики базирани на идејата за инфериорност или супериорност на половите или стереотипи за жените наспроти мажите, потиснување на сите форми на трговија со жени и нивно искористување за проституција, правото на жената да учествува рамноправно во јавниот живот, да гласа и да биде избирана, еднакви можности да ја претставува владата на меѓународно ниво и да учествува во работата на меѓународните организации, елиминирање дискриминација во однос на

¹⁴ Усвоен и отворен за потпишување и ратификување или пристапување со Резолуција 34/180 на Генералното собрание на ОН на 18 декември 1979 год.
Стапи во сила на 3 септември 1981 год., во согласност со членот 27 (1)

националност, пристап кон образование, вработување, здравствена заштита, состојбата на селските жени, еднаквост со мажите пред законот, брак и семејство.

3.2.6.1. Факултативен протокол на КЕДЖ (2000 година)¹⁵

Факултативниот протокол кон КЕСФДЖ ја утврдува надлежноста и постапката на Комитетот да разгледува петиции од поедини жени или групи на жени кои ги исцрпиле сите домашни национални правни лекови.

Протоколот му дава право на Комитетот да спроведува истраги за тешки или систематски повреди на конвенцијата. Државите кои ќе го ратификуваат протоколот може да се повлечат од истражната процедура, но други преземања или попречувања во однос на условите на истрагата не се дозволени.

3.2.7 Конвенција против мачењето и другите свирепи, нехумани или понижувачки казни или постапки КПМ (1987)¹⁶

Во членот 1 од конвенцијата е содржана дефиницијата за тортурата која гласи дека тортура претставува „секој акт на службено или друго лице кое дејствува во службено својство и со кој намерно на едно лице му се нанесува силна болка или страдање, било физичко или ментално, со цел од него или од некое трето лице да се добие известување или признание, да се казни за некое дело кое тоа или некое трето лице го сторило, или има сомнение дека го сторило, да се заплаши или врз него да се изврши притисок, или некое трето лице да се заплаши или врз него да се изврши притисок или од кој било друг мотив заснован врз секоја форма на дискриминација, кога таквата болка или страдање го нанесува некој агент на јавната служба или некое друго лице кое дејствува по

¹⁵ Усвоен од Генералното собрание на ОН со Резолуција A/54/4 на 6 октомври 1999 год. и отворен за потпишување и ратификување или пристапување од 10 декември 1999 Стапи во сила на 22 декември 2000 год.

¹⁶ Усвоен и отворен за потпишување и ратификување или пристапување со Резолуција на Генералното собрание на ОН 39/46 од 10 декември 1984 год. Стапи во сила на 26 јуни 1987 год., во согласност со членот 27(1)

службена должност, или врз основа на изричен налог или согласност од службено лице".

Изразот не се однесува на болката и страдањето кои произлегуваат исклучително од законските казни, неделиви се од нив или со нив се предизвикани.

Понатаму следуваат и одредбите коишто се однесуваат, меѓу другото, и на преземање ефикасни мерки на државите да спречат тортура на териториите под нивна јурисдикција, екстрадицијата, мерки дека сите акти на тортура се легитимираат како кривични дела, утврдување надлежност за ваквите повреди, постапки за испитување на делата или наводите за вршена тортура, притвор и екстрадиција на лица кои се обвинети дека вршеле тортура, обука на релевантните полициски сили во однос на забраната за мачење, правила и процедури за испрашување, правна заштита и компензација на жртвите, неприфатливост како доказ на изјава добиена со мачење, спречување на други дела на суровост, нехумано или деградирачко однесување или казнување.

Комитетот против тортура е тело на договорот кое контролира дали земјите членки ги почитуваат одредбите од конвенцијата. Од земјите членки се очекува првиот извештај да го поднесе во рок од една година од стапување на сила на конвенцијата, а полсе тоа извештај се поднесува секоја четврта година.

Според член 20, ако за државата потписничка Комитетот располага со информации дека постојат индикации за тортура, државата се повикува на соработка и ако се изјаснила дека ја признава надлежноста на Комитетот, Комитетот со своите членови може да преземе доверлива истрага, па дури и посета на територијата на таа држава. Државата потписничка мора да изјави дека ја прифаќа надлежноста на Комитетот против тортура.

Според член 22, под услов да се изјаснила за надлежноста, Комитетот може да добива и разгледува достави од или во име на поединци кои тврдат дека се жртви на непочитување на одредбите од конвенцијата.

3.2.7.1. Факултативен протокол кон Конвенција против мачењето и другите свирепи, нехумани или понижувачки казни или

постапки (2002 година)¹⁷

Целта на овој протокол е да се воспостави систем на редовни посети на независни меѓународни и национални органи на места каде луѓето се лишени од слобода, со цел да се спречи тортура и друга суровост, нехумано или деградирачко однесување или казнување. Во тие рамки, дејствува Поткомитетот за спречување на тортурата и друга суровост, нехумано или деградирачко однесување или казнување заради вршење на функциите изложени во протоколот.

Во протоколот, лишувањето од слобода се дефинира како „секоја форма на задржување или затворање или сместување на лице во јавни или приватна затворска институција, која тоа лице не е дозволено да ја напушти по наредба на која било правна, административна или друга власт“.

Покрај ова, одредбите од протоколот се однесуваат и на формирање во земјата членка на национален превентивен механизам соодветен на функциите, составот и мандатот како на Поткомитетот.

Од државата страна се бара на Поткомитетот да му обезбедува неограничен пристап кон сите информации кои се однесуваат на бројот на луѓе лишени од слобода во места за притвор, како и за бројот на местата и нивната местоположба, кон сите информации кои се однесуваат на третманот на тие лица, како и на условите на притвор, кон сите места на притвор и нивните објекти и постројки.

Од земјата членка, исто така, се бара да му обезбедува на Поткомитетот можност да прави приватни интервјуа со лицата лишени од слобода без сведоци и слобода да избере место кое сака да го посети и лица кои сака да ги интервјуира.

3.2.8. Конвенција за правата на детето КПД (1990 година)¹⁸

¹⁷ Усвоена на седница на Генералното собрание во 2002 год. (Резолуција 57/199)

¹⁸ Усвоена со Резолуција 44/25 на Генералното собрание на ОН од 20 ноември 1980 год. Стапи во сила на 2 септември 1990 год., во согласност со членот 49

Главните принципи врз основа на кои се промовира оваа конвенција се најдобрите интереси на децата, почитувањето на детското мислење и опстанокот и развојот на детето.

Конвенцијата дава дефиниција дека *„дете значи секое човечко битие помладо од 18 години, освен ако со закон, полнолетноста се стекнува порано“*.

Одредбите од конвенцијата, меѓу другото, се однесуваат на правото на живот, пријавување при раѓање, заштита на идентитетот, одвојување од родителите, спојување со семејството, слобода на изразување и право да бара и прима соодветни информации, слобода на мисла, совест и вера, слобода за здружување и мирно собирање, право на приватност, масовни медиуми, одговорност на родителите, заштита од физичко или ментално насилство, алтернативна грижа, посвојување деца бегалци и оние кои бараат азил, деца со хендикеп, пристап кон здравствена заштита и образование, социјална безбедност, соодветен животен стандард, деца кои им припаѓаат на етнички, верски или јазични малцинства, деца староседелци, одмор и забава, заштита од економска експлоатација, злоупотреба на имот, заштита од сексуална експлоатација и злоупотреба, спречување на киднапирање, продажба или трговија со деца, телесна казна, забрана на мачење или лошо третирање, вооружен конфликт и деца војници, опоравување и реинтеграција во општеството, судење на млади.

Комитетот за правата на децата е тело на договорот коешто контролира дали земјите членки ги почитуваат одредбите од конвенцијата. Од земјата членка се бара да поднесе прв извештај во рок од две години по стапување во сила на конвенцијата, а потоа се праќаат извештаи на секоја петта година.

3.2.8.1. Факултативен протокол за продажба на деца, детска проституција, детска порнографија (2002 година)¹⁹

Цели на овој протокол се грижи и области коишто се занимаваат со правата на децата, како што се економската експлоатација на децата, опасна работа која

¹⁹ Во мај 2002 Генералното собрание усвои Резолуција 54/263 која го вклучува текстот на Факултативниот протокол кон Конвенцијата за правата на детето за продажба на деца, детска проституција и детска порнографија

го попречува основното образование, здравјето и развојот, трговија со деца, распространетост и постојан секс-туризам и подложност на децата на него, сексуално искористување, се поголемата достапност на детската порнографија на интернет и другите информациски технологии во подем, потреба да се адресираат на потполн начин факторите кои придонесуваат за продажба на деца, детска порнографија и детска проституција, подигање на јавната свест за намалување на барањето на консументите за посвојување на продадени деца, детска проституција и детска порнографија, важноста на традицијата и културните вредности за заштита и хармоничен развој на детето.

Протоколот ја дефинира продажбата на деца како *„секој чин на трансакција со кој, кое било лице или група на лица предаваат дете на друг за награда или друга причина“*, детската проституција се дефинира како *„користење на дете за сексуална активност за паричен надоместок или каква било друга форма на надоместок*, додека пак детската порнографија ја дефинира како *„секое изложување, на кој било начин, на дете вовлечено во вистински или симулирани сексуални активности, или какво било прикажување на половите делови на дете примарно за сексуални намери“*.

Обврска на секоја земја членка во однос на ваквите злоупотреби како сексуална експлоатација, продажбата на органи, илегално посвојување, детска порнографија, наведување на криминал претпоставува граѓанска и административна одговорност на правните лица за ваквите прекршоци, екстериторијална примена на националното право за државјаните или жители со постојано место на живеење кои вршат кој било од наведените прекршоци, екстрадиција, заемно помагање меѓу државите во врска со истрага или судски постапки за криминал или екстрадиција, забрана и конфискација на добра и покренување парници за кој било од наведените прекршоци, затворање простории кои се користат за сторување на кои било од овие дела, заштита на правата и интересите на децата во секоја фаза од постапката која служи за истрага и докажување и иницирање на истражување на криминални активности, дури и во случаи кога староста на жртвата не е потврдена, соодветна правна и психолошка обука за лица кои што работат со жртви на наведените дела, заштита на

безбедноста и интегритетот на тие лица или организации кои работат и се инволвирани во заштитата на злоупотребите и делата, кои се инволвирани во превенцијата и рехабилитацијата на жртвите, промоција на јавната свест за преземање превентивни мерки, како и штетните ефекти од наведените прекршоци, обезбедување на сета соодветна помош на жртвите, забрана на производство и растурање материјали кои објавуваат содржини со ваква недозволена содржина, зајакнување на меѓусебната соработка за заштита, пронаоѓање, истражување, прогон и казнување на одговорните за дела кои вклучуваат продажба на деца, детска порнографија, детска проституција, секс-туризам со деца и сл.

Државата страна на протоколот мора да поднесе прв извештај до Комитетот за права на детето во рок од две години од стапувањето во сила, а потоа извештај за состојбите секоја петта година.

3.2.8.2. Факултативен протокол за вклучување на деца во оружени конфликти (2002 година)²⁰

Обврските на државите како договорни страни во Протоколот се однесуваат на вклучување на сите можни мерки да се спречи член на вооружени сили кој нема наполнето 18 години да учествува директно во оружени непријателства, обезбедување дека лица кои не наполниле 18 години нема да бидат принудно регрутирани во нивните оружени сили, подигање на максималната старост на доброволна регрутација на лица во нивните национални вооружени сили од онаа наведена во членот 38, став 3 од Конвенцијата за правата на детето (15 години) и да се осигураат дека таквата регрутација е навистина доброволна.

Протоколот, исто така, наведува дека вооружени групи, кои не се државни вооружени сили, не смеат, под какви било околности, да регрутираат или користат во непријателски дејства лица помлади од 18 години. Од земјите членки се бара

²⁰ Во мај 2002 год. Генералното собрание усвои резолуција 52/263 која го вклучува текстот на факултативниот протокол кон конвенцијата за правата на детето за вклучување на деца во оружени конфликти. Намерата на протколот е да ја подигне старосната граница за можна регрутација на лица во вооружените сили и нивното учество во оружени непријателства.

да ги преземат сите изводливи мерки да ја спречат ваквата регрутација и искористување, како и да ги усвојат сите правни мерки потребни за да се забрани и инкриминира ваквата практика.

Други одредби од протоколот се однесуваат, покрај другите работи, и на преземање активности јавноста да се запознае со неговите одредби, демобилизација или ослободување од служба за лица кои во рамки на нивната надлежност биле регрутирани или искористени во непријателски дејства спротивно на протоколот; кога е потребно сета соодветна помош да се демобилизираат лица заради нивно физичко или психичко опоравување и реинтеграција во општеството.

Од државата стана на протоколот се бара да се поднесе прв извештај во рок од две години по стапувањето на сила а, потоа да се поднесува извештај секоја петта година.

3.2.9. Конвенција за заштита на правата на сите сезонски работници и членовите на нивните семејства ²¹

Оваа конвенција ги дефинира следните категории на лица: работник мигрант, граничен работник, сезонски работник, морепловец, работник на платформа, патувачки работник, работник на проект, работник со одредено вработување, самовработен работник, членови на семејство.

Во членот 3 се дадени оние категории на лица за кои оваа конвенција не важи.

Дадени се и дефиниции за термините „состојба на потекло“, „состојба на вработеност“ и „состојба на транзит“.

Одредбите од конвенцијата се однесуваат, меѓу другото, и на правото на работникот мигрант, или членови на неговото семејство, да напуштат и да се вратат во нечија земја, правото на живот, забрана од тортура и злоставување, ропство или робување, присилна или принудна работа, слобода на мисла, совест и религија, слобода на изразување, право да се бараат и добиваат информации,

²¹ Конвенцијата од страна на Генералното собрание е усвоена 1990 година, а стапи на сил на 1 јули 2003 година

заштита на приватноста, право на имот, слобода и сигурност на личноста, легитимна постапка и еднаквост пред суд, забрана на ретроактивна примена на закон, заштита на идентитет и слични документи (виза, пасош) протерување и забрана на колективен прогон, право на конзуларна помош, идентификација на лице пред закон, услови за работа, надоместок според учинок, статус на договори, синдикални права, социјална заштита, здравствена заштита, образование, култура и културен идентитет, трансфер на заработувачка и заштеда, слобода на движење, слобода на здружување, учество во јавни работи, вклучително и гласање и право да се биде избран, заштита на семејството.

Кога Конвенцијата стапува во сила се формира Комитетот кој претставува тело на договорот кое контролира дали државите членки ги почитуваат нејзините одредби. Од државата членка се бара да се поднесе прв извештај во рок на една година од стапувањето во сила, а потоа извештајот се поднесува на секоја петта година.

3.3. Останати инструменти

Освен горенаведените „основни“ седум договори и релевантните Факултативни протоколи, Организацијата на обединетите нации има усвоено низа конвенции кои го дополнуваат меѓународното право за човековите права и слободи од области кои се однесуваат на геноцид, воени злосторства и злосторства против човештвото, ропство, бегалци и лица без државјанство, присилна работа, трговија со луѓе, посвојување, слобода на здружување.

Постојат и декларации кои не се правно обврзувачки, но кои постепено, со тек на време, се актуелизираат и добиваат карактер на обичајно право.²²

²² Примери на такви декларации се:

- Декларација за правото на развој (1986)
- Декларација за правата на лица кои им припаѓаат на национални, етнички или јазични малцинства(1992)
- Декларација за елиминирање на насилство врз жени(1994)
- Декларација за елиминирање на сите форми на нетолеранција и дискриминација врз верска основа или верување(1981)
- Декларација за заштита на сите луѓе од принудени исчезнувања(1992)
- Декларација за правата на хендикепираните лица(1975)

Исто така, усвоени се и серија стандарди, принципи и упатства кои се однесуваат, меѓу другото, и на правата од областа на заштита на притворени или затворени лица, постапување со затвореници, заштита на малолетници лишени од слобода, просечна етика (поврзано со забрана на тортура и малтретирање), гаранција врзана за смртната казна, однесување на полицајците, улогата на адвокатите и обвинителите, спречување на малолетничка деликвенција, судење на малолетник, компензација и оштета, независност на судството, превенција од вонсудска, арбитражна и егzekуција по кратка постапка, внатрешно раселување, заштита на ментално болни лица, регулирање на компјутерски датотеки со лични податоци.

3.4. Меѓународни механизми на заштита на човековите права и слободи

3.4.1. Извештаи, коментари, препораки

Заради контрола на спроведувањето и почитувањето на одредбите и стандардите наведени во системот на Обединетите нации, воспоставени се механизми на заштита со кои се гарантираат правата и слободите коишто се содржани во договорите.

Како што е наведено погоре во секој од договорите, државите потписнички се обврзуваат дека ќе поднесуваат периодични извештаи (во зависност од конвенција/протокол) до телата на договорите. Во тие извештаи државите членки даваат информации кои се однесуваат на законодавните, управните, судските или други мерки кои се прифаќаат и се преземаат заради успешно спроведување на правата содржани во договорите.

-
- Декларација за правото и одговорноста на поединци, групи или органи на општеството да промовираат и штитат општопризнати човекови права и основни слободи - бранители на човековите права (1998)

Во таа смисла и телата на договорите, заради појаснување на содржината на правата кои се промовирани во договорите како и помагање на државите потписници во извршување на своите обврски, периодично издаваат општи коментари и препораки²³ во зависност од областа на човековите права коишто ги промовираат и гарантираат.

Од посебно значење за темата која се обработува во овој труд е фактот што телата на договорите посебно се интересираат за статусот на договорот пред националните институции, дали тие во својата практика се повикуваат на одредбите од договорите при применувањето на правото и, доколку се промовира дека тоа се прави, се бараат конкретни примери кога тоа е направено.

Понатаму, од земјите членки се бара практичниот ефект при имплементацијата во законите и подзаконските акти во кои се усвоени, дали навистина се почитуваат и се применуваат или само постојат про форма.

Од тие причини, телата на договорите внимателно следат дали владата на земјата прави напори да обезбеди учество на граѓанското општество во подготовка на извештајот, дали владата обезбедува транспарентност на извештајот во јавноста, кои мерки се спроведуваат од страна на владата за да се обезбеди широк публицитет за коментарите и препораките на релевантниот комитет.

Преку обезбедување на таквиот публицитет се отвара позитивна можност јавноста да врши притисок врз владата кога таа го „штима“ извештајот пред меѓународната заедница и дава искривена слика за состојбата на полето на почитувањето и гарантирањето на човековите права и основни слободи.

Затоа, телата на договорите охрабруваат и стимулираат поднесување на независни извештаи од страна на субјектите на граѓанското општество, невладините организации и здруженијата на граѓани.

На тој начин, релевантното тело на договорот доаѓа до вистинската слика за почитувањето или кршењето на човековите права во државата членка и адекватното имплементирање на човековите права и основните слободи.

²³ Текстовите на препораките и коментарите можат да се прочитаат од базата на податоци на секое тело на договорот, посебно на web site на OHCHR

3.5. Постапката (процедура) 1503 пред Комисијата за човекови права

Како еден од најважните и најстарите механизми на заштитата на човековите права во системот на Обединетите нации е Постапката 1503 на Комисијата за човекови права. Постапката е ревидирана и дополнета во 2000 година со цел да се направи поефикасна, да се олесни дијалогот со заинтересираните влади и да се создадат услови за посодржајна дебата во завршната фаза од жалбената постапка пред Комисијата за човекови права.

Според оваа постапка, Комисијата за човекови права има мандат да истражува конкретна форма на сигурно потврдена форма на кршење на кое било човеково право и основна слобода која се има случено во која било земја во светот.

Подносител на жалбата може да биде кое било лице или група на лица кои тврдат дека се жртви на прекршувањето и кое било лице или група на лица кои располагаат со директни уверливи докази дека постојат такви прекршувања. Исто така, и невладини организации можат да бидат поднесувачи на жалба кога располагаат со сигурни докази, почитувајќи ги принципите на Организацијата на обединетите нации кои се однесуваат на човековите права и основните слободи.

Жалбата мора да биде потпишана, односно не може да се поднесе од страна на анонимен поднесувач. Треба да е адресирана до Организацијата на обединетите нации, односно до Канцеларијата на Високиот комесар за човекови права, со образложение на наводната злоупотреба и кои релевантни права и стандарди се повредени. Препорачливо е во образложението да се наведат точно определените прекршувања со детали, имиња на наводните жртви, датуми, локации или места и слично. Карактеристика на постапката е дека таа не се занимава (процесуира) со конкретни индивидуални кршења, туку преку жалбата оваа постапка се фокусира на моделите на кршења на правата во државата страна на жалбата каде се пријавени наводните прекршувања. Корисно е да се пријават наводни прекршувања на повеќе индивидуални случаи, или серија на прекршувања на групи или поединци. Доказите не можат да бидат засновани на медиумски натписи или слични извештаи, туку треба да се релевантни, конкретни

и обезбедени од коишто може со доволна сигурност (да постои разумна основа) да се констатира злоупотреба на право.

За да биде прифатена жалбата, треба да бидат исполнети критериумите за допуштеност, зашто во спротивно, таа ќе биде одбиена. Тоа значи дека треба да биде поднесена во разумен рок²⁴, откако ќе бидат исцрпени сите домашни правни лекови, за што треба да се поднесе доказ. Не треба да биде напишана на навредлив јазик со употреба на погрдни и навредливи зборови и не треба да биде мотивирана од политички причини, а треба да биде во согласност со принципите на Организацијата на обединетите нации . Во таа смисла потребно е да се избегнува повторувањето, односно дуплирањето на жалбата со поднесување и до други тела и поведување процедури во системот на Организацијата на обединетите нации

Накратко, постапката е така концептирна - најпрвин да поминува на првичен увид пред Комесаријатот и претседателот на Работната група за комуникации која ги разгледува еднаш годишно. Доколку жалбата е прифатена, за наводите што ги содржи се доставува до владата на државата за да се изјасни по нив.

Постапката продолжува пред Работната група за комуникации, која се состанува кон крајот на летото наредната година, при што се утврдуваат и оценуваат наводите во жалбата и одговорите од државата. Доколку е потребно, се бара дополнување или дообјаснување на одговорите од владата и, откако ќе помине работната процедура на оваа работна група, се преминува кон третата фаза пред Работната група за ситуации која се состанува во почетокот на годината.

Работната група констатира сигурни повреди или модели на повреди во согласност со наводите и доказите во жалбата и одговорите по нив од државата странка и по приближно еден месец констатациите и заклучоците до кои има дојдено Работната група за ситуации на затворена седница ги разгледува Комисијата за човекови права. На оваа седница се поканети и претставници на владата на државата кои треба да дадат соодветни одговори на прашањата на Комисијата, а кои се однесуваат на наводно констатираните повреди на

²⁴ Најчесто 6 месеци од одлука по последниот правен лек

човековите права и основните слободи. На наредната седница која е, исто така затворена, а на која може да присуствуваат членовите на владата на земјата странка, комисијата ја донесува својата конечна одлука.

Постапката 1503 е со висок степен на доверливост, така што поднесувачот на жалбата може да остане анонимен за државата странка, доколку тој инсистира на тоа, а исто така, сите материјали и докази кои се доставуваат од страна на поединци или влади, како и одлуките кои се донесуваат во разнит фази од постапката, не се објавуваат и остануваат доверливи.

Најголемата придобивка од оваа постапка е што таа, доколку е успешна, може да резултира со значаен притисок врз државата прекршител за промена на законите, политиките или практиките кои таа ги спроведува, а ги загрозуваат меѓународно загарантираните човекови права.

3.6. Прирачник за делотворна истрага и документирање на тортура и други свирепи, нехумани, понижувачки постапки или казни (Истанбулски протокол)

На 9.8.1999 година до Канцеларијата на Организацијата на обединетите нации, односно до Високиот комесар за човекови права во Женева, е поднесен прирачник како резултат на тригодишни истражувања и анализи на над 75 експерти по право, медицина и човекови права, како претставници на 40 организации или институции од 15 земји. Во него за прв пат се даваат насоки и релевантни стандарди врз основа на кои се истражува и документира тортурата и другите свирепи, нехумани постапки или казнувања.

Основната идеја е насочена со цел прирачникот да послужи како меѓународен прирачник со чија помош ќе се врши релевантна проценка на наводите на поединци коишто тврдат дека биле жртви на тортура или малтретирање, како и истражување на случаи на наводна тортура и доставување на докази пред правосудните или други истражни органи.

Во прирачникот се содржани и принципите за ефикасно истражување и документирање на тортурата и други свирепи, нехумани или понижувачки постапки или казни. Принципите ги содржат минималните стандарди кои државите треба да ги усвојат за да се обезбеди ефикасно документирање на појавата на тортура.

Тортурата во Прирачникот е дефинирана како каква било акција со која кај поединецот намерно се нанесува силна болка и страдања, телесни или ментални, за од него или од некој друг да се добие известување или признание да се казни за нешто што тој или некој друг го сторил или постои сомневање дека го сторил, тој или некој друг да се заплаши или присили или од која било друга причина заснована на каков било вид дискриминација кога таквата болка или страдање е нанесена, поттикната или одобрена од јавен службеник или друго лице при вршење на службена должност. Тортурата не вклучува болка или страдање кое е предизвикано исклучиво од правосилни санкции кои се неодвоив дел од нив или претставуваат нивен случаен елемент.

Во поглавјето од Прирачникот коешто се однесува на правната истрага на случаи на тортура, е потенцирано дека основните принципи на ваквата истрага се компетентноста, непристрасноста, независноста, навременоста и темелноста. На овие принципи треба да почива и да се приспособи секој правен систем на државите и според нив да се раководат при истражувањето на наводните случаи на појавата на тортура. Ова поглавје е концептирано така што најпрвин во делот А се дадени општите цели на истрагата на тортура; потоа во делот Б се поставени принципите за ефикасно истражување и документирање на тортурата и други свирепи, нехумани или понижувачки постапки или казни; во следниот дел В се предлагаат постапки за спроведување на истраги на наводни случаи на тортура, и тоа најпрвин се донесува одлука со која се определува соодветно истражно тело кое ќе ја спроведе истрагата, а потоа ќе одреди и насоки за обезбедување на усни сведоштва од жртвите на тортурата и другите сведоци, како и обезбедување на други материјални докази, медицински докази и фотографии; во делот Г се воспоставени насоки за формирање на посебна независна истражна комисија, дефинирање на опсегот на истрагата, овластувањата кои ги има комисијата,

критериумите за избор на членовите на комисијата, персоналот на комисијата, заштита на сведоци, водењето постапки, известувања информации за истрагата за пошироката јавност преку медиумите, обезбедување на докази, почитување на правата на странките во постапката, евалуација или оценување на доказите, извештај на комисијата.²⁵

Понатаму, Прирачникот ги содржи општите начела за водење на разговор со лицето кое било изложено на тортура, како и насоките за обезбедување на физичките докази за тортурата и документирање на психолошките докази за тортурата.

Составен дел на Прирачникот се двата анекси, и тоа анекс I во кој се образложени Принципите на делотворна истрага и документирање на тортура и други свирепи, нехумани, понижувачки постапки или казни, анекс II во кој се дадени Дијагностички тестови и анекс III во кој се презентирани анатомските шеми кои служат за документирање на тортурата и измачувањата.

Како што е наведено и во уводот на прирачникот, насоките и упатствата кои се содржани во Прирачникот не треба да бидат сфатени како форма на фиксен протокол. Тие повеќе претставуваат минимални стандарди засновани врз наведените принципи и така треба да се користат, земајќи ги предвид сите други можности кои стојат на располагање.

3.7. Европски инструменти за заштита на човековите слободи и права

3.7.1 Европска конвенција за човековите права ЕКЧП (1953 година)

Во рамките на Европскиот систем (земјите членки на Советот на Европа) е развиена сеопфтна рамка за промовирање и заштита на човековите права. Базичен документ во таа рамка е Европската конвенција за човековите права и основните слободи усвоена во 1950 година, а стапи во сила во 1953 година.

Европската конвенција за човековите права е составена од три дела содржани во 59 члена. Дел први се однесува на правата и слободите во кои влегуваат право на живот, забрана на тортура, забрана на ропство и принудна

²⁵ Истамбулски протокол, точка 76

работа, право на слобода и сигурност, право на правично судење, нема казна без закон, право на почитување на приватниот и семејниот живот, слобода на уверување, совест и религија, слобода на изрзување, слобода на собирање и здружување, право на брак, право на ефективен правен лек, забрана на дискриминација, дерогација за време на вонредна состојба, ограничување на политичка активност на странците, забрана за злоупотребата на правата.

Во вториот дел²⁶ на конвенцијата се содржани одредбите за Европскиот суд за човекови права „со цел да се обезбеди почитување на обврските од конвенцијата и нејзините протоколи, преземени од страна на Високите договорни страни.....“²⁷

Судот расправа по поединечни тужби и меѓудржавни случаи.²⁸

Кога сите расположиви домашни правни лекови се исцрпени, индивидуата може да бара заштита во Европскиот суд за човекови права, чие седиште е во Стразбур, поради кршење на некое свое право или слобода од Конвенцијата или протоколите од страна на држава членка. Одлуките на судот се составен дел од работата на Советот на Европа.

Исто така, секоја земја членка може да се обрати до судот ако смета дека друга земја членка сторила повреда на одредбите од конвенцијата или протоколите.

Делот два од Европскиот суд за човекови права ЧП содржи и стандарди односно одредби кои се однесуваат на составот, работата и надлежностите на судиите.

Судот судските предмети ги разгледува, заседавајќи во комитети составени од тројца судии, Судски совети составени од седум судии и во Голем судски совет составен од седумнаесет судии.

Понатаму, регулирани се критериумите за допуштеност и основаност на индивидуалните барања на поединци, невладини организации и групи на лица, доколку се сметаат за жртва на повреда на нивните права признаени со Конвенцијата и протоколите од страна на високата договорна страна. Основен

²⁶ Согласно Протоколот бр.11 (ЕТЦ бр.155), кој стапи на сила на 1 ноември 1998 год.

²⁷ Член 19 од ЕКЧП

²⁸ Член 33 и чл.34 од ЕКЧП

критериум е да се исцрпени сите правни лекови на домашното право и истото да биде доставено до судот во рок од шест месеци од донесувањето на конечната одлука.

Доколку Судскиот совет одлучи дека барањето е допуштено и основано, ќе го разгледа предметот заедно со претставниците на страните на спорот и, ако оцени дека е потребно, ќе спроведе истрага за која страните треба да ги обезбедат сите потребни услови. Доколку постои „bona fide“, или добра волја, судот може да се стави на располагање, со цел да се обезбеди пријателско израмнување помеѓу страните на спорот.

Доколку не се постигне пријателско порамнување, тогаш судот одржува расправа која, доколку не постојат исклучителни околности, е јавна и на која, кога судот ќе оцени дека постои повреда на Конвенцијата или на протоколите од страна на Високата договорна страна, ако е тоа неопходно, судот на оштетениот ќе му додели правична оштета.

Вака донесената одлука нема да биде конечна доколку некоја од страните побара, во рок од 3 месеци, предметот да биде разгледан пред Големиот судски совет. Одборот на Големиот судски совет го разгледува барањето и, доколку го одобри, Големиот судски совет донесува пресуда по предметот која станува конечна.

Пресудите и одлуките кои ги донесуваат комитетите, судските совети или Големиот судски совет, секогаш ќе бидат образложени.

Што се однесува до обврзувачката сила и извршливоста на пресудите кои се конечни, нивното спроведување го надгледува Советот на министри, а високите договорни страни се обврзуваат дека ќе ги почитуваат конечните пресуди на судот кога тие се страни на спорот.

Третиот дел од Европскиот суд за човековите права П се однесува на општите одредби кои ја регулираат примената, почитувањето на преземаните обврски, резервите, откачувањето, потписот и ратификацијата на земјите членки.

Заради обезбедување на колективната примена на одредени права и слободи, покрај оние кои се дадени во Конвенцијата во делот еден, државите

членки на Советот на Европа ги имаат усвоено и следните протоколи со кои се комплетира Европскиот суд за човекови права:

- **Протокол бр.1²⁹** се однесува на заштита на сопственоста, право на едукација, право на слободни избори
- **Протокол бр. 4³⁰** се однесува на забрана на затвор поради долг, слобода на движење, забрана на протерување на свои државјани, забрана на колективно протерување на странци
- **Протокол бр. 6³¹** се однесува на забрана на смртната казна, смртна казна за време на војна
- **Протокол бр. 7³²** се однесува на процедурална заштита која се однесува на протерување на странци, право на жалба во кривични дела, компензација за неправедно осудување, право да не се биде суден или осуден двапати за исто дело, еднаквост меѓу сопружницитеите
- **Протокол бр. 12³³**, со кој се симнати ограничувањата присутни во членот 14 од Конвенцијата, кои само забрануваа дискриминација во користењето на едно или друго право од правата гарантирани во конвенцијата. Протоколот гарантира дека никој не смее да биде дискриминиран врз каква било основа од која било јавна власт и е наменет не само за борба против расизмот и нетолеранцијата и за подобрување на еднаквоста помеѓу мажите и жените, туку и да искорени секаква друга форма на нетолеранција (општа забрана на дискриминација)
- **Протокол бр.13³⁴**, со кој се укинува смртната казна во какви било околности (апсолутна забрана на смртната казна)
- **Протокол бр 14³⁵** кон Конвенцијата за заштита на човековите права и основните слободи, со кој се менува и дополнува системот на контрола на конвенцијата. Овој Протокол е израз на потребата за измена и дополнување на

²⁹ Потпишана во Париз на 20.3.1952, стапи на сила во 1968

³⁰ Потпишана во Стразбур на 16.9.1963, стапи на сила во 1968

³¹ Потпишана во Стразбур на 28.4.1983, стапи на сила во 1985

³² Потпишана во Стразбур на 22.11.1984, стапи на сила во 1988

³³ Потпишана во Рим на 4. 11. 2000 год.

³⁴ Потпишана во Вилнус на 3. 5. 2002 год.

³⁵ Потпишана во Стразбур на 13. 5. 2004 год.

одредени одредби од конвенцијата заради подобра ефикасност и подобрување на системот на контрола и заштита, особено поради зголемениот прилив на тужбените барања пред Европскиот суд за човекови права и Комитетот на министри на Советот на Европа.

Покрај Европската конвенција за човекови права, која претставува фундаментален инструмент во рамките на европската регулатива за правата и слободите на човекот, во рамките на европскиот систем се усвоени и други конвенции и спогодби³⁶

3.8 Други поважни конвенции и спогодби

Како поважни конвенции кои промовираат права и слободи коишто се од значење и поврзани со темата на овој труд се:

➤ **Европската конвенција за спречување на тортура и нехумани или понижувачки постапки или казни (1989)**

Оваа конвенција е усвоена од страна на Советот на Европа во 1987 год., а стапи на сила на 1.2.1989 година и е усвоена од страна на сите земји членки. Конвенцијата содржи одреби кои по својата содржина имаат превентивен карактер, со цел зајакнување на заштитата на лицата како и спречување на условите и причините кои доведуваат до појавата на тортура и нехуман или деградирачки, односно понижувачки однос.

За таа цел е формиран Европскиот комитет за превенција од тортура чии членови имат овластување да вршат посети (може и ненајавени) на места каде се држат лицата лишени од слобода од страна на јавната власт, да прават

³⁶ - Европска социјална повелба (ревидирана во 1996) која ги промовира правата, заштитата на правата и слободите од сферата на социјалното и економското живеење. Во нејзини рамки е и опциониот Протокол за колективни приговори (1998). Овој протокол има цел да ја подобри ефикасноста на контролата и заштитата на релевантните стандарди од повелбата

- Европска конвенција за правниот статус на работниците мигранти (1977)

- Европска конвенција за остварување на правата на децата (1996),

како и други конвенции кои се однесуваат на: правен статус на вонбрачно родените деца, заштита на поединци во однос на автоматската обработка на лични податоци, трансфер на осудени лица, учество на странци во јавниот живот на локално ниво, човекови права и биомедицина и други спогодби, препораки и резолуции.

разговори по нивни избор насамо со лицата кои се затворени, да ги разгледаат сите простории без ограничување како и да имаат пристап до документите кои се однесуваат на тие лица. Целата работа на ЕКПТ се базира на соработка и доверливост. Секоја земја членка треба да им обезбеди на членовите на Европскиот комитет за превенција од тортура пристап во земјата и неограничено патување во неа, целосни информации за притворот, затворот или слични такви објекти, неограничен пристап и неограничено движење до секое место каде лицата се лишуваат од слобода, слободна комуникација со сите лица кои се лишени од слобода во таквите места. По посетата, Европскиот комитет за превенција од тортура Т изготвува извештај во кој е дадена целокупната фактичка состојба, се даваат коментари и препораки. Земјата членка на тоа дава писмени одговори кои, сите заедно, можат да бидат објавени или да останат доверливи, во зависност од тоа како ќе одлучи државата потписничка.

➤ **Рамкова Конвенција за заштита на националните малцинства**

Конвенцијата предвидува дека секое лице кое му припаѓа на национално малцинство има право да бира слободно да биде третирано како такво и дека таквиот слободен избор нема да му наштети. Понатаму, се гарантира еднаквоста пред законот и еднаквата заштита, задржување, развој и заштита на вера, јазик, традиции и културно наследство, заштита на лица подложени на дискриминација, непријателство или насилство заради нивниот идентитет, право на мирно собирање, здружување, изразување мисла, совест и религија, употреба на јазик на малцинства, јазична помош во постапки пред законот, право на име, пристап кон образование и мултикултурно образование, учество во јавниот живот, контакти со членови на малцинства вон националните граници.

Државата потписничка се обврзува да поднесе извештај во рок од една година по стапување на сила, а потоа периодични извештаи или по барање на Комитетот на министри.

3.9 Човековите права и основните слободи (предмет на заштита) во Уставот на Република Македонија и меѓународните документи

Во домашното право, во Уставот на Република Македонија, којшто претставува основен и највисок правен акт во правниот систем на државата, е пропишано дека, покрај другите, како основни темелни вредности на уставниот поредок на Република Македонија, претставуваат и основните слободи и права на човекот и граѓанинот кои се признати во меѓународното право и се утврдени со Уставот.³⁷

Во делот два од Уставот се содржани одредбите кои се однесуваат на основните слободи и права на човекот и граѓанинот, и тоа поделени на одредби кои ги содржат граѓанските и политичките слободи и права и посебно на одредби во кои се содржани економските, социјалните и културните права.

Граѓанските и политичките слободи и права, кои како уставни категории се нормирани од членот 9 до членот 30, и по правило некои од нив се токму оние права и слободи кои најчесто се предмет на злоупотреба во полициската постапка.

Такви права и основни слободи се:

➤ **Правото на еднаквост и слобода од дискриминацијата** е содржано во членот 19 од Уставот кој прокламира еднаквост на граѓаните во слободите и правата без разлика на пол, раса, боја на кожа, социјално и национално потекло, политичко и верско уверување, имотна и општествена положба, како и еднаквост на граѓаните пред Уставот и законите.

Ова право е содржано во членот 2 од Универзалната декларација за правата на човекот, како и во членот 26 од Меѓународниот пакт за граѓански и политички права, во кој се вели дека сите се еднакви пред законот и имаат право на подеднаква заштита, без каква било дискриминација.

Дискриминацијата е забранета и според член 14 од Европската конвенција за човековите права, каде се вели дека уживањето на правата и слободите,

³⁷ Член 8 став 1 алинеја 1 од Уставот на Република Македонија

содржани во Конвенцијата, ќе се обезбеди за сите, без дискриминација врз никаква основа.

- **Правото на живот** е содржано во членот 20 од Уставот, каде се вели дека животот на човекот е неприкосновен и во таа смисла во Република Македонија не може да се изрече смртна казна.

Ова право е содржано во член 3 од Универзалната декларација за правата на човекот.

Во Меѓународниот пакт за граѓански и политички права, во членот 6 правото на живот, исто така, е заштитено со закон и на никој не може да му биде одземено.

Во земјите каде што постои смртна пресуда таа се изрекува само за најтешките злосторства (на пример тоа се случаите за геноцид), секој осуден на смртна казна има право да бара помилување или замена, а смртна казна не може да биде изречена за злосторства извршени од страна на лице помладо од 18 години, ниту пак може да биде извршена врз бремена жена.

Согласно член 2, во Европската конвенција за човековите права е дефинирано дека правото на живот на секој човек е заштитено со закон, со ограничување во случај на извршување на судска пресуда со која некој е прогласен за виновен за извршен деликт санкциониран со смртна казна. Постои отстапување дека лишувањето од живот нема да се смета за незаконско ако било неопходно потребно:

- при одбрана на кое било лице од незаконско насилство
- при законско лишување од слобода. или спречување на бегство на лице притворено во согласност со закон
- при законско спречување на немир или бунт.

- **Тортурата или мачењето, нечовечко или понижувачко однесување или казнување, како и присилната работа во секаков облик и форма** се забранети во членот 11 од Уставот во кој во став 1 е прокламирана неприкосновеноста на физичкиот и моралниот интегритет на човекот.

Слободата од тортура или суров, нехуман, понижувачки третман или казна се содржани во членот 5 од УДЧП и во член 7 од Меѓународниот пакт за граѓански

и политички права, како и во одредбите од Конвенција против мачењето и другите свирепи, нехумани или понижувачки казни или постапки.

Во правниот истем, мачењето или тортурата се дефинирани како „секој акт со кој на некое лице му се нанесува големо страдање, физичко или душевно, со цел од него или од некое трето лице да се добие известување или признание, да се казни за некое дело кое тоа или некое трето лице го сторило или има сомнение дека го сторило, да се заплаши или врз него да се изврши притисок, или некое трето лице да се заплаши или врз него да се изврши притисок, или од кој било друг мотив заснован врз каква било форма на дискриминација, кога таквата болка или страдање го нанесува некој агент на јавната служба или некое друго лице кое дејствува по службена должност или врз основа на изречен налог или согласност на службено лице. Тој израз не се однесува на болката и страдањето кои произлегуваат исклучително од законските казни, неделиви се од нив или со нив се предизвикани.“

Во европскиот систем на документи, Европската конвенција за човековите права, забраната на тортура е прокламирана во членот 3 како и во одредбите од Европската конвенција за спречување на тортура и нехумани или понижувачки постапки или казни.

- **Правото на слобода и сигурност** и неговото почитување е од основно и исклучително значење во работата на органите за внатрешни работи во извршувањето на нивните надлежности и во остварувањето на нивната функција визави граѓаните, особено во случаите кога ги прекршуваат законските прописи.

Ова право е содржано во член 12 од Уставот, каде што е пропишано дека слободата на човекот е неприкосновена и само со одлука на судот и во случаи и постапка утврдена со закон таа може да биде одземена, односно ограничена. Тука се содржани и следните права

- **правото на лицето** кое е повикано, задржано или лишено од слобода веднаш **да биде запознаено за причините** поради кои е повикано, задржано или приведено

- правото на лицето **да биде запознаено за неговите права** кои му се утврдени во закон и од него не може да се бара да даде изјава

- **правото на бранител** во полициска и судска постапка

Во рок од 24 часа од моментот на лишување од слобода, таквото лице мора да биде изведено пред суд, кој без одлагање ќе одлучи за законитоста на лишувањето од слобода.

Притворот по одлука на судот може да трае најдолго 180 дена од денот на притворањето до подигнувањето на обвинението, а потоа го продолжува или го определува надлежниот суд во согласност со закон. Во услови утврдени со закон, притвореното лице може да биде пуштено да се брани од слобода.

Во УДЧП правото на слобода и сигурност е содржано во членот 9.

Исто така, во членот 9 од МПГПП ова право е надополнето и соодветствува со правото на слобода и сигурност прокламирано во Уставот на РМ. Во МПГПП не е спомнато правото на бранител, но затоа, пак, укажува на правото дека секој кој станал жртва на незаконско апсење или притворање има право на надомест на штета.

Европската конвенција за човековите права ова право го содржи во членот 5 во кој се вели дека никој нема право да биде лишен од слобода, освен во законска постапка, и тоа во случаи:

- заради издржување на казна затвор по осудувачка пресуда,
- поради неизвршување на законски налог на судот, или обезбедување на извршување на обврска пропишана со закон,
- кога е потребно да се обезбеди и приведе лицето пред судот, за кое постои основано сомнение дека сторило кривично дело или кога е неопходно да се спречи извршување на кривично дело или бегство на осомничен по извршено кривично дело
- во случаи на притвор на малолетник врз основа на судско решение, или приведување пред надлежен судски орган
- притвор заради спречување на ширење на заразна болест, на ментално оболени лица, алкохоличари, токсикомани или скитници, лишување од слобода

или притвор заради спречување илегален влез во земјата или водење постапка за негово протерување или екстрадиција.

Секој кој што е лишен од слобода има право, на јазикот што го разбира, да биде запознаен со причините за лишување, правото навремено да биде изведен пред судија и да му биде судено во разумен рок или да биде пуштен на слобода во текот на судската постапка, а тоа да биде условено со барање гаранција дека ќе се појави на судењето по барање на судот.

Понатаму, има право на жалба, а доколку било лишено од слобода или притворено спротивно на овие одредби, има остварливо право на обештетување.

- **Презумцијата или претпоставката на невиност** е содржана во членот 13³⁸ од Уставот на Република Македонија. Значи дека секое лице кое е обвинето дека сторило казниво дело се претпоставува дека е невино сè додека неговата вина не биде утврдена со правосилна судска одлука. Доколку е незаконски лишено од слобода или притворено или незаконски осудено, ваквото лице има право на надомест на штета.

Презумцијата на невиност е содржана во членот 11 став 1 од Универзалната декларација за правата на човекот и во член 14 став 2 од Меѓународниот пакт за граѓански и политички права. Во Европската конвенција за човековите права, презумцијата на невиност е содржана во членот 6 став 2.

Ова право е особено чувствително во случаи кога од страна на органите за внатрешни работи станува практика да се даваат изјави во медиумите, уште во „почетната“ фаза на кривичната постапка, а овие изјави се однесуваат за лица за кои постојат основани сомненија дека се извршители на кривични дела. На тој начин се формира погрешна претстава во јавноста дека само врз основа на основаноста на сомнението приведеното или обвинетото лице е виновно, иако

³⁸ Овој член се дополнува со амандманот XX, во кој се вели дека казна за сторен прекршок може да изрече и орган на државната управа, организација или орган што врши јавни овластувања, а против таквата конечна одлука се гарантира судска заштита под услови и постапка утврдени со закон.

неговата вина не е утврдена со правосилна судска одлука, што е во спротивност со горенаведените одредби од Уставот и меѓународните правни акти.

- **Слободата и неповредливоста на писмата и на сите други облици на комуникација** е загарантирана во членот 17, кој е заменет со амандманот XIX. Оваа загарантирана слобода и право на неповредливоста на писмата и сите други облици на комуникација може да биде ограничена само врз основа на судска одлука, и тоа под услови и во постапка утврдена со закон, само во случаи кога е тоа неопходно заради спречување и откривање на кривични дела, заради водење на кривични постапки или кога се во прашање безбедноста и одбраната на земјата.

Проблемот во врска со слободата на комуникациите се појавува во таканареченото тајно следење, кое доаѓа до израз при гонењето на сериозниот или организираниот криминал, како и во борбата против тероризмот, каде неговата оправданост поради вредностите кои ги штити е прифатлива. Сепак, врз преземањето на ваквите полициски активности мора да постои судски надзор и контрола која претпоставува прецизни и јасни законски основи и стандарди, при што го ограничуваат дискреционо постапување на полицијата во законски рамки прифатливи и својствени за демократското општество. Во спротивно, злоупотребата на ова право само по себе повлекува злоупотреба и на правото на секој граѓанин за почитување и зашти на неговиот личен и семеен живот, на достоинството и угледот.

Овие права се прокламирани во членот 12 од УДЧП и во членот 17 од МПГПП, каде што се утврдува дека никој нема да биде изложен на произволно вмешување во неговиот приватен и семеен живот, домот или преписката, или напади на неговата чест или углед, и секој има право на правна заштита во случај на таквата повреда.

Во Европската конвенција за човековите права ова право е инкорпорирано во членот 8 како Право на почитување на приватниот и семејниот живот, домот и преписката.

Ова право може да биде ограничено од страна на јавната власт, доколку е тоа неопходно заради постигање на определени цели заради заштита на *„националната безбедност, јавната сигурност или економската благосостојба на земјата, за спречување немири или извршување на кривично дело, за заштита на здравјето и моралот или за заштита на правата и слободите на другите“*. Овие ограничувањата треба да бидат спроведени на начин пропишан во закон и соодветно на принципите на демократското општество во рамките на неопходно потребното.

- Во таа смисла е и членот 25 од Уставот, со кој се гарантира **правото на секој граѓанин на почитување и заштита на неговиот личен и семеен живот, на достоинството и угледот** и членот 26 кој ја гарантира **неповредливоста на домот** којашто може да биде повредена единствено врз основа на судска одлука, и тоа заради откривање или спречување на кривични дела или заштита на здравјето на луѓето.

При постапувањето на овластените службени лица во полициската постапка, особено при преземање на мерки и активности во откривањето и спречувањето на кривичните дела, почитувањето на овие права е од елементарно значење и показател на професионалната зрелост на полицијата. При преземањето на службените дејствија, овластените службени лица мора да постапуваат во согласност со правилата на полицискиот кодекс и етика, секоја мерка која ќе засега во личниот и семејниот живот да биде во рамките на законските овластувања, особено при преземањето на таканаречените дискрециони овластувања во полициската постапка, без предрасуди и дискриминација, почитувајќи го достоинството и угледот на секој.

Други права, кои во согласност со уставните одредби во членот 27 од Уставот можат да бидат ограничени, и тоа единствено врз основа на закон само во случаи кога тоа го налага безбедноста на земјата, водењето на кривична постапка или заштитата на здравјето на луѓето, се **правото секој граѓанин на Република Македонија слободно да се движи на територијата на Републиката и да го избира местото на живеење**, како и **правото слободно да ја напушти територијата на Републиката и да се врати во Републиката**.

Овие права на идентичен начин се содржани во членот 13 од Универзалната декларација за правата на човекот и членот 12 од Меѓународниот пакт за граѓански и политички права, додека пак во Европската конвенција за човековите права овие права се содржани во членот 2 од Протоколот број 4.

4. ЗА ПОЛИЦИЈАТА

4.1. Работата на полицијата

Во досегашниот дел од текстот на овој труд беа опфатени меѓународните и домашните стандарди кои се однесуваа на човековите права кои се од суштинско значење за работата на полицијата при извршувањето на полициските работи и нивниот однос со граѓаните.

Во согласност со одредбите од Законот за полиција, овој орган, као дел од Министерството за внатрешни работи својата функција ја остварува преку работата на полициските службеници. Основна функција на полицијата е заштита и почитување на основните слободи и права на човекот и граѓанинот загарантирани со Уставот на Република Македонија, законите и ратификуваните меѓународни договори, заштита на правниот поредок, спречување и откривање на казниви дела, преземање мерки за гонење на сторителите на тие дела, како и одржување на јавниот ред и мир во општеството.³⁹

Врз таа основа, функција на полицијата може да се подели на:

- Остварување на заштита на правата и слободите на граѓаните, нивната сигурност и безбедност и заштита на правниот поредок преку овозможување на владеење на правото, почитувањето на законите и грижата за непреченото и нормално функционирање на државните институции,
- Превентивна функција преку спречување и откривање на инкриминирачки дејствија на сторителите на кривичните дела и одржување на јавниот ред и

³⁹ Член 3 од Законот за полиција

мир. Ова е од особено значење за успешното функционирање на државата во остварувањето на нејзините основни функции. Успешното откривање на кривичните дела и на нивните сторители придонесува за напредокот, стабилноста и сигурноста на основните вредности во општеството, додека пак одржувањето на јавниот ред и мир придонесува за несметаното остварување и уживање на основните човекови права и слободи во секојдневното живеење на граѓаните.

Оваа своја функција полицијата ја остварува преку работата на полициските службеници кои ги извршуваат работните задачи и обврски како полициски активности во рамките на полициските постапки.

При постапувањето во извршувањето на овие активности, полициските службеници можат да дојдат во најразлични конфликти ситуации со граѓаните кои понекогаш резултираат со злоупотреби и повреди. Причината за ваквите злоупотреби можат да биде непрофесионалното и незаконското однесување на полицискиот службеник, или пак причина за злоупотреба може да биде однесувањето (инкриминирачко) на самиот граѓанин во конкретната ситуација.

Во таа смисла, во тој сооднос, постои една специфична ситуација на судир на спротивности каде граѓанинот може да го прави сè она кое со законот изрично не му е забрането, додека пак на полицаецот како овластено службено лице во постапувањето му е дозволено само она што е предвидено во рамките на законот и за што законот го овластува, сè друго му е изрично забрането.

Полицискиот службеник постапува само врз основа на законските норми и од законските оредби ги добива и користи своите овластувања, кои мора да ги врши во „согласност со универзално прифатените стандарди за човекови права и граѓанските и политичките права“.⁴⁰

Имено, полицаецот работи врз основа и само врз основа на законот, без разлика на неговите лични уверувања или чувства. Тоа значи дека полицаецот нема право слободно да оценува дали конкретните дејствувања на граѓаните или граѓанинот се морални или неморални, од негова гледна точка прифатливи или

⁴⁰ Прирачник за демократско полициско работење од Вишиот советник на генералниот секретар на ОБСЕ (2008) Полициска етика и човекови права, ст.12

неприфатливи, оправдани или неоправдани, туку мора во постапка определена со закон да утврди дали постојат основи тоа конкретно дејствување да претставува кршење на законот или, пак, е во рамките на законот. Притоа, полицаецот мора да ги почитува основните слободи и права коишто му се гарантирани на граѓанинот со Уставот, законите и меѓународните акти и да постапува во рамките на пропишаните стандарди во случај кога истиот граѓанин е прекршител на законите или извршител на некое кривично или прекршочно дело.

Од психолошка и филозофска гледна точка, ова понекогаш може да биде особено комплицирано, тргнувајќи од дуализмот кој постои во статусот и положбата на полицискиот службеник во општеството. Полицискиот службеник пред граѓанинот е најизразениот овластен презентер на моќта на државата, а во исто време и самиот е граѓанин како и секој друг граѓанин со свое секојдневие и приватен живот. Таквата поделеност уште повеќе се усложнува и поради полициското професионално етичко начело дека добриот полицаец нема работно време, тој работи и кога не е на „служба“⁴¹.

Поради таа зголемена одговорност и видот на посебните овластувања (за кои подолу ќе стане збор) во одржувањето на редот и мирот и спречувањето и гонењето на извршителите на кривичните дела, статусот на полицискиот службеник – граѓанин е особено специфичен. Кога презема полициски дејствија при гонењето и откривањето на потешките форми на кривични дела и нивните сторители, полицискиот службеник презема однапред планирани активности - истраги спрема извршителите на кривичните и прекршочните дела, со цел да се соберат и пронајдат релевантни информации и докази, да се откријат таквите извршители, да се обезбеди нивното присуство или спречи нивното бегство заради успешно водење и завршување на законската постапка против сторителите.

Полицискиот службеник понекогаш не може успешно да ги извршува своите работни задачи ако длабоко не навлегува во сферата на основните права и

⁴¹ Закон за полиција, член 13:

„Полицискиот службеник е должен надвор од работното време да преземе неопходни мерки според околностите на случајот, заради заштита на животот, личната сигурност и имотот на граѓаните.“

слободи на граѓанинот (кога е тоа неопходно потребно, во согласност со закон може да посегне по животот и здравјето, лишува од слобода, врши претреси на лица, на дом и други простории, презема дејствија на следење или презема посебни истражни дејствија, врши распити и интервјуа и навлегува во приватноста, привремено или трајно, доколку се предмет или доказ на кривични дела ги одзема таквите предмети, и други мерки и активности кои директно се однесуваат на основните слободи и права).

Полициските работи кои во согласност со чл. 5 од Законот за полиција ги вршат полициските службеници се:

- заштита на животот, личната сигурност и имотот на граѓаните
- заштита на слободите и правата на човекот и граѓанинот загарантирани со уставот на Република Македонија, со законите и со ратификуваните меѓународни договори
- спречување на вршење кривични дела и прекршоци, откривање и фаќање на нивните сторители и преземање на други со закон определени мерки за гонење на сторителите на тие дела
- одржување на јавниот ред и мир
- регулирање и контрола на сообраќајот на патиштата
- контрола на движење и престој на странци
- обезбедување на државната граница, контрола и преминување на државната граница
- укажување и заштита на граѓаните во случај на неопходна потреба
- обезбедување на определени личности и објекти
- и други работи утврдени со закон

4.2. Полициски овластувања

Заради успешно извршување на полициските работи, полициските службеници располагаат со полициски овластувања кои се утврдени со закон и подзаконските акти⁴². Карактерот на полициските овластувања се такви што му

⁴² Правилник за вршење на полициските работи (Службен весник на РМ бр.149 од 10.12.2007 год.)

овозможуваат на полицискиот службеник при неговото службено постапување да навлегува длабоко во сферата на некои од основните човекови права и слободи и како последица да го има нивното ограничување, па дури и одземање. Таквите полициски овластувања се утврдени во членот 28 од Законот за полиција :

- проверка и утврдување на идентитет на лица и предмети
- собирање на информации
- повикување
- задржување
- приведување
- потрага по лица и предмети
- пренасочување, насочување и ограничување на движење на лица и превозни средства на определен простор за определено нужно време
- предупредување и наредување
- привремено одземање на предмети⁴³
- преглед или претрес на определени простории и објекти на државни органи, институции што вршат јавни овластувања и други правни лица и увид во нивната документација
- сопирање, преглед или претрес на лица, багаж или превозни средства
- обезбедување и преглед на местото на настанот
- примање на пријави
- јавно распишување награди
- снимање на јавни места
- собирање, обработка, користење, оценување, пренесување, чување и бришење на податоци, како и обработка на лични податоци под услови и на начин во согласност со законот
- примена на посебни истражни мерки и прикриени извори на податоци
- заштита на лица опфатени во согласност со прописите за заштита на сведоци

Кодекс на полициската етика (Сл.весник на РМ бр.72 од 11.6.2007 год.) чии одредби се засновани на основните принципи и препораки содржани во Европскиот кодекс на полициска етика усвоен од Комитетот на министри на Советот на Европа на 19.9.2001 год.

⁴³ Правилник за постапување на полициските службеници со привремено одземени и пронајдени предмети (Службен весник на РМ бр.62 од 18.5.2007 год.

При преземањето на овие полициски овластувања и нивно успешно извршување, полициските службеници само кога е тоа неопходно потребно имаат на располагање и употреба на средства за присилба под услови и на начин пропишани со одредбите од законот⁴⁴ и само во обем кој е потребен за постигнување на одредена легитимна цел. За таа цел, тие исто така се овластени да носат оружје и да употребат средства за присилба.

Од видот и карактерот на полициските овластувања се воочува дека од аспект на човековите права и основните слободи се работи за овластувања коишто полициските службеници, доколку не постапуваат со должното и можното внимание при нивното преземање, многу лесно може да дојде до нивно злоупотребување. Поради тоа, при нивното преземање, полицискиот службеник има законска обврска да се однесува исклучително професионално и хумано, во постапка и на начин во рамките на законските одредби, да го почитува достоинството, честа и угледот на лицата спрема кои постапува, како и основните права и слободи на човекот и граѓанинот⁴⁵.

Впрочем, токму истражувањата кои се дел од овој магистерски труд, а кои се вршени во рамките на Проектот за поддршка на човековите права во полициската постапка, го покажува степенот и интензитетот на злоупотребите од страна на полициските службеници при извршувањето на наведените полициски овластувања преземени во полициското постапување и заштитата што ја бараат граѓаните на своите повредени права од таквите злоупотреби.

При преземањето на мерките и активностите при извршувањето на полициските овластувања, полицискиот службеник е должен да се легитимира, а

⁴⁴ Уредба за употреба на средства на присилба и огнено оружје (Службен весник на РМ бр.22 од 15.5.1998 год.

⁴⁵ Кодекс на полициската етика, член 45 :

„Полициските службеници при вршењето на полициските овластувања ги почитуваат основните слободи и права на човекот и граѓанинот. како што се: Право на живот, слобода на уверување, совест, мисла и јавно изразување на мислата, слобода на говор, јавниот настап, јавно информирање и слободно основање институции за јавното информирање, слобода на вероисповест, слобода на здружување заради остварување и заштита на политичките, економските, социјалните, културните и други права и уверувања на граѓаните, вероисповест, право на мирно собирање, слобода на движење и правото на сопственост, како и други слободи и права гарантирани со Уставот на Република Македонија.“

особено, доколку таквите овластувања ги презема во цивилна облека, тогаш најпрвин мора да се легитимира пред да презема какво било дејствие.

Постои исклучок од тоа правило во случаи кога карактерот и условите во кои се преземаат полициските овластувања не дозволуваат легитимирање на полицискиот службеник, бидејќи би ја изгубиле својата цел во извршувањето на полициската работа. Но, штом престанат условите кои легитимирањето го прават нецелесообразно, обврска на полицискиот службеник е уредно да се легитимира.

При преземање на полициските овластувања кои имаат за последица ограничување или одземање на слободата на движење, како што се повикување, приведување и задржување, полицискиот службеник е обврзан да го запознае лицето за причините поради кои го презема таквото овластување и тоа на јазик разбирлив за лицето, да го запознае за правото да се советува со бранител или правото да молчи, правото на бранител за време на постапката, правото на лекарска помош кога е потребна или кога лицето ја бара, правото да биде известно лице од семејството или блиско лице⁴⁶.

Доколку лицето е приведено, задржано или лишено од слобода заради постоење на основи на сомневање дека е сторител на кривично дело, полициските службеници спрема таквото лице се однесуваат со почитување на неговото достоинство и индивидуални потреби.⁴⁷

При полициското постапување тие не смеат да поттикнуваат, предизвикуваат или поддржуваат никакви активности или провокации кои имаат за цел акт на тортура, мачење или нечовечко и понижувачко однесување или казнување спрема лицата врз кои се преземаат полициските постапувања.⁴⁸

Кога се работи за малолетни лица, постапката мора да биде преземена од страна на полициски службеници кои се оспособени за работа со малолетничка деликвенција, освен во исклучителни ситуации и по правило, доколку е тоа можно во присуство на родител или старател.

4.2.1. Видови полициски овластувања

⁴⁶ Член 55 од Кодексот на полициската етика

⁴⁷ Член 56 од Кодексот на полициската етика

⁴⁸ Член 37 од Кодексот на полициската етика

4.2.1.1 Проверка и утврдување идентитет на лица и предмети

Во кои случаи полицискиот службеник ќе го користи ова овластување е предвидено во членот 38 од Законот за полиција. Од значење за заштитата на човековите права е обврската на полицискиот службеник лицето на кое му се потврдува идентитетот да биде запознаено за причините за проверката на неговиот идентитет.

Идентитетот се докажува со лична карта или друг идентификационен документ на кој има фотографија, а откако службеното лице ќе го утврди документот, истиот веднаш му се враќа на лицето. Доколку постојат пречки во докажувањето, лицето може да биде задржано заради утврдување на идентитетот, но не подолго од 3 часа, освен ако не се работи за основано сомнение дека лицето е извршител на кривично дело.

4.2.1.2. Собирање на информации

Ова овластување значи дека полицискиот службеник, заради успешно извршување на своите работни задачи, може да прибира информации во непосредни разговори со граѓаните, меѓутоа тие немаат обврска и не се должни да ги даваат информациите што се барат во тие разговори доколку не го сакаат тоа.

4.2.1.3. Повикување

Повикувањето претставува полициско овластување кое дозволува граѓанинот да се повика со писмена покана во полициските простории заради давање информации потребни во полициското работење. Писмената покана мора да биде правилно составена, што значи дека, покрај името и презимето на лицето кое се повикува, мора да е назначена полициската единица, датум и час, причините за повикување, правото на бранител и последиците од недоаѓањето.

Доколку поканата со ваквата содржина е уредно доставена и граѓанинот не се јави и не го оправда своето недоаѓање, тогаш може присилно да биде

доведено, но само со судска наредба. Дури и кога е присилно доведен, граѓанинот не е должен ако не сака да даде известувања кои се барат од него, а тоа не смее да биде причина повторно и повторно да се повикува во полициските простории со писмена покана.

Повикувањето не значи дека граѓанинот треба да биде држан во полициските простории без да биде почитувана неговата волја да си оди откако ќе одбие да даде известување или веднаш штом заврши со разговорот.

По правило, повикувањето треба да биде во временски термин од 6.00 до 22.00 часот, а доколку постојат причини за тоа повикувањето може да биде и преку средствата за информирање, а врз доброволна основа може да е и усно.

Малолетните лица се повикуваат со покана која се доставува до нивните родители или старатели.

4.2.1.4. Приведување

Ова полициско овластување е строго формално од причини што полицискиот службеник може да приведе лице само врз основа на писмена судска наредба издадена од надлежниот суд, која треба да му биде предадена на увид.

Од ова правило постојат исклучоци само во следните случаи:

- ако не може да се утврди идентитетот на лицето
- ако е распишана потерница
- ако е затекнато на самото место при вршење на кривично дело кое се гони по службена должност
- ако е затекнато при извршување на прекршок со елементи на насилство.

Во случаи кога поради приведувањето постојат оправдани стравувања дека ќе биде значително нарушено здравјето на лицето, тогаш се прекинува со приведувањето и за тоа се известува судот кој дал наредба. Истото се однесува и во случаи кога лицето кое треба да биде приведено извршува работи кои не смеат да бидат прекинати, додека не се обезбеди замена.

4.2.1.5. Задржување

Ова е едно од поекстремните полициски овластувања кога е во прашање правото на слободно движење. Лице за кое основано се смета дека е сторител на кривично дело кое се гони по службена должност, како и лице спроведено и прифатено од странски орган за безбедност, може под услови и на начин предвидени во посебен закон, да биде задржано во траење од 24 часа, а при сторување на прекршок или сериозно загрозување на јавниот ред и мир во траење од 12 часа. Најмногу 8 часа може да биде задржано лице кое е под дејство на алкохол или психоактивни супстанции.

По престанувањето на причините за задржување, задржувањето се прекинува.

4.2.1.6. Употреба на сила

4.2.1.6.1. Употреба на средства за присилба

Полицискиот службеник е овластен со средствата за присилба да употреби сила во извршувањето на полициските работи. Таа сила треба да биде применета од причини и на начин пропишани во законските одредби, на соодветен начин во зависност од објективните и субјективните услови кои ја предизвикале употребата на сила и лицето спрема кое таа се применува и треба да биде пропорционална на предизвикот и опасноста која треба да се отстрани или совлада.

Средства за присилба се физичка сила, гумена палка, средства за врзување на лица, уред за присилно запирање на возила, службено куче, хемиски средства, огнено оружје, како и посебни видови на оружје и експлозивни средства.

Полицискиот службеник треба да го применува ова овластување само во исклучителни ситуации кога на друг начин не може да се оствари целта на полициското постпување, треба да биде со најмалку штетни последици и да престане во моментот кога е постигната целта или престанала причината заради која е преземено.

Полицискиот службеник е должен пред употребата на средствата за присилба да се легитимира и јасно да предупреди дека ќе бидат употребени, се разбира, ако природата на постапувањето го дозволува тоа. Во секој случај, по престанокот на примената на сила, доколку има потреба од лекарска помош врз

лицето спрема кое е применета ова полициско овластување, полицискиот службеник е должен да биде обезбедена соодветна лекарска помош. Строго е забранета тортурата, односно употребата на средствата за присилба заради изнудување на признание или каква било изјава спротивно на волјата на лицето во која било фаза од полициската постапка.

4.2.1.6.2. Употреба на физичка сила

Покрај средствата и орудијата кои му служат на полицискиот службеник, тој може во исполнувањето на полициските работи, кога е тоа неопходно потребно, особено при одбивање на напад, спречување на бегство на лице или совладување на отпор спрема тоа лице, да употреби и физичка сила во смисла на употреба на различни зафати од боречките вештини или со други зафати со раце или нозе да дејствува врз телото на лицето кое е предмет на полициското постапување заради совладување на неговиот отпор.

Во поекстремни случаи, кога само со физичка сила не може да се совлада отпорот, а притоа постојат причините за употребата на сила, полицискиот службеник е овластен да користи гумена палка како средство за присила.

Постојат три случаи кога е дозволена употребата на средствата за врзување на лица⁴⁹ и тоа заради:

- 1) спречување на отпор на лица или одбивање на напад насочен спрема полицискиот службеник;
- 2) спречување на бегство на лица и
- 3) оневозможување самоповредување или повреда на други лица.

Полицискиот службеник вообичаено му ги врзува рацете на лицето зад неговиот грб.

4.2.1.7. Употреба на средства за присилно запирање на возила

Се користи во случаи кога лицето против кое постапува полицискиот службеник користи возила како помагала за да избега кога е затекнато при

⁴⁹ Член 86 од Законот за полиција

извршување на кривично дело кое се гони по службена должност, или заради спречување на лице кое е лишено од слобода или има наредба за лишување од слобода.

Ваквото средство се користи и кога постои намера за незаконско преминување на државната граница, или постои опасност од насилан недозволен пристап до просторите каде што се вршат полициските работи.

4.2.1.8. Употреба на куче

Секогаш кога постојат условите за употреба на физичката сила, гумената палка или употребата на огнено оружје, како и кога постои потреба од полициска интервенција кога е нарушен јавниот ред и мир, дозволиво е употреба на куче и тоа само со заштитна корпа на устата.

Единствено во случаи кога се исполнети условите за употреба на огнено оружје полициското куче може да се користи без заштитна корпа.

4.2.1.9. Употреба на огнено оружје спрема лица

Заради успешното извршување на полициските работи, едно од најдрастичните и најконтроверзните овластувања коишто ги има полицискиот службеник е овластувањето на употреба на огнено оружје спрема лице. Тоа претпоставува можност полицискиот службеник да може да го загрози здравјето па дури и да заврши со смрт на лицето спрема кое е употребено огненото оружје. Од тие причини употребата на ова средство за присила е кога тоа е апсолутно неопходно и кога дефинитивно се исцрпени сите можности за употреба на другите средства за присилба, физичката сила и гумената палка, полициско куче, хемиски средства и присилното запирање на возила.

Во согласност со членот 89 став 2 од Законот за полиција „полицискиот службеник е овластен да употреби огнено оружје кога на друг начин и со употреба на другите средства за присилба не може:

1) да го заштити својот живот или животот на другите луѓе;

- 2) да спречи извршување на кривично дело за кое може да се изрече казна затвор во траење најмалку од четири години;
- 3) да спречи бегство на лице затекнато во извршување на кривично дело за кое може да се изрече казна затвор од десет години или потешка казна, или лице за кое е распишана потерница заради извршено такво кривично дело;
- 4) да се спречи бегство на лице лишено од слобода заради извршено кривично дело од точката 3 на овој став, или лице за кое е распишана потерница заради бегство од издржување на казна затвор за такви кривични дела, и
- 5) да се спречи напад врз објект или личност што се обезбедува“.

Секогаш, освен ако со тоа не се загрозува успешното извршување на полициската работа, пред да го употреби огненото оружје полицискиот службеник треба да извика наредба и предупредување со зборовите „Стој, полиција“, а веднаш потоа, ако дејствува со оружјето пред да пука, втора наредба и предупредување „Стој, ќе пукам“.

Доколку со употребата на огненото оружје ќе се доведе во опасност животот на други лица, тогаш таа не е дозволена, освен во случаи кога поради непосредната опасност тоа е единствено средство неопходно за да се заштити својот живот или животот на тие лица.

4.2.1.10. Употреба на хемиски средства, употреба на средства за присилба спрема група и употреба на посебни видови оружје и експлозивни средства

Карактеристика на овие средства за присилба е дека тие се употребуваат во посебни ситуации кога полициските службеници дејствуваат во случаи каде е загрозен јавниот ред и мир од страна на повеќе лица, група или толпа, при улични немири, заложнички ситуации, но секогаш при нивната употреба треба да се внимава непотребно да не се загрози здравјето и животот на луѓето.

Кон употреба на средства за присилба спрема група се пристапува по наредба на овластеното лице кое раководи со полициската акција, а употреба на посебни видови оружје и експлозивни средства одобрува директорот на Бирото за јавна безбедност.

4.2.1.11. Употреба на огнено оружје спрема животни

Во ситуации кога од напад на некое животно се заканува непосредна опасност по животот и телото на луѓето или постои опасност од загрозување на животот или здравјето на луѓето поради заразна болест што ја пренесува животното, дозволена е употребата на огнено оружје од страна на полицискиот службеник заради отстранување на таквата опасност.

Исто така, огнено оружје може да се употребува и спрема болни и тешко повредени животни, кога не постои можност да му биде дадена соодветна ветеринарна помош или од друго лице да бидат преземени соодветни мерки за помош на таквите животни.

Во најголем дел од својата работа, полициските службеници своите овластувања ги користат при постапувањето во полициските интервенции во случаи кога постојат основи на сомнение дека е сторено кривично дело кое се гони по службена должност. Таквите полициските интервенции мора да бидат објективни и праведни⁵⁰, при нивното преземање мора да биде изразено чувството за почитување на принципот на презумцијата на невиност⁵¹, како и да се имаат предвид специфичните потреби на таканаречените ранливи категории на лица, како што се децата, малолетници, жени, стари и изнемоштени лица и лица со здравствени проблеми или хендикепираните лица⁵².

5. ЗА ЗАШТИТАТА НА ЧОВЕКОВИТЕ СЛОБОДИ И ПРАВА

5.1. Заштита на човековите слободи и права од полициската злоупотреба во домашниот правен систем

⁵⁰ Член 51 од Кодексот на полициската етика

⁵¹ Член 49 од Кодексот на полициската етика

⁵² Член 52 од Кодексот на полициската етика

Заштитата на човековите права претставува обврска и одговорност на државата спрема нејзините граѓани којашто таа треба да ја исполни, градејќи систем на правни норми коишто ќе овозможат целосно имплементирање, почитување, промоција, но и превенција и санкционирање во случај на нивно прекршување, посебно во областа на полициските работи каде црвената линија на пречекорување е на многу ниско ниво.

Во таа смисла, во Република Македонија постојат два сегмента, или можеби два концепта, на заштита на основните слободи и права од злоупотребата во полициската постапка, кои меѓусебно се надополнуваат и соработуваат во остварувањето на заедничкиот интерес и постигнувањето на истата цел - почитување и заштита на човековите права и слободи.

Првиот концепт се остварува во рамките на самите државни институции, каде заштитата на основните права и слободи се остваруваат како обврски засновани во законските рамки во согласност со нивните надлежности, цели и улогата која ја имаат во согласност со Уставот на Република Македонија и системските закони и подзаконски акти. Тука влегуваат органите на полицијата, Народниот правобранител, Јавното обвинителство и судовите, Постојаната анкетна комисија за човековите права при Собранието на Република Македонија

Второто ниво се остварува во рамките на граѓанското општество, каде граѓаните, преку форми на здружување како основни субјекти на цивилното или граѓанското општество, се здружуваат и организираат во здруженија во кои ги концептираат целите и задачите на таквото здружување заради остварување на заедничките интереси, а тоа е заштитата на основните права и слободи гарантирани со Уставот и домашните и меѓународните правни акти.

5.2. Државни институции

5.2.1. Работата на полициските службеници и заштитата на основните слободи и права на граѓанинот

5.2.1.1. Кодекс на полициската етика

Во теоријата постојат мислења дека полициската етика е еден од столбовите врз кои почиваат демократските процеси во една држава и, заради стабилност и унапредување на тие процеси, е неминовна потребата од симбиоза помеѓу државата, граѓаните и полицијата. Пример за таквата симбиоза е воспоставување на правила на професионално и етичко однесување во извршувањето на полициските должности и овластувања во вршењето на полициската работа.

Токму професионалниот однос и однесувањето на полициските службеници, засновано на одредбите од Кодексот на полициската етика, претставува најдобра заштита и гаранција против злоупотребите на основните човекови права и слободи во полициската постапка. Неетичките појави и форми на однесување, како што се: полициската бруталност изразена преку непотребната употреба на присилните мерки, физичка и психичка тортура, дрско и некултурно однесување, полициската нечесност изразена преку злоупотребите на полициската униформа и значка, расните и национални предрасуди во полициското постапување, користење на полициските привилегии кои придонесуваат за развој на корупциски однесувања, полициската нељубезност и некоректност во однесувањето, како и незаинтересираноста и неефикасноста во полициското постапување, кои резултираат со кршењето и повредите на граѓанските права и слободи, треба да бидат доведени до ниво на инцидентни случаи.

Како основни извори од меѓународното право кои се однесуваат и имаат најголемо влијание во донесувањето на Кодексот на полициската етика донесен од министерот за внатрешни работи на Република Македонија (Службен весник на РМ бр.72 од 11.6.2007 година), во кој се воспоставени правилата за професионално етичко однесување на македонскиот полицаец, е Кодексот за однесување на службените лица одговорни за спроведување на законите, донесен во 1979 година на Генералното собрание на Обединетите нации и Европскиот кодекс на полициската етика усвоен на 19.9.2001 година. од Комитетот на министрите на Советот на Европа, чишто одредби се инкорпорирани во Кодексот на полициската етика.

5.2.1.2. Сектор за внатрешна контрола и професионални стандарди (СВКПС)

Правото на секој граѓанин да поднесе претставка до државни и други јавни органи, како и по нив да добива одговори, е загарантирано со Уставот на Република Македонија (член 24, став 1 Устав на РМ).

Во согласност со Законот за полиција, право на претставка има секое лице коешто смета дека е жртва на полициска злоупотреба или дека при преземањето на полициските овластувања се повредени неговите права.⁵³

Законот за внатрешни работи во глава 5, насловена како Контрола на вршење на работите во министерството, содржи одредби кои се однесуваат на остварувањето на правото на заштита на загарантираните права и слободи на граѓаните и начинот и постапката на заштитата на човековите права во рамките на самото министерство.

Заштитата на човековите права и слободи од повредите во полициската постапка во рамките на Министерството за внатрешни работи е во надлежност на Секторот за внатрешна контрола и професионални стандарди.

Секогаш кога полицискиот службеник во своето работење постапува спротивно на стандардите и правните норми со кои се гарантираат човековите права и слободи и, при тоа свое постапување овие права и норми ги повредува и го загрозува или попречува уживањето на тие права и слободи, граѓанинот има право да поднесе претставка до Министерството за внатрешни работи⁵⁴ до Секторот за внатрешна контрола и професионални стандарди.

Може да биде поднесена од граѓанин или друг субјект во вид на писмен поднесок, усно по телефон или во непосреден разговор со работник на СВКПС или полицијата.

Претставката треба да содржи основни податоци за подносителот на претставката, како и информации за утврдување на идентитетот на полицискиот службеник на кого се однесува поплатата. Само под услов ако се работи за

⁵³ Член 8, Закон за полиција, *Службен весник на РМ* бр. 114/2006, 148/2008, 6/2009

⁵⁴ Член 38 став 2 од Законот за внатрешни работи

сериозно кршење на основните човекови слободи и права и содржи доволно проверливи податоци кои можат да се потврдат или докажат во истрагата спроведена од Секторот за внатрешна контрола и професионални стандарди, таа може да биде поднесена од анонимен подносител. На подносителот, доколку тоа условите го дозволуваат, му се издава потврда за поднесената претставка која содржи место и датум на поднесувањето

Во образложението на претставката се појаснуваат наводите за начинот, времето, местото, околностите и условите под коишто е сторена злоупотребата на правата и слободите од страна на полицискиот службеник во конкретната полициска работа. Подносителот може да го изрази своето мислење и да даде коментар во однос на релевантните правни стандарди од домашното и меѓународното право за кои смета дека се повредени. Во секој случај, таквите мислења и коментари не се обврзувачки за конечната одлука на Секторот за внатрешна контрола и професионални стандарди.

Во согласност со членот 38 став 3 од Законот за внатрешни работи, Министерството е должно да ги провери наводите во претставката и во рок не подолг од 30 дена од приемот на претставката да одговори по неа и во писмена форма да го извести подносителот за утврдената состојба и преземените мерки.

Во таа смисла, што се однесува до роковите на известување, Правилникот за вршење на работите на Секторот за внатрешна контрола и професионални стандарди како подзаконски акт е „покомотен“ и „дозволува“ раководителот на СВКПС да ги утврдува приоритетите на работа по конкретната претставка и да го определува рокот во кој тие треба да бидат завршени. Така, во член 17 став 2 од Правилникот е содржано дека, по правило, работата по конкретна претставка Секторот треба да ја заврши во рок од 30 дена и, иако тоа не е изрично наведено, во тој рок треба да го извести и подносителот на претставката во согласност со членот 38 став 3 од Законот за внатрешни работи.

Во случај кога се работи за докажување на наводи од претставката, кои укажуваат дека е сторено потешко прекршување што дава основа за поведување дисциплински постапки против полицискиот службеник, тогаш рокот на завршување на работата по претставката раководителот на Секторот може да го

пролонгира, но не подолго од три месеци, а ако станува збор за постапување на полицискиот работник кое се однесува на наводи за сторено кривично дело, рокот може да се продолжи, но не повеќе од 6 месеци. Во случај на продолжување на роковите, Секторот е должен да го извести подносителот дека рокот ќе се продолжи дополнително заради утврдување на дополнителни факти.

По завршувањето со својата работа по конкретната претставка и наводите во неа, раководителот на Секторот за внатрешна контрола и професионални стандарди го известува подносителот на претставката за резултатите од работата на Секторот за внатрешна контрола и професионални стандарди.

Во одговорот се содржани податоците за:

1. утврдената фактичка состојба
2. заклучоците по однос на наводите во претставката кои можат да гласат како:
 - основано, кога наводите од претставката се потврдуваат дека полицискиот работник во своето работење ги повредил основните слободи и права на кои се повикува подносителот во претставката
 - без доволно докази, кога поради немање доволно докази не може да се утврди дали постои или не постои повреда во работата на полицискиот работник
 - ослободувачки, кога се потврдува дека полицискиот работник е одговорен за настапените последици и повреди на коишто укажува подносителот, меѓутоа, постојат законски околности кои го ослободуваат од одговорност
 - неосновано, кога наводите од претставката не се потврдуваат, односно полицискиот работник работел во согласност со позитивно правните прописи
3. предложените мерки против полицискиот службеник, доколку е констатирана повреда.

Со тоа, по добиениот одговор од раководителот на Секторот за внатрешна контрола и професионални стандарди, постапката на СВКПС во однос на поднесувачот на претставката завршува без можност од евентуален правен лек на одлуката.

5.2.1.3. Народен правобранител – Омбудсман (НП)

Во согласност со член 2 од Законот за Народен правобранител, Народниот правобранител е орган на Република Македонија кој ги штити уставните и законските права на граѓаните и на сите други лица кога им се повредени со акти, дејствија и пропуштања на дејствија од органите на државната управа и од другите органи и организации кои имаат јавни овластувања.

Тоа значи дека секое лице на кое во полициското постапување од страна на полициски службеник му се злоупотребени човековите слободи и права кои по Уставот, законите и меѓународните акти му припаѓаат и му се гарантираат, може да покрене постапка пред народниот правобранител заради заштита на своите повредени права.

Постапката се покренува со поднесување на претставка до Канцеларијата на народниот правобранител, и тоа писмено или усно на записник во самата канцеларија на Народниот правобранител или неговите заменици. Доколку полициското постапување резултирало со таков карактер на повреди на човековите права и слободи и на очигледен и недвосмислен начин постојат сомненија дека се работи за нивна злоупотреба, во таков случај Народниот правобранител може самиот да покрене постапка по сопствена иницијатива заради утврдување на повредите и заштита на правата и слободите.

Формата на претставката не е строго определена, меѓутоа, кога се поднесува писмено треба да ги содржи основните елементи на писмен поднесок, и тоа личните податоци на подносителот, за која организациона единица од Министерството за внатрешни работи или за кое службено лице се однесува претставката.

Доколку не се знае името, презимето или прекарот на службеното лице, тогаш се даваат доволно специфични податоци со кои се опишува службеното лице, во врска со неговиот изглед, работните задачи што ги обавувал и други забележувања кои ќе овозможат откривање за кое службено лице се однесува претставката.

Понатаму, се образложуваат сите околности и факти кои треба да бидат поткрепени со докази за да се утврди дали службеното лице постапувало

спротивно на законот и подзаконските акти и, доколку е тоа случај, да се утврди видот и карактерот на сторената злоупотреба на полициските овластувања. Исто така, подносителот понатаму во претставката може да ги наведе и меѓународните и домашните стандарди за кои смета дека се повредени во полициското постапување при кое се повредени човековите права и слободи.

Претставката може да се поднесе и усно на записник.

Откако претставката ќе биде примена во Канцеларијата на народниот правобранител или неговите заменици, врз основа на наводите во нејзината содржина Народниот правобранител може да:

- не покрене постапка
- покрене постапка, и
- ја запре или прекине постапката.

Народниот правобранител нема да покрене постапка по претставката во следните случаи:

- претставката е анонимна, освен ако се работи за прашање од општ интерес
- претставката не е комплетна и ако подносителот, по претходното укажување од Народниот правобранител, не ја дополнил претставката
- од претставката се констатира дека се работи за помалку значаен случај кој, и по завршеното испитување, не би можел да даде соодветни резултати
- од самата претставка, околностите и приложените факти и докази произлегува дека не се работи за повреда на основните човекови слободи и права загарантирани со Уставот, законите и меѓународните правни акти
- не е надлежен да постапува
- од дејствието на сторувањето на повредата во полициската постапка или од последната одлука на органот изминало повеќе од една година, освен ако оцени дека подносителот го пропуштил рокот од оправдани причини, и
- по предметот на претставката во тек е судска постапка, освен кога намерно се оддолжува судската постапка.

Доколку Народниот правобранител одлучи да не покрене постапка во рок од 15 дена од денот на приемот на претставката, треба да го извести

подносителот на претставката за таа своја одлука. Во писменото обраќање со кое го обавестува подносителот за непокренување на постапката, треба да бидат објаснети причините поради кои Народниот правобранител ја отфрла претставката и по можност да го упати подносителот на начинот по кој може да го оствари правото што го бара во претставката.

Народниот правобранител ќе покрене постапка кога од наводите, доказите и фактите приложени кон претставката или од сознанијата добиени на друг начин основано произлегува дека во полициското постапување од страна на полицискиот службеник или организационата единица на МВР има повреда на основните човекови права и слободи загарантирани со Уставот, законите и меѓународното право.

Меѓутоа, кога претставката за наводната злоупотреба, односно повреда во полициската постапка е поднесена од страна на друго лице во име на оштетениот, е потребна согласност (полномошно, изјава) од оштетениот. Истото се однесува и кога Народниот правобранител ќе покрене постапка по сопствена иницијатива, освен во случаите кога станува збор за повреда на уставните и законските права на поголем број граѓани, малолетни, немоќни и лица со одземена деловна способност. Во таков случај, Народниот правобранител ги известува лицата на кои таа се однесува во рок од 15 дена од денот на покренувањето на постапката.

Кога народниот правобранител ќе одлучи да покрене постапка по поднесената претставка, за тоа го известува подносителот на претставката во рок од 15 дена од денот на приемот на претставката.

Веќе започнатата претставка Народниот правобранител ќе ја запре или прекине во следните случаи:

- по завршувањето на постапката по претставката не е констатирана повреда на основните човекови права и слободи
- во текот на постапката по претставката подносителот поведе судска постапка
- подносителот на претставката не покажува интерес за натамошно водење на постапката
- подносителот во текот на постапката ја повлече претставката

- во текот на постапката подносителот на претставката починал, освен ако наследниците не бараат продолжување на започнатата постапка
- подносителот во меѓувреме го остварил правото од претставката.

Кога ќе се запре или прекине постапката по претставката, најдоцна во рок од 15 дена од денот на настанувањето на околноста за запирање или прекинување на постапката, се известува подносителот на претставката со образложение за тоа кои се причините поради што се запира или прекинува постапката и по можност подносителот се упатува на кој начин може да го оствари правото што го бара во претставката.

Заради испитување на основаноста на наводите и доказите наведени во претставката и утврдување на фактичката состојба, Народниот правобранител во рамките на својата надлежност, може од Министерството за внатрешни работи или од организационата единица на која се однесува претставката:

- да побара потребни објаснувања, информации и докази за наводите во претставката
- да влезе во службените простории и да изврши непосреден увид во предметите и работите од нивна надлежност
- да повика на разговор избрано или именувано лице, службено лице и секое друго лице кое може да даде определени податоци во постапката
- да побара мислење од научни и стручни институции, и
- да преземе други дејствија и мерки определени со закони или друг пропис.

Бараните објаснувања, информации и докази, МВР или организационата единица на која се однесува претставката должни се да му ги достават на Народниот правобранител веднаш, а најдоцна во рок од осум дена од денот на приемот на барањето за доставување на податоците.

Доколу од објективни причини се спречени тоа да го сторат, тогаш се должни, без одлагање, писмено да го известат Народниот правобранител за причините.

Во таков случај, ако Народниот правобранител оцени дека причините се оправдани, ќе определи нов рок за доставување на бараните објаснувања, информации и докази. Ако и тогаш не се постапи по барањето, тоа ќе се смета за попречување на работата на Народниот правобранител.

Како заштитник на уставните и законските права на граѓаните кога им се повредени од страна на постапувањата на полициските службеници, Народниот правобранител има особено голема улога во заштитата на правата на лица кои се лишени од слобода, односно приведени или задржани во полициските простории.

Тој може да изврши посети и увиди во таквите простории во секое време, без претходна најава и одобрение, како и да разговара со лицата лишени од слобода без присуство на службените лица и да прима и да дава одговор по нивните претставки во затворен плик, без проверка од овластените службени лица.

Како национален превентивен механизам за превенција од тортура и друг вид на сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување⁵⁵ има мандат да:

- врши редовно испитување на третманот на лицата лишени од слобода заради зацврстување на нивната заштита од тортура или друг вид сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување
- дава препораки до надлежните органи за подобрување на третманот и на условите на лицата лишени од слобода заради спречување на тортура или друг вид сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување
- поднесува предлози и забелешки за постојните закони или нацрт-законите, како и комуникација со Поткомитетот за превенција на тортура при ОН,

⁵⁵ Во согласност со одредбите од Факултативниот протокол кон Конвенцијата против мачењето и другите свирепи, нехумани или понижувачки казни или постапки (ОПКАТ), секоја држава има обврска после една година по влегувањето во сила на Протоколот или по неговата ратификација, да орджи, назначи или воспостави еден или неколку независни национални превентивни механизми (НПМ) за превенција на тортура на домашно ниво. Во членот 4 од Законот за ратификација на ОПКАТ стои: „Во согласност со член 17 од Протоколот, Република Македонија изјавува дека Народниот правобранител на Република Македонија е назначен да дејствува како НПМ. Во соработка и претходна согласност на Народниот правобранител, невладините организации регистрирани во РМ и организациите кои имаат статус на хуманитарни организации во РМ, можат да преземат некои од надлежностите на НПМ.

Комитетот против тортура на Советот на Европа и други тела на меѓународно ниво.

Службените лица во органите, организациите и установите во кои слободата на движење е ограничена, се должни на Народниот правобранител да му овозможат непречен пристап до сите документи и информации кои се однесуваат на лицата на кои слободата на движење им е ограничена. Исто така, тие се должни да постапуваат по неговите укажувања и препораки и за постапувањето по нив да го известат најдоцна во рок од 30 дена сметано од денот на приемот на истите.

Кога Народниот правобранител ќе констатира дека се повредени уставните и законските права на подносителот на претставката може да ги примени следните мерките:

- да даде препораки, предлози, мислења и укажувања за начинот на отстранување на констатираните повреди;
- да предложи повторно да се спроведе определена постапка во согласност со законот
- да покрене иницијатива за поведување на дисциплинска постапка против службено, односно одговорно лице, и
- да поднесе барање до надлежниот јавен обвинител за покренување на постапка заради утврдување на казнена одговорност

Министерството за внатрешни работи или организационата единица е должна во рок од 30 дена од приемот да го извести Народниот правобранител за преземените мерки. Доколку не се исполни оваа обврска или делумно се исполни, Народниот правобранител со посебен извештај за тоа ќе го информира министерот или Владата на Република Македонија, а доколку тие не ги преземат потребните мерки, Собранието на Република Македонија.

Доколку, пак, постапат по барањата, препораките, мислењата, предлозите и укажувањата во определениот рок, Народниот правобранител ќе констатира дека постапката е завршена и за тоа веднаш ќе го извести подносителот на претставката.

Народниот правобранител може, кога е утврдена повреда на уставните и законските права, случајот да го објави во средствата за јавно информирање.

5.2.1.4. Улогата на Јавното обвинителство (ЈО)

Јавното обвинителство е единствен и самостоен државен орган чија основна цел и задача е да ги гони сторителите на кривични дела. За таа цел, Јавното обвинителство има надлежност да презема мерки и активности заради откривање на кривичните дела и сторителите на кривичните дела и да учествува во постапката за докажување на стореното и казнување на сторителите.

Во остварувањето на својата функција, јавниот обвинител покрај другите овластувања и надлежности, ја раководи предистражната постапка и ги има на располагање овластените службени лица од Министерството за внатрешни работи кои постапуваат во постапката, користејќи ги своите посебни полициски овластувања, како во предистражната, така и во кривичната постапка⁵⁶. Во таквите случаи, овластените службени лица работат и постапуваат според насоките на јавниот обвинител, кој се грижи за законитоста на работата на ОСЛ и врши надзор и контрола над почитувањето на човековите права од страна на ангажираните полициски службеници.

⁵⁶ Со новиот Закон за кривичната постапка, кој е донесен, а ќе стапи на сила 26.11.2012 година, е предвидена правосудна полиција која ќе работи под надлежност на јавниот обвинител.

За своето постапување, во согласност со одредбите од овој закон, припадниците на правосудната полиција се одговорни пред надлежниот јавен обвинител.

Врз основа на одредбите од законот, правосудната полиција по службена должност или по наредба на Јавниот обвинител ќе презема мерки и активности со цел за откривање и криминалистичко истражување на кривични дела, спречување на натамошни последици на кривични дела, фаќање и пријавување на нивните сторители, обезбедување на докази и други мерки и активности што можат да користат за непречено водење на кривичната постапка.

Член 48 се однесува на составот на правосудната полиција

Должностите на правосудната полиција, во смисла на овој закон, ги вршат:

1) полициските службеници во организационите единици на Министерството за внатрешни работи, Управата за финансиска полиција и Царинската управа, кои во согласност со законски утврдениот делокруг на работа, преземаат мерки и активности за откривање на кривични дела, фаќање и пријавување на сторителите на кривични дела, обезбедување на докази на кривичните дела и други мерки со кои се овозможува непречено водење на кривичната постапка;

2) припадниците на правосудната полиција во истражните центри на Јавното обвинителство, и

3) службениците доделени на јавниот обвинител во согласност со членот 50 на овој закон.

Доколку постои сознание дека тие овластувања се пречекорени, при што постојат индикации дека се повредени човековите слободи и права, Јавниот обвинител има право да бара информации дали е покрената постапка против прекршителите за утврдување одговорност за резултатите од таа постапка, доколку е покрената, и за крајниот резултат.

Од особено значење е улогата на Јавниот обвинител во случај кога при постапувањето од страна на полициските работници е употребено огнено оружје со смртни последици или тешка телесна повреда.

Во таквите ситуации, Јавниот обвинител веднаш, по службена должност, покренува постапка за утврдувањето на оправданоста од употребата на оружјето од страна на овластеното службено лице и притоа соработува со надлежниот орган во Министерството за внатрешни работи одговорен за утврдување на оправданоста на употребата на огненото оружје и за одлуката го известува повисокиот јавен обвинител.

Улогата на Јавното обвинителство во заштитата на основните човекови права и слободи има исклучително значење заради поднесувањето на кривичните пријави против овластените службени лица, кога тие се појавуваат како сторители на кривичните дела, посебно на кривичните дела предвидени во глава XV од Кривичниот законик, во која спаѓаат кривичните дела против слободите и правата на човекот и граѓанинот.⁵⁷

5.2.1.5. Улогата на судовите

Во случај на повреди при полициско постапување, покрај тоа што институционална заштита на граѓаните им се дава од страна на Народниот

⁵⁷ Член 137 Повреда на рамноправноста на граѓаните; Член 138 Повреда на правото на употреба на јазикот и писмото; Член 139 Присилба; Член 140 Противправно лишување од слобода; Член 141 Грабнување; Член 142 Мачење и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување и казнување; Член 143 Малтретирање во вршење на службата; Член 144 Загрозување на сигурноста; Член 145 Нарушување на неповредливоста на домот; Член 146 Противзаконито вршење претрес; Член 147 Повреда на тајноста на писма или други пратки; Член 149 Злоупотреба на лични податоци; Член 149-а Спречување на пристап кон јавен информатички систем; Член 151 Неовластено прислушување и тонско снимање; Член 152 Неовластено снимање; Член 153 Повреда на правото на поднесување правно средство; Член 154 Спречување на печатење и растурање печатени работи; Член 155 Спречување на јавен собир; Член 156 Повреда на правото на штрајк.

правобранител, Јавното обвинителство, Постојаната анкетна комисија за слободите и правата на граѓанинот, таквата заштита на своите права граѓаните ги остваруваат и преку судовите на Република Македонија, во граѓанските постапки за надомест на штета со поднесување тужби за надомест на штета.

Со Уставот на Република Македонија и со ЗКП е загарантирано правото на надомест на штета на жртвите на полициска злоупотреба. Имено, член 13, став 2 од Уставот стимулира дека лицето кое е незаконито лишено од слобода, притворено или незаконито осудено, има право на надомест на штета и други права утврдени со закон. Понатаму, лицето кое е незаконски лишено од слобода, приведено или незаконски осудено, има право на надомест на штета од буџетските средства, има право да биде рехабилитирано, како и други права утврдени со законот наведени во чл.11 од ЗКП.

За одбележување е и заштитата во согласност со член 144 став 9 од ЗКП, која му дава за право на лицето спрема кое полицискиот службеник презел определено дејствие во текот на предистражната постапка во рок од 30 дена од денот на преземањето на дејствието, да може да бара од истражниот судија да ја испита законитоста на преземеното дејствие и постоењето на повреда на основните слободи и права, а надлежниот суд е должен тоа да го утврди со решение.

5.2.1.6. Постојаната анкетна комисија за заштита на слободите и правата (ПАК)

Постојаната анкетна комисија за заштита на слободите и правата е работно тело формирано од страна на Собранието на Република Македонија, чија основна цел е заштитата на основните слободи и права на граѓанинот преку утврдување на политичката одговорност на носителите на јавни функции во почитувањето на слободите и правата на граѓанинот.

Нејзината работа не се заснова на вршење на одредени истражни активности заради утврдување на повредата на правата и слободите, туку само дава мислења и предлози кои се однесуваат на начинот на остварување на

заштита на тие права во домашното законодавство и прифатените меѓународни инструменти за заштита.

Постапката пред Постојаната анкетна комисија за заштита на слободите и правата за заштита на слободите и правата може да иницира секој граѓанин или група граѓани во писмена или усна форма пред комисијата. На седниците на Комисијата се повикуваат да присуствуваат и подносителите на претставките. Во претставката треба да бидат образложени фактите и доказите, како и да се приложат писмени документи и списи врз основа на кои најдобро ќе може да се констатира фактичката состојба.

На подносителот може да му се помогне во формулирањето на повредата на правата и слободите и стандардите кои се повредени и врз основа на кои се засновува претставката. Наводите од претставката се доставуваат и до надлежниот орган на кого упатува подносителот за да се произнесе по наводите од претставката и да се произнесе во однос на повредените стандарди на кои укажува подносителот во претставката.

Доколку се утврди повреда на слободите и правата, му се укажува на надлежниот орган на повредата и доколку таа не престане и продолжува и понатаму да трае, тоа ќе биде основа за донесување и изготвување на наод од страна на ПАК за утврдување на политичка одговорност на носителот на јвната функција на предметниот орган.

5.3. Субјекти на граѓанското општество

5.3.1. Здруженијата во заштитата на човековите права во полициската постапка

Граѓанските здруженија или невладините организации (НВО) како главни субјекти на цивилното општество преку својата работа и активности можеби се најголемите гаранции и заштитници, или бранители на човековите слободи и права и реагираат на нивната злоупотреба.

Ваквиот концепт на заштита на човековите права постои и во Република Македонија, како слободно граѓанско општество во кое улогата на невладиниот сектор во борбата за заштита и почитување на човековите слободи и права, иако

не е доволно сериозно сфатена, е од суштинско значење, заедно со другите институционални форми на државниот апарат кои се во функција на заштита на основните човекови слободи и права под покровителство на државните институции.

Правото на секој граѓанин да поднесе претставка до државни и други јавни органи, како и по нив да добива одговори, е загарантирано со Уставот на Република Македонија (член 24, став 1 Устав на РМ)

Врз таа основа е започнат Проект за поддршка на човековите права, во чијшто рамки се преземаат проектните активности чија основна цел е заштитата на човековите слободи и права во полициската постапка на граѓани во ситуации кога полициските службеници ги злоупотребуваат своите овластувања во полициската работа. Започна со имплементација во јануари 2004 година од страна на три невладини организации, и тоа: регионот на Тетово го покрива невладината организација Центар за демократски развој (ЦДР) од Тетово, во Кумановскиот регион НВО Форум за правата на ромите АРКА од Куманово и Информативниот центар за граѓанско општество Скопје (ИЦКО) за регионот на Скопје. Проектот е финансиски и технички поддржан и помогнат од страна на Набљудувачката мисија на Организацијата за безбедност и соработка на Европа во Скопје (НМ ОБСЕ). Основна цел е давање на бесплатна правна помош на граѓани кои се жртви на злоупотреба од страна на полициските службени лица во полициското постапување и бараат заштита на нивните права преку расположивите административни и правни механизми.

Бесплатната правна помош дадена од страна на стручни лица како проектни офицери се состои од следните активности:

- Интервјуирање и документирање на наводите на наводните жртви
- Фотографирање на повредите и други докази
- Помагање на повредените лица да обезбедат соодветна документација за физичките и душевните повреди
- Обезбедување на дополнителна придружна документација
- Пренесување на информации за случајот до меѓународните организации

- Давање на совети за правните лекови кои им стојат на располагање на наводните жртви, вклучувајќи и полномошна за поднесување на претставки до Секторот на МВР за внатрешна контрола и професионални стандарди, канцелариите на Народниот правобранител, јавните обвинителства и поднесување на приватни тужби
- Помагање на наводните жртви во изготвување на поднесоци и жалби до наведените институции
- Придружување и застапување на наводните жртви на состаноци и средби со претставници од државните институции
- Обезбедување на финансиски средства за социјално загрозените лица за покривање на трошоците за вадење на лекарските уверенија (новина во Проектот воспоставена од 2005 година).

Во текот на 2005 година се вклучија и две нови здруженија на граѓани „Избор“ од Струмица за регионот на југоисточна Македонија и Центарот за граѓанска иницијатива (ЦГИ) од Прилеп за регионот на југозападна Македонија, додека пак за скопскиот регион наместо ИЦГО која истапи од проектот, ја замени коалицијата на здруженија на граѓани „Сите за правично судење“ со седиште во Скопје, како најголема коалиција на здруженија на граѓани кои се занимаваат со овој феномен во државата. Така, и формално е воспоставена мрежа на здруженија на граѓани кои активно работат на полето на заштитата на човековите права и слободи од полициската злоупотреба, со што се зголемува капацитетот и моќта на граѓанското општество, со цел поефикасно справување со недостатоците на општеството во транзиција во заштитата на човековите права.

Се воспоставува принцип на соработка помеѓу правните советници на невладините организации и деташираните инспектори од СВКПС и замениците на Народниот правобранител преку заедничките локални координативни состаноци, на кои се следат и разгледуваат случаите на пријавената злоупотреба и поднесените претставки, а имаат за цел зајакнување и подобрување на односите помеѓу невладините организации и државните институции.

Преземените истражувања, реализирани и презентирани во овој магистерски труд, произлегуваат и се резултат на повеќегодишните активности од

работата на здруженијата на граѓани кои се занимаваат со заштитата на човековите слободи и права во полициската постапка и како такви ќе претставуваат предмет на анализа и обработка⁵⁸.

6. РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

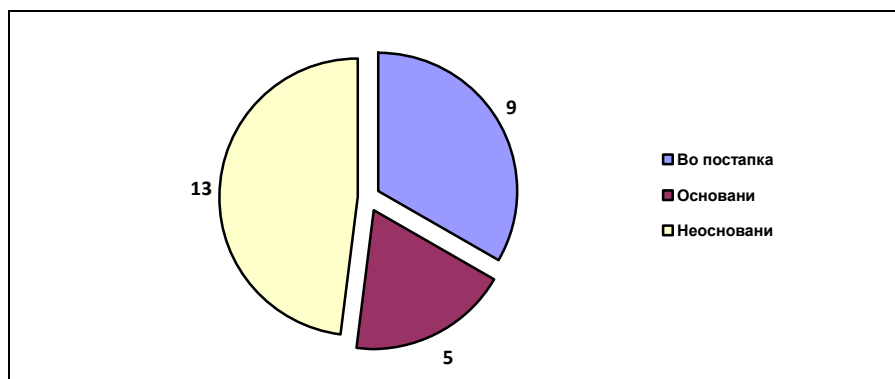
6.1. Евидентирани случаи во кои е побарано заштита од полициска злоупотреба за 2004 година

Во 2004 година евидентирани се 39 случаи во кои е побарано заштита од полициска злоупотреба.

Табела 1. Етничка, полова и старосна структура за 2004 година

Етничка структура		Полова структура		Старосна структура	
Македонци	12	мажи	49	полнолетни	48
Албанци	25	жени	02	малолетни	03
Роми	14	вкупно	51	вкупно	51

Во табела 1 е презентиран бројот на граѓаните жртви на полициската злоупотреба според етничката, половата и старосната структура за 2004 год.

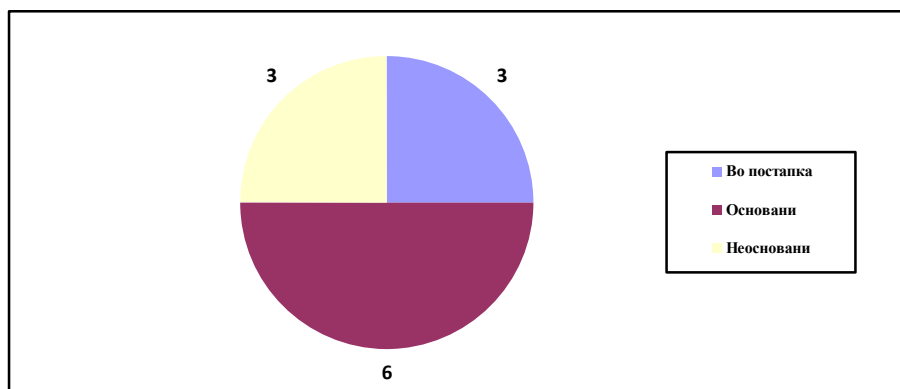

Слика 1. Поднесени претставки до СВКПС

⁵⁸ Обработени се дел од препораките и заклучоците кои заслужуваат поголемо внимание во однос на темата на магистерската работа. Целокупните препраки и заклучоци се дадени во прелиминарните извештаи на ППЧП за секоја година посебно.

Вкупно се поднесени 28 претставки до СВКПС од кои девет претставки се во постапка, основани се наводите во пет претставки, а за 13 претставки е одговорено дека се неосновани (слика 1).

Поднесени се 12 претставки до НП, од кои на девет е добиен одговор, и тоа во три случаи е одговорено негативно и НП нема да покрене постапка, шест претставки се прифатени и по нив е постапено, а во работа за кои не е добиен одговор се три (слика 2).

Слика 2. Поднесени претставки до НП

Поднесени се 10 кривични пријави против ОСЛ, од кои во еден случај е подигнат обвинителен акт од страна на ЈО, а во еден случај ЈО се откажува од кривично гонење, така што е поднесен супсидијарен обвинителен акт. По останатите кривични пријави ЈО нема дадено одговор, така што се евидентирани како да се во постапка и се чека одговор од ЈО.

Дискусија:

- Нецелосната опфатеност на територијата на државата е причина поради која анализата за 2004 година не претставува сеопфатен преглед во однос на етичката структура
- Забелешки на Секторот за внатрешна контрола и професионални стандарди, поради долгиот временски период за разрешување на претставките како и ненавремени, необјективни и нецелосни истраги заради утврдување на одговорност на службените лица за кои се однесуваат претставките

- Недостаток од независен систем во рамките на Министерството за внатрешни работи за испитување на жалбите што претпоставува пристрасност во истрагата за наводите во претставката против службеното лице
- Нема упатени случаи до Постојаната анкетна комисија на Собранието за заштита на слободите и правата на граѓанинот.
- Евидентирани се два случаја на употреба на огнено оружје со смртни последици
- Постапките кои се водат пред основните судови за надомест на штета се долготрајни, стресни и збунувачки за наводните жртви
- Лицата кои бараат заштита на своите права во полициската постапка имаат поголема доверба во меѓународните организации отколку во домашните невладини организации кои работат на заштитата на основните човекови права и слободи и обезбедуваат правна помош.

Препораки:

- Имплементирање на проектот од страна на невладини организации, активни на полето на заштитата на човековите права, заради покривање на целокупната територија на државата
- Потреба од создавање на независен механизам со надворешна контрола за испитување на жалбите, со спроведување на навремени независни, објективни и целосни истраги на злоупотребите, кривично да се гонат сторителите, како и да се обезбеди правичен и соодветен надомест на штета на жртвите
- Поголема активност на Народниот правобранител во користењето на законските овластувања и моќ во смисла на испраќање на препораки и мислења за измена и дополнувања на закони и подзаконски акти и нивно усогласување со ратификуваните меѓународни спогодби и со Уставот на Република Македонија
- Поголеми заложби на Народниот правобранител за измена на законските и подзаконските акти кои ја регулираат полициската постапка, дисциплинската постапка покрената од страна на МВР со цел осигурување поголема

одговорност, транспарентност и правда за жртвите на полициската злоупотреба

- Владата да преземе мерки и активности заради воспоставување на организациони единици на Канцеларијата на Народниот правобранител за целосна покриеност на територијата на државата
- Во случаите каде што има наводи за незаконски претреси, корупција, како и употреба на огнено оружје, особено со смртни последици, наводите и тврдењата сериозно и објективно да се испитаат и решат, а на засегнатите страни навремено да им се обезбедат извештаите за резултатите на спроведените истраги по наводите
- Да се преземат ефикасни мерки за зголемување на свеста на граѓаните во врска со организационата структура и мандатот на националните институции за заштита на човековите слободи и права
- Соодветна обука и едукација на овластените службени лица за забрана на тортурата, измачување и понижувачко и лошо постапување при постапките на лишувањето од слобода, приведувањето, водењето информативни разговори како и почитување на правата во согласност со меѓународното право и Уставот.
- Преземање на законски мерки заради осигурување на присуството на полициските службеници на претресите во судот во случаите кога се покренати и се водат кривични постапки против нив заради злоупотребата на човековите права.

6.2. Евидентирани случаи во кои е побарано заштита од полициска злоупотреба во 2005 година

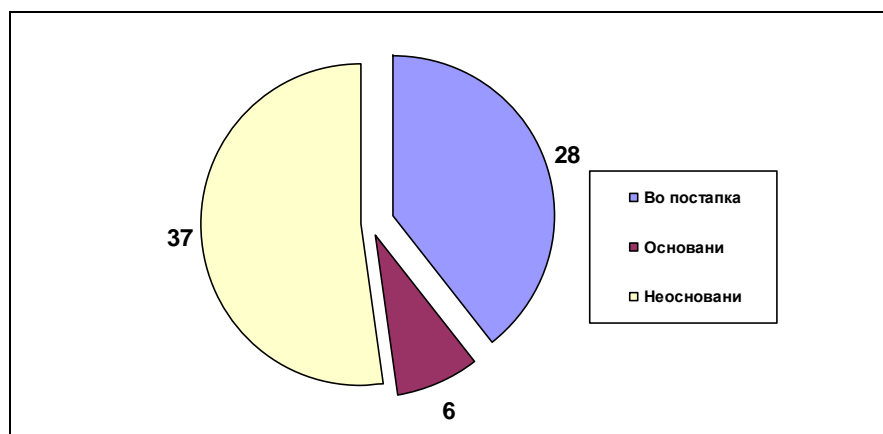
Во 2005 година се регистрирани 61 (вкупно 100) случаи на заштита од полициската злоупотреба.

Табела 2. Етничка, полова и старосна структура за 2005 година

Етничка структура		Полова структура		Старосна структура	
Македонци	52	мажи	115	полнолетни	119
Албанци	47	жени	07	малолетни	03
Роми	18	вкупно	122	вкупно	122

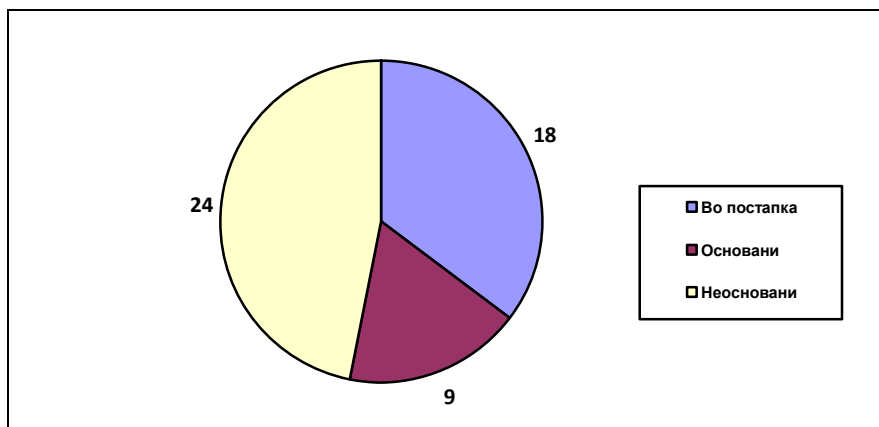
Во табела 2 е презентирани бројот на граѓаните жртви на полициската злоупотреба според етничката, половата и старосната структура за 2005 година.

Вкупно до СВКПС се поднесени 61 претставка, од кои 28 претставки се во постапка, основани се шест претставки, додека 37 се неосновани (слика 3).

Слика 3. Поднесени претставки до СВКПС во 2005 година

Во 2005 година до НП се поднесени 51 претставка, одговор е добиен за 33 претставки, на 24 претставки е одговорено негативно или НП нема да покрене постапка, по девет претставки е одговорено позитивно, а во работа остануваат 18 претставки (слика 4).

Слика 4. Поднесени претставки до НП во 2005 година

Поднесени се 22 кривични пријави против ОСЛ, за кои во два случаи е поднесен обвинителен акт, во шест случаи ОЈО се откажува од кривично гонење, од кои во три случаи е поднесен суспендијарен обвинителен акт.

Од вкупно 100 регистрирани случаи, во 15 се поднесени граѓански постапки за надомест на штета, а само во еден е завршена првостепената постака во која се определени 120.000 денари надомест на штета.

Дискусија:

- Бројот на регистрирани случаи кои барат заштита на своите права во полициската постапка изнесува 100, што во однос на 2004 година, кога се регистрирани 39 случаи, претставува зголемување за 156,4 %
- Наводните жртви се плашат да иницираат постапка за утврдување на повредата на нивните загарантирни слободи и права
- Преку локалните координативни состаноци се подобрува пристапот на граѓаните до државните институции и се зајакнува претходно воспоставената врска помеѓу државните институции и граѓанското општество кои примаат жалби за можни повреди на човековите права во полициската постапка
- Во 2005 година е воспоставена целосна покриеност на територијата на државата од страна на граѓанските организации преку ППЧП на граѓаните коишто бараат заштита на своите права кои им се повредени во полициската постапка од страна на ОСЛ на МВР

- ППЧП е презентирани пред Постојаната анкетна комисија за заштита на човековите права и основните слободи и е воспоставена работна врска со анкетната комисија.

Препораки:

- Владата на Република Македонија да воспостави независен надворешен орган за испитување на претставките на граѓаните кои бараат заштита на своите права и слободи злоупотребени во полициската постапка, во согласност со стандардите на ЕКЧП
- СВКПС да ги почитува законските рокови и транспарентноста во постапката за утврдување на пријавената злоупотреба и известувањето за резултатите од истрагата и конечната одлука по претставката од страна на граѓаните
- Во случај кога е утврдена повреда на граѓанските права и слободи во полициската постапка, НП да го користи законското овластување во согласност со член 25 став 2 за објавување на случајот во средствата за јавно информирање на трошок на МВР, кое ќе придонесе за подигање на одговорноста на ОСЛ во користење на нивните полициски овластувања
- Доследно почитување на одредбите од ЗКП во однос на навременото завршување на истрагата во рок од 90 дена, за да може да биде покренат обвинителен акт против наводните сторители
- Од страна на НВО спроведување на медиумска кампања со цел запознавање на граѓаните со бесплатната правна помош која ја нудат во рамките на ППЧП.

6.3. Евидентирани случаи на барање на заштита од полициска злоупотреба за 2006 година

Во 2006 година се регистрирани 62 случаи (вкупно 162), во кои граѓаните побарале заштита од полициската злоупотреба.

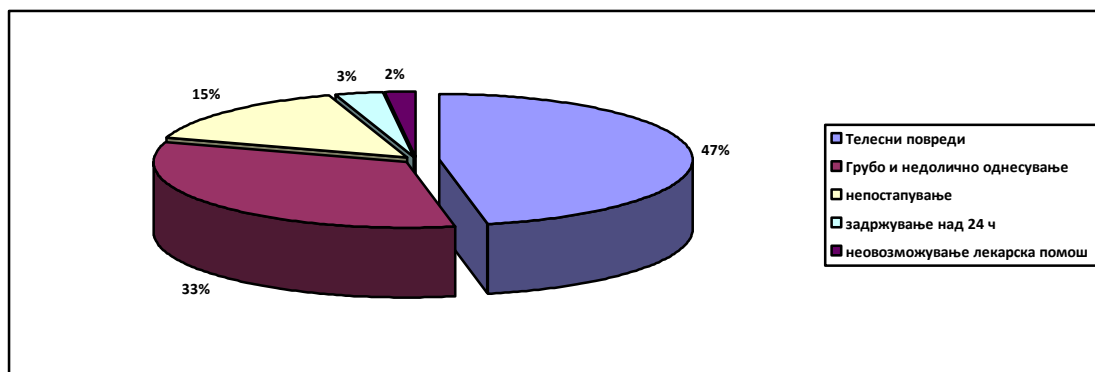
Табела 3. Етничка, полова и старосна структура за 2006 година

Етничка структура	Полова структура	Старосна структура
-------------------	------------------	--------------------

Македонци	48	мажи	69	полнолетни	74
Албанци	09	жени	06	малолетни	01
Роми	11	вкупно	75	вкупно	75
Турци	02				
Срби	02				
Странски државјани	03				

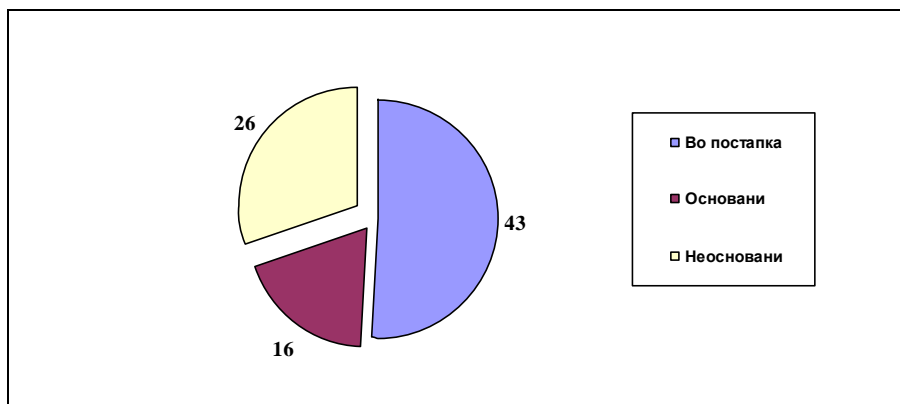
Во табелата 3 е презентирани бројот на граѓаните жртви на полициската злоупотреба според етничката, половата и старосната структура за 2006 година.

Графички приказ на видот на повредените човекови права и слободи предмет на претставките на граѓаните во постапувањето на полициските службеници во текот на 2006 година, кои побарале правна помош од невладиниот сектор (Слика 5)

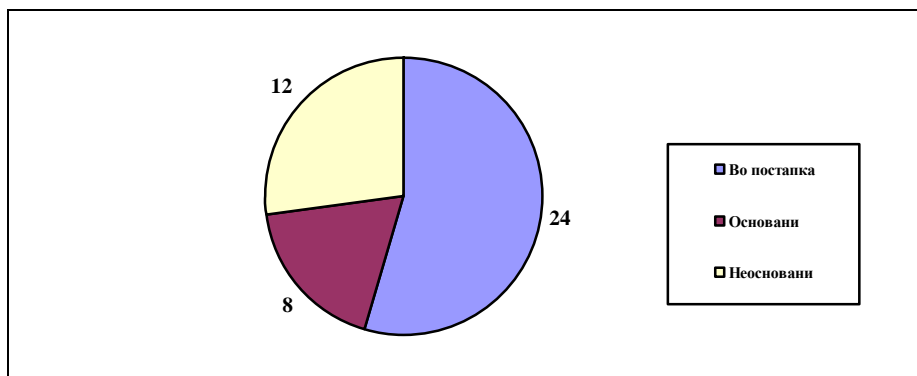
Слика 5. Приказ на повредените човекови права и слободи во 2006 година

Поднесени се 55 претставки до СВКПС, од кои вкупно 41 претставка се во постапка, добиен е одговор дека се основани 16 претставки, а 26 се неосновани (слика 6).

Слика 6. Поднесени претставки до СВКПС во 2006 година

Претставки се вкупно 44 поднесени до НП, добиен е одговор на 20 претставки, од кои во 12 случаи е одговорено негативно, во осум позитивно (од кои во три иницира постапка пред ОЈО), а во работа остануваат 24 претставки

Слика 7. Поднесени претставки до НП во 2006 година

Поднесени кривични пријави против ОСЛ во 2006 година изнесува вкупно 33, од страна на ОЈО е поднесен еден обвинителен акт, во 16 предмети ОЈО се откажува од кривично гонење, во девет предмети е поднесен суспендијарен обвинителен акт.

Дискусија:

- Народниот правобранител и извештаите на меѓународните организации укажуваат на појавата на злоупотреба од страна на ОСЛ и на несанкционирање на службените лица
- Граѓаните не се доволно запознаени со жалбените постапки и механизмите кои им стојат на располагање за заштита на слободите и правата загрозуени во полициската постапка

- Најранлива категорија лица кои бараат заштита во Македонија се ромите со оглед на фактот дека се 2,7% од вкупното население
- Забележителна е појавата на страв кај граѓаните од иницирање постапка (особено кривична) против полициските службеници
- Незаинтересираност кај граѓаните да иницираат постапка пред Постојаната анкетна комисија за заштита на човековите права и слободи
- Недоволната кадровска екипираност на СВКПС не дава доволно предуслови за навремена и целосна истрага. Не се почитуваат законските рокови, а во некои случаи се даваат контрадикторни и нелогични образложенија за причините и начинот на кои жртвите на злоупотребата ги стекнале повредите во полициската постапка
- Постапката пред НП е неоправдано долга, а понекогаш се чека на одговор повеќе од шест месеци
- Постапката пред ОЈО, исто така, е долготрајна, трае повеќе години (во дел од случаите повеќе од две години) и недоволно ефикасна пример од 33 поднесени кривични пријави само во еден случај ОЈО подигнало обвинителен акт
- Цената на лекарските уверенија со кои се докажуваат телесните повреди здобиени од полициската бруталност е превисока во однос на животниот стандард, што претставува објективна пречка за остварување на заштитата и правдата.

Препораки:

- Највисоките државни авторитети да испратат јасна порака за нулта толеранција за тортура и сите форми на лошо и непрофесионално постапување од страна на полицијата
- Да се воспостави независен надворешен орган за испитување на претставките во врска со пречекорувањето на полициските овластувања

- Во рамките на МВР да се јакне и подига свеста за почитување на основните права и слободи и да се спроведува континуирана едукација на ова поле при контактите со граѓаните за време на извршувањето на полициската работа
- Истрагата на СВКПС да биде навремена, непристрасна и ефективна и секогаш, кога како резултат на таквата истрага постојат разумни основи, да се верува дека е извршен акт на злоупотреба. Во таа смисла, за да биде заштитата целосно остварена, е потребно да се вклучат независни членови, преставници на граѓаните во системот на дисциплинската постапка во МВР
- Адекватна кадровска екипираност на СВКПС за да може да се постапува во согласност со предвидените рокови и утврдување на вистинската причина и разумни образложенија за телесните повреди на жртвите кои се жалат на полициска бруталност. Непристрасност во казнувањето и утврдувањето на вината, со цел сузбивање и редуцирање на појавите на полициска злоупотреба
- НП во разумен рок да ја завршува постапката по поднесената претставка, а кога е утврдена и констатирана повреда на човековите права, да се применува членот 25 став 2 од Законот за народен правобранител и да се објавува случајот во средствата за јавно информирање
- Подигање на јавната свест од страна на невладиниот сектор за информирање на граѓаните за заштита на нивните права и слободи во полициската постапка и да се охрабруваат да ги остварат своите права преку иницирање на постапки преку поднесување на претставки до СВКПС и НП.

6.4 Евидентирани случаи на барање на заштита од полициска злоупотреба за 2007 година

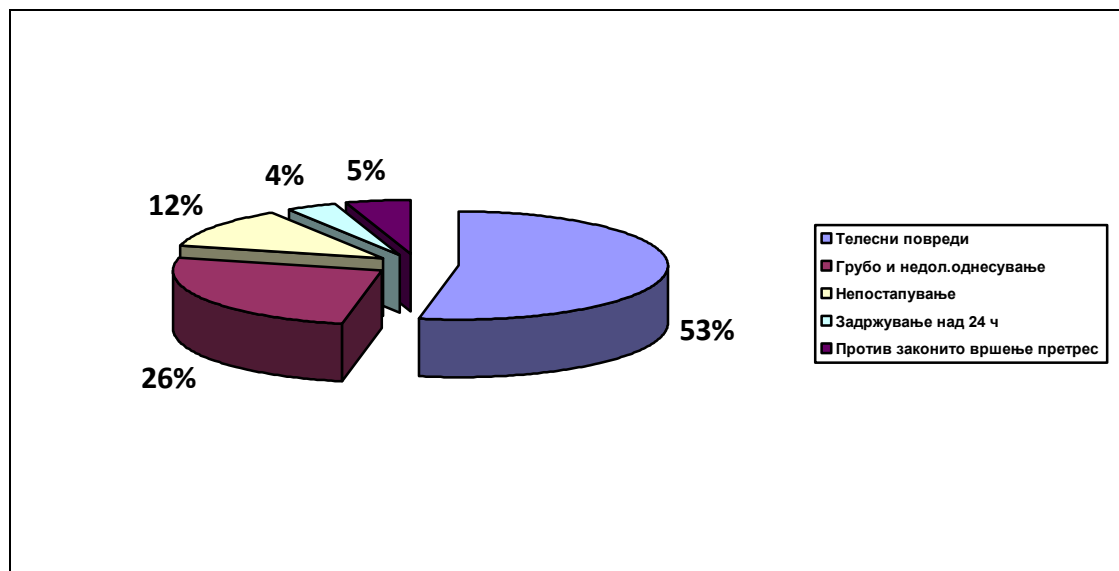
За 2007 година е евидентиран 51 случај на барање на заштита на човековите права и слободи (вкупно 213).

Во табела 4 е претставена етничката, половата и старосната структура, како и вкупниот број на евидентирани граѓани во текот на 2007 година, жртви на полициската постапка, за кои е побарана заштита на нивните права и слободи.

Табела 4. Етничка, старосна и полова структура во 2007 година

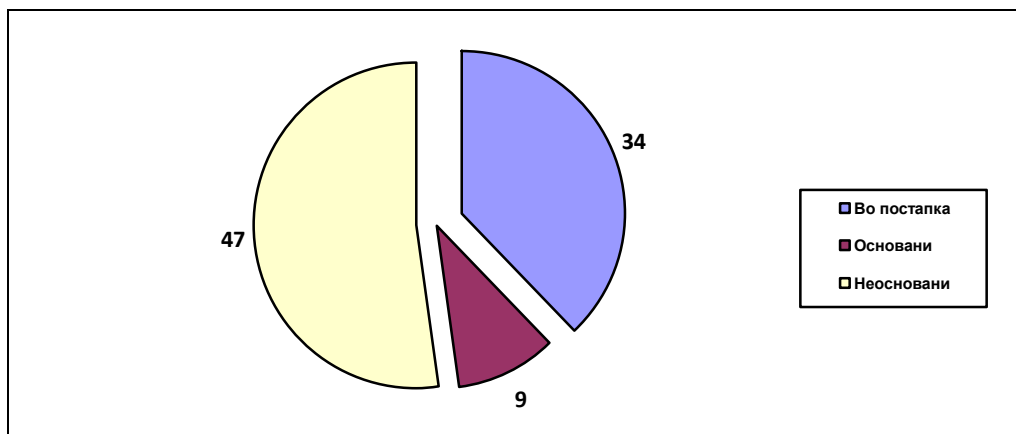
Етничка структура		Полова структура		Старосна структура	
Македонци	37	мажи	50	полнолетни	56
Албанци	11	жени	07	малолетни	01
Роми	07	вкупно	57	вкупно	57
Бошњаци	02				

Графички приказ на повредените човекови права и слободи, предмет на заштита во 2007 година, изразена во проценти. (Слика 8)

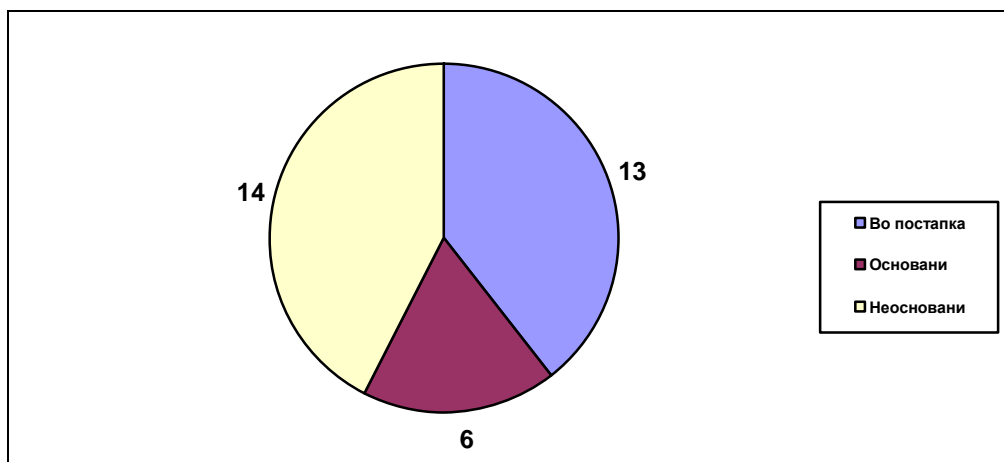
Слика 8. Приказ на повредените човекови слободи и права во 2007 година

До СВКПС се поднесени вкупно 49 претставки, а добиен е одговор дека девет претставки се основани, 47 претставки се неосновани, а во работа остануваат 34 претставки (слика 9)

Слика 9. Поднесени претставки до СВКПС во 2007 година

Во текот на 2007 година се поднесени 33 претставки до НП, од кои на 20 е добиен одговор. Во 14 случаи одговорот е негативен (од кои во два нема да покрене постапка заради судска поведена постапка), а за шест претставки е одговорено позитивно (слика 10).

Слика 10. Поднесени претставки до НП во 2007 година

Поднесени се 11 кривични пријави против ОСЛ, поднесен обвинителен акт во пет предмети, ОЈО се откажува од кривично гонење во 22 предмети, а во девет предмети постапката е продолжена со супсидијарен обвинителен акт.

Покрената е една постапка пред Постојаната анкетна комисија.

Дискусија:

- И во 2007 година се повторуваат заклучоците кои се однесуваат на ромската популација, присутноста на извесен страв на граѓаните од иницирање постапки пред СВКПС или НП
- Постои непримерна тенденција на спектакуларни апсења и давање изјави од високи владини функционери, со кои се доведува во прашање презумцијата на невиност
- Недоволна транспарентност на СВКПС и неговата работа, особено во однос на подносителите на претставката, пристрасност и неадекватност на санкцијата со повредата. Од друга страна, се појавува практика на поднесување на прекршочни и кривични пријави против граѓаните кои се жалат на работата на полицијата
- Во новиот Правилник за вршење на работите на секторот нема предвидено второстепеност во постапката, доколку граѓанинот подносител на претставката не е задоволен од одговорот на СВКПС
- Напуштена е практиката на давање на нелогични и контрадикторни образложенија за начинот на којшто жртвите на полициската бруталност се здобиле со повредите во полициските постапки, а забележително е и подобрувањето во однос на почитување на законските рокови, а доколку тој се пролонгира (повеќе од 30 дена), се дава известување за причините за пролонгираниот рок
- Постапките пред судовите и ЈО и понатаму се долги, недоволно ефикасни и непринципиелно солидарни
- НП недоволно ги користат своите овластувања и најчесто својата активност ја сведуваат на пишување писма до Секторот и чекање на одговор, наместо непосредно утврдување на фактичката состојба. Но постои позитивна соработка со ППЧП во однос на обезбедување на лекарските уверенија во случаите регистрирани од НП.

Препораки:

- И во 2007 година е неопходно понатамошно информирање на граѓаните и охрбрување да ги пријавуваат злоупотребите и појавите на кршење на човековите слободи и права во полициската постапка
- Натамошна постојана едукација и обука на полициските службеници во однос на почитувањето на човековите права и слободи, особено при употребата на средствата за присилба да се почитуваат начелата на законитост, основаност и пропорционалност
- Да не се користат овластувањата на полицијата заради пријавувањето на полициските злоупотреби да се поднесуваат прекршочни и кривични пријави против подносителите на претставките, кога не постојат основи за прекршок или кривично дело
- Во кривичната постапка против ОСЛ, ЈО и истражниот судија да ги користат сите законски можности за утврдување на фактичката состојба, а не само да испраќаат барања до МВР за дополнителни информации, а во случај кога постои кривична пријава и од МВР и од жртва за ист настан да се постапува истовремено, а не да се дава приоритет на пријавата од МВР.

6.5. Евидентирани случаи на барање на заштита од полициска злоупотреба за 2008 година

Евидентирани случаи на барање на заштита од полициска злоупотреба за 2008 година вкупно изнесуваат 37 случаи (вкупно 251)

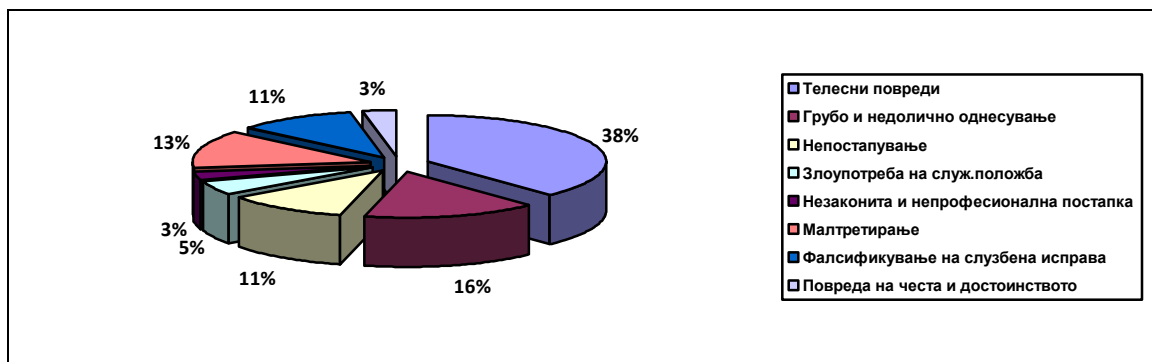
Табела 5. Етничка, старосна и полова структура за 2008 година

Етничка структура		Полова структура		Старосна структура	
Македонци	23	мажи	33	полнолетни	34
Албанци	08	жени	05	малолетни	04
Роми	07	вкупно	38	вкупно	38

Во табелата 5 е содржан вкупниот број на евидентирани граѓани во текот на 2008 година, изразена преку етничката, половата и старосната структура на

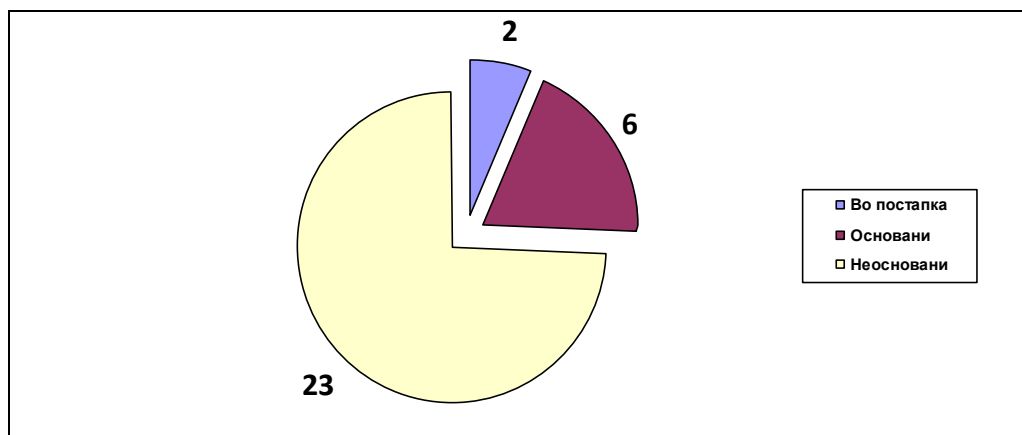
жртвите на полициската постапка за кои е побарана заштита на нивните права и слободи.

Од графичкиот приказ (слика 11) се гледа дека, како резултат на најчесто злоупотребуваните права и слободи се констатираните телесни повреди што укажува на појавата на прекумерна употреба на сила и тортура (пријавени се 10 случаи на тортура) и на тешки форми на полициско кршење на полициските овластувања во постапувањето, што гледано од процентуалната застапеност се повторува и во 2008 година.

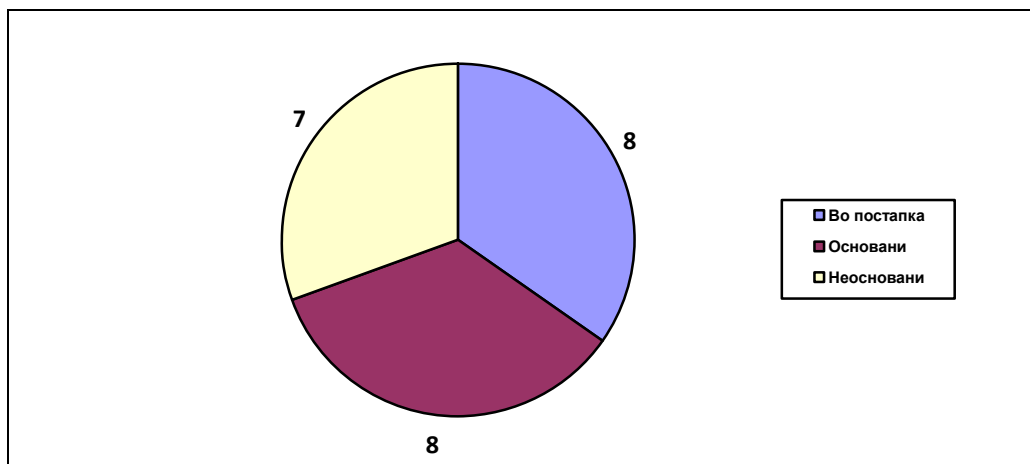
Слика 11. Видови повредени права во 2008 година

Во 2008 година се поднесени вкупно 31 претставка до СВКПС (слика 12). Од нив две претставки се во постапка, шест претставки се основани (од кои една делумно основана), додека за 23 претставки добиен е одговор дека се неосновани.

Слика 12. Поднесени претставки до СВКПС за 2008 година

Од 23 претставки, колку што се поднесени до НП во 2008 година, во седум е одговорено негативно, во осум претставки постапката е во тек (од кои по две претставки нема никаков одговор), а за осум претставки е даден позитивен одговор (слика 13).

Слика 13.Поднесени претставки до НП за 2008 година

Поднесени се четири кривични пријави против ОСЛ во 2008, поднесен е еден обвинителен акт, во два предмета ОЈО се откажува од кривично гонење, а во еден предмет подносителот ја продолжува кривичната постапка суспендијарно.

Дискусија:

- Сè уште постои страв од иницирање на постапки против ОСЛ кои ги прекршуваат човековите права и слободи во полициските постапки, како и недоверба на граѓаните спрема јавните институции во заштитата на правата од тие злоупотреби
- Ромите и понатаму остануваат најранлива категорија
- Забележително е постоењето на прекумерната употреба на сила и нанесување на телесни повреди, што претпоставува полициско насилство. Регистрирани се 10 случаи на тортура од полициски службеници заради обезбедување информации или признанија
- Проблемот на спектакуларните апсења и повредата на презумцијата на невиност и понатаму е активен

- Постојат случаи на поплаки и кршења на основните слободи и права од страна на службени лица кои не можат да идентификуваат во која категорија службени лица припаѓаат
- Недостаток во постапката пред СВКПС е немањето правен лек или неукажување на правна поука и второстепеност во постапувањето во случаите кога подносителот на претставката е незадоволен од одговорот на СВКПС
- Работата на ЈО во случаите на пријавените злоупотреби и понатаму се долги, солидарни со полициските службеници, истрагите се неефикасни, млаки и се исцрпуваат со информациите кои ОЈО ги бараат и добиваат од МВР, наместо да се води независна и квалитетна истрага. Постојат и случаи каде пријавителите на повредените права и слободи кои иницирале постапка од страна на ОЈО не добиваат одговори во разумен рок по поднесената кривична пријава
- Зголемена е енергичноста на НП во барањето на одговорност на ОСП кои ги злоупотребиле своите полициски овластувања за сметка на основните права и слободи на граѓаните
- Впечатлива е бавноста и тромоста на судските постапки кои се однесуваат на полициската злоупотреба и тортура, на пример за два предмета, кои се заведени во 2006 година, има шест одложувања на рочишта и само едно одржано.

Препораки:

- Потребно е сериозно зголемување на свеста кај ромската популација за пријавување и заштита на слободите и правата преку иницирање постапки и поднесување претставки, како и севкупно засилување на довербата во државните институции за задоволување на правдата и адекватно санкционирање на полициската тортура и прекумерна употреба на сила од страна на полициските службеници

- Преземање на ригорозни мерки и сериозен пристап кон случаите на полициската злоупотреба спрема малолетните лица
- Нулта толеранција за тортурата и суровото и понижувачко однесување од страна на ОСЛ при полициското постапување
- Воспоставување на законски регулативи во однос на аудио-видео технологија за време на полициското работење со граѓаните осумничени за прекршочни или кривични дела
- Усогласување на меѓународните прифатени стандарди кои се однесуваат на тортурата и суровото и понижувачко однесување со домашното законодавство и нивна имплементација во домашното право и воспоставување механизми на контрола и заштита
- Елиминирање на спектакуларните апсења и елементарно почитување на презумцијата на невиност
- Континуирано спроведување на едукативни семинари и обуки на полициските службеници за почитување и кревање на полициската етичност и професионалност во однос на работата со граѓаните и основните граѓански слободи и права
- Поголема стогост и сериозност во казнувањето на полициските службеници кај кои е констатирана и потврдена полициската злоупотреба на сметка на граѓанските права и слободи
- Воведување на правен лек и второстепеност во постапката од страна на второстепена независна комисија, во која ќе има и претставници на граѓаните, невладиниот сектор и стручни лица.
- Кадровската политика во СВКПС да овозможи независна, ефикасна и брза, транспарентна и законска истрага во утврдувањето на материјалната вистина и фактичката состојба во констатирањето на полициската злоупотреба и заштитата на основните слободи и права
- Законско овластување на НП да води независна истрага по наводите од претставките за полициската злоупотреба и заштитата на човековите права и слободи независно од влијанието и истрагата на МВР

- Судовите и ЈО да ги почитуваат начелата и принципите на непристрасност и разумен рок во постапките кои ги водат во предметите на злоупотреба на ОСЛ во полициската работа. Се предлага и воспоставување на посебни или специјализирани одделенија во ЈО за полициска злоупотреба.

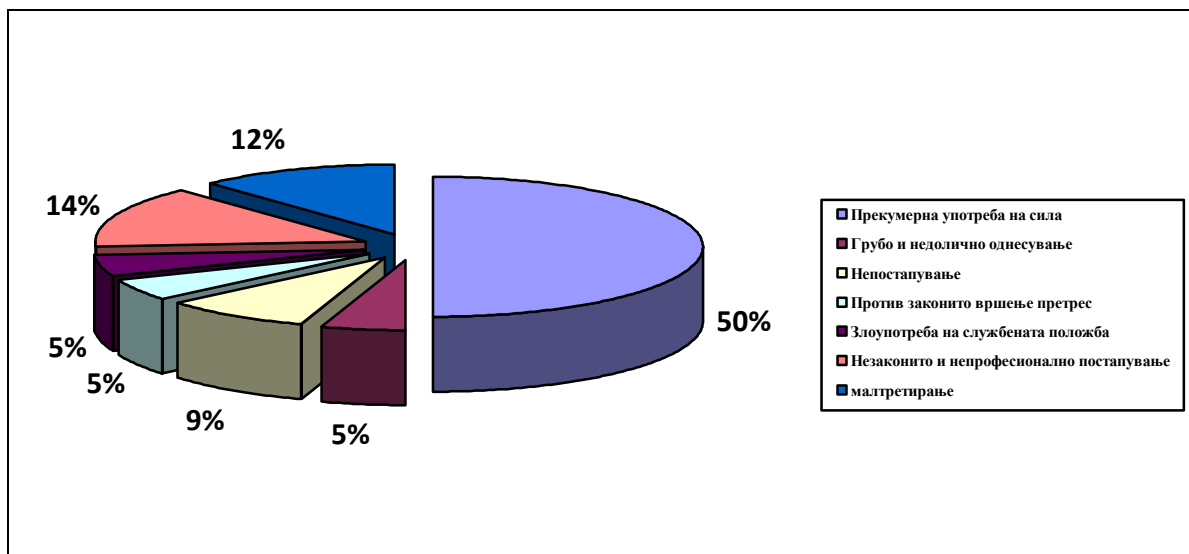
6.6. Евидентирани случаи на барање на заштита од полициска злоупотреба за 2009 година

Во 2009 година се евидентирани 42 случаја на барање на заштита од полициска злоупотреба во рамките на ППЧП (вкупно 293), а издадени се 13 лекарски уверенија како доказ за телесните повреди здобиени во полициското постапување.

Табела 6. Етничка, старосна и полова структура на евидентираните жртви

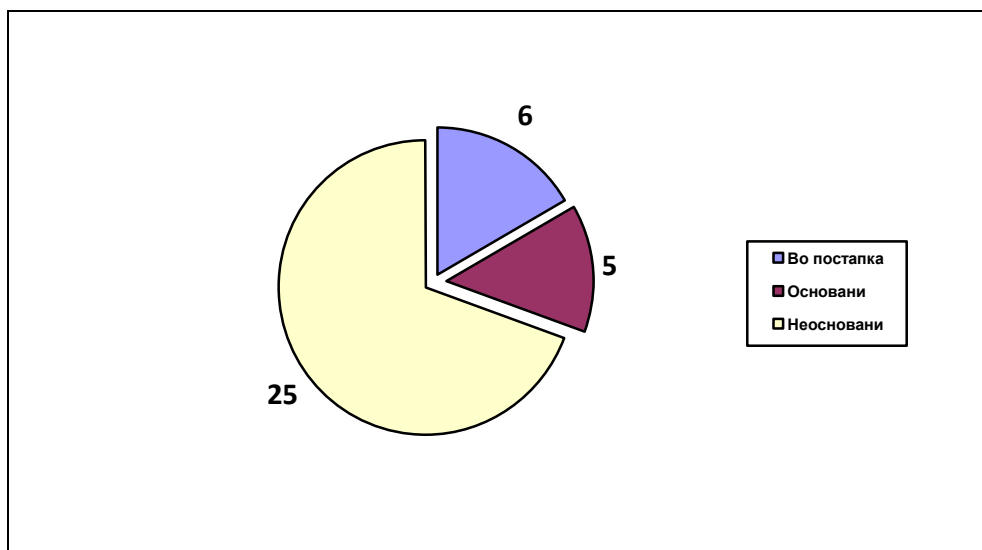
Етничка структура		Полова структура		Старосна структура	
Македонци	23	мажи	36	полнолетни	38
Албанци	05	жени	05	малолетни	03
Роми	11	вкупно	41	вкупно	41
Турци	02				

Се повторува појавата од претходните години дека, како резултат на прекумерната употреба на сила, се констатирани телесни повреди, потврдени со 13 лекарски уверениеја како најчеста појава на повреда застапена во 2009 година со 50% од вкупно пријавените видови на повреди на човековите права (Слика 14).

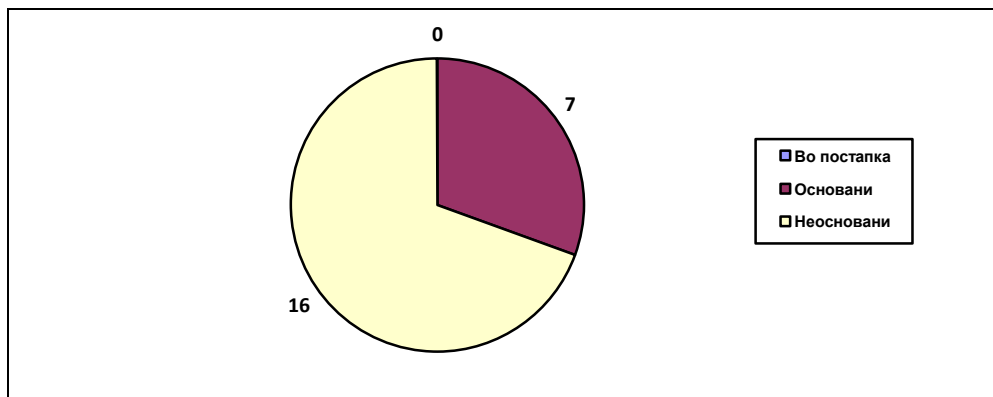
Слика 14. Видови повредени права во 2009 година

Поднесени се вкупно 36 претставки до СВКПС, од кои шест претставки се во постапка, добиен е одговор дека се основани пет претставки, додека 22 претставки се неосновани, од кои во три нема доволно докази (слика 15).

Слика 15. Претставки доставени до СВКПС во 2009 година

Вкупно до НП се поднесени 23 претставки, за кои во 16 случаи е негативно одговорено или постапката е запрена, додека за седум поднесени претставки е добиен позитивен одговор (слика 16).

Слика 16. Поднесени претставки до НП во 2009 година

Против ОСЛ во 2009 се поднесени четири кривични пријави, коишто резултирале со два обвинителни акта, во еден предмет ОЈО се откажува од кривично гонење и е поднесен супсидијарен обвинителен акт, а за една кривична пријава нема одговор.

Дискусија:

- Евидентна е употребата на прекумерна сила, малтретирање и здобивање телесни повреди на кои се жалат граѓаните, иако постојат и други механизми во полициското постапување кои редоследно треба да се применат пред употребата на сила
- Регистрирани се случаи на тортура со цел нешто да се признае, односно да се добие основа за санкционирање, како и елементарно непочитување на домашните и на меѓународните стандарди за употреба на сила
- Пријавени се шест случаи на незаконско или непрофесионално постапување, што доведува до сомнеж за непочитување на Кодексот на полициската етика
- Продолжува практиката на спектакуларни апсења во рамките на кои лицата лишени од слобода беа прикажани со лисици на рацете однапред, што укажува на непочитување на подзаконските акти на полицијата во врска со начинот на користење на лисиците, но и на загрозување на приватноста од страна на медиумите

- Се нотира и пасивната улога на истражните судии кои можат да реагираат во овие случаи, доколку со начинот на приведување или доведување на распит може да се влијае врз начелото на презумпција на невиност
- Се констатира непочитување на законскиот рок од 30 дена за доставување одговор по претставката
- Постојат различни констатации за одговорноста на полициските службеници од страна на различни државни органи. Во некои од нив, СВКПС утврдил дека претставката е неоснована, а НП поднел барање за кривична одговорност до ЈО
- И понатаму претставува проблем кадровската екипираност на СВКПС, неговата транспарентност, особено кога е констатирана основаност на претставките, не може да се види на кој начин ќе бидат санкционирани полициските службеници кои се виновни за пречекорување на овластувањата
- Со НП соработката е подигната на повисоко ниво со потпишување на Меморанум за соработка со ППЧП
- Постапувањето на ЈО по поднесена кривична пријава се карактеризира со долготрајни постапки преку кои се оневозможува пристапот до правдата, а постапките пред судот траат по неколку години, со што се доведува во прашање принципот на судење во разумен рок
- Кај судовите постои дискриминација и несразмерен и нееднаков пристап во третманот на граѓаните и службените лица при изрекувањето на санкциите

Препораки:

- Превентивно дејствување преку организирање обуки за полициските службеници за запознавање со правилата за почитување на човековите слободи и права и посебните мерки што треба да се преземаат кога се постапува со ранливите категории граѓани, како и со лицата лишени од слобода, со посебен акцент на заштитата од тортура
- Зголемување на свеста на граѓаните за пријавување на случаите на полициска злоупотреба или тортура и нулта толеранција од страна на владините институции кога постојат елементи на полициска злоупотреба или тортура

- За време на распитите во полициските простории воведување на задолжителен аудио и видео запис, со што ќе се спречат можните лажни обвинувања дека изјавите се дадени под присила или дека лицето било жртва на малтретирање или тортура
- Креирање јасна дефиниција за тоа што значи употребата на сила во случаите на приведување или гонење на осомничените лица и целосно и доследно почитување на законските и на подзаконските акти со кои се уредени полициските овластувања
- Почитување на законските рокови за доставување одговор по поднесена претставка, како и известување за прогресот на постапката во случај кога таа се продолжува повеќе од 30 дена
- Да му се овозможи на Народниот правобранител независна истрага, надвор од истрагата што ја спроведува МВР, и за таа цел обезбедување финансиски и технички средства за квалитетна форензичарска обработка на доказите
- Преземање активности пред Советот на јавните обвинители заради неефикасно постапување на јавните обвинители во случаите на полициска злоупотреба или тортура
- Целосно почитување на членот 6 од ЕКЧП за принципот на фер и правично судење, во кој се предвидува еднаквост на средствата во постапката

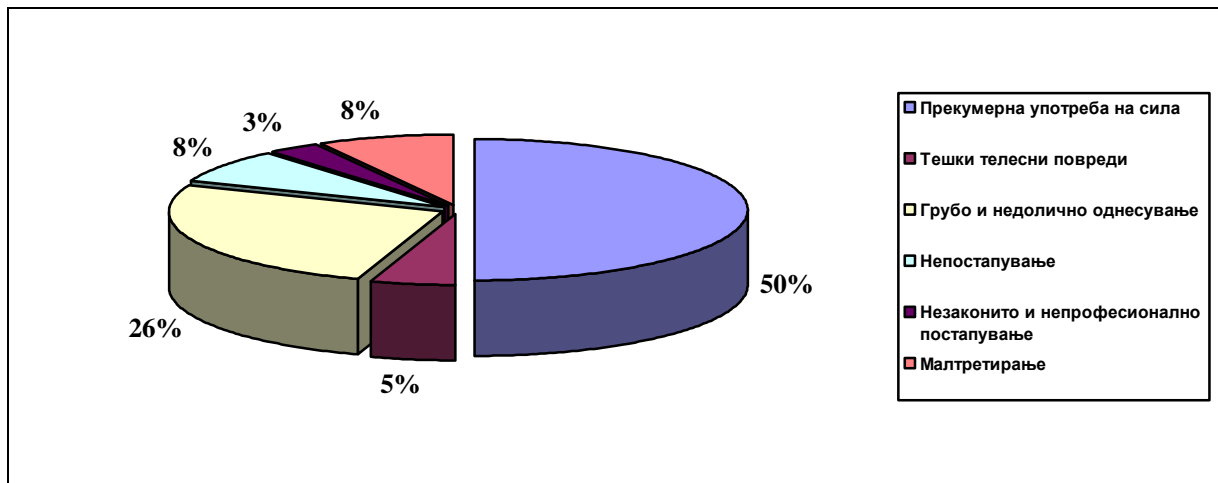
6.7. Евидентирани случаи на барање на заштита на човековите слободи и права од полициска злоупотреба за 2010 година

Во 2010 година се евидентирани 38 случаи на барање на заштита од полициска злоупотреба (вкупно 331).

Табела 7. Етничка, старосна и полова структура на евидентираниите жртви

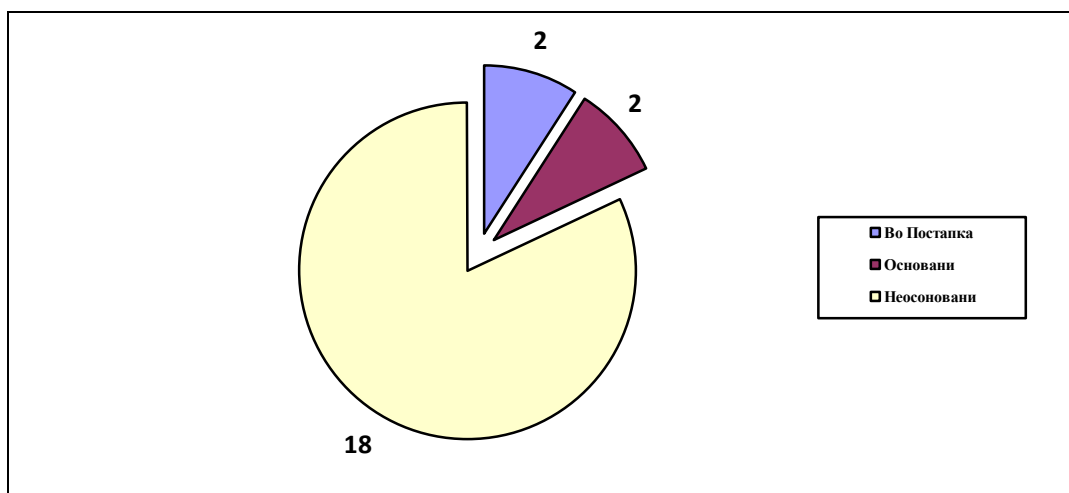
Етничка структура		Полова структура		Старосна структура	
Македонци	22	мажи	34	полнолетни	38
Албанци	02	жени	04	малолетни	0
Роми	13	вкупно	38	вкупно	38
Турци	01				

Повторно и во 2010 година со најголем процент, или половината од пријавените повреди, е прекумерна употреба на сила со четири констатирани случаи на тортура и издадени девет лекарски уверенија (слика 17).

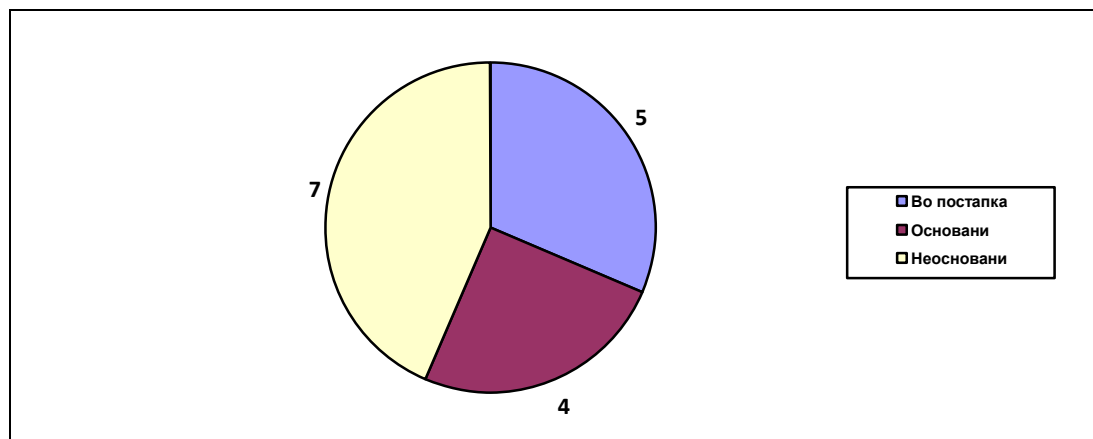
Слика 17. Видови повредени права во 2010 година

Поднесени се 22 претставки до СВКПС, од кои две претставки се во постапка, основани се две претставки, додека 18 претставки се неосновани, од кои за две претставки е одговорено дека нема доволно докази (слика 18).

Слика 18. Поднесени претставки до СВКПС за 2010 година

Во 2010 година до НП се поднесени 16 претставки за кои е добиен одговор на 15 претставки, од коишто во седум случаи постапката е запрена, во четири претставки има основа и е одговорено позитивно и четири се во постапка (слика 19).

Слика 19. Поднесени претставки до НП во 2010 година

Поднесени се четири кривични пријави против ОСЛ, покренат е еден обвинителен акт, а за три кривични пријави нема одговор од ОЈО.

Дискусија:

- Постојат повеќе случаи на пријавување за барање на заштита од страна на граѓаните на повредените права во полициската постапка, но без иницијатива за поведување постапка поради различни причини, т.н. неофицијални случаи
- Најголем дел од претставките се однесуваат, како и претходната година, на прекумерната употреба на сила од страна на полициските службеници во полициското постапување, без да се почитуваат меѓународните и домашните стандарди кои се однесуваат на употребата на сила во полициската постапка
- Поради големиот број одговори во кои од страна на СВКПС е констатирана неоснованост на претставката и нема повреда на правата и слободите, граѓаните губат доверба и бараат двостепеност во постапката за заштита на основните права и слободи
- Заклучоците кои се однесуваат на заштитата на нивните права и слободи која граѓаните ја бараат од НП, ОЈО и судовите, остануваат предмет на

полициското постапување и актуелни и во 2010 година, со карактеристики на тромост, неенергичност и долготрајност во постапката.

Препораки:

- Да се зголеми довербата на граѓаните во домашните механизми на заштита на основните човекови права и слободи и подигнување на свеста дека е потребно да се пријавуваат случаите на полициска злоупотреба
- Целосно почитување на домашните и меѓународните стандарди кои се однесуваат на примената на средствата на присилба во полициското постапување
- Едукативни обуки на полициските службеници со содржини од домашното, но и од меѓународните правни акти и релевантни документи, конвенции, декларации, правила, препораки кои се однесуваат на употребата на средствата на сила и огнено оружје, стандардите за почитување на човековите права и слободи на лица лишени од слобода, како и примери и практика од Европскиот суд за човекови права во делот на прекршувањето на правата во полициската постапка
- Да се зајакнат капацитетите на СВКПС во секој поглед на професионалност, транспарентност, непристрасност и независност со нулта толеранција за тортурата и суровото и нечовечко постапување
- Улогата на НП во однос на истрагата на наводи по претставките на граѓаните кои се жалат на полициска злоупотреба треба да е целосно независна и надвор од истрагата која ја води или ја водел СВКПС
- Да се разгледа можноста за воведување на посебно одделение во рамките на ЈО за полициската злоупотреба и тортура.

6.8. Дискусија за евидентирани случаи во кои е побарано заштита од полициската злоупотреба во периодот 2004-2010 година

Од сето погоре кажано може да се констатира дека во истражувачкиот периодот од 2004 до 2010 година вкупно биле евидентирани 330 случаи на

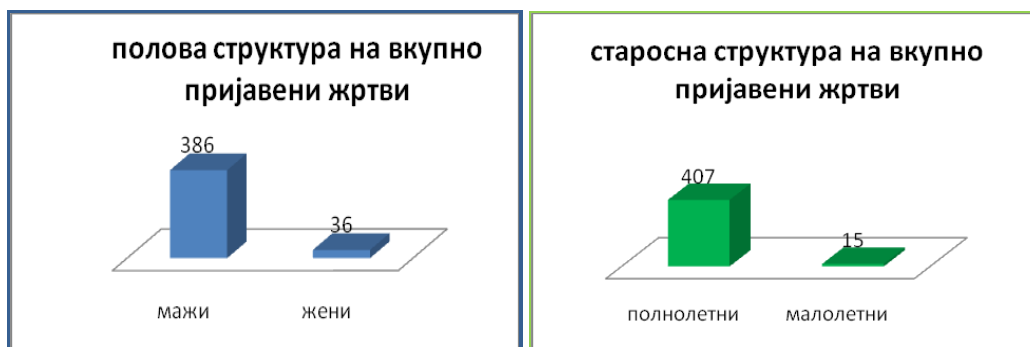
пријавена злоупотреба во полициската постапка за кои е побарано заштита на повредените човекови слободи и права (слика 20).

Слика 20. Вкупно регистрирани случаи во периодот 2004 – 2010 година

Податоците за етничката, старосната и половата структура (слика 21) укажуваат на загриженост од фактот што, иако Ромите претставуваат само 2,7 проценти од населението на Република Македонија, тие како етничка група претставуваат најранлива категорија изложена на повреди на нивните права во полициското постапување.

Впечатлива е големата разлика што постои во половата структура, каде мажите се застапени со 90,7 % наспроти жените кои се застапени со 9,3 % и односот во старосната структура на полнолетните и малолетниците што покажува дека полициските службеници во своето постапување внимаваат на стандардите коишто се однесуваат на правата и слободите на малолетниците, што резултира со нискиот број барања на заштита од полициските злоупотреби.

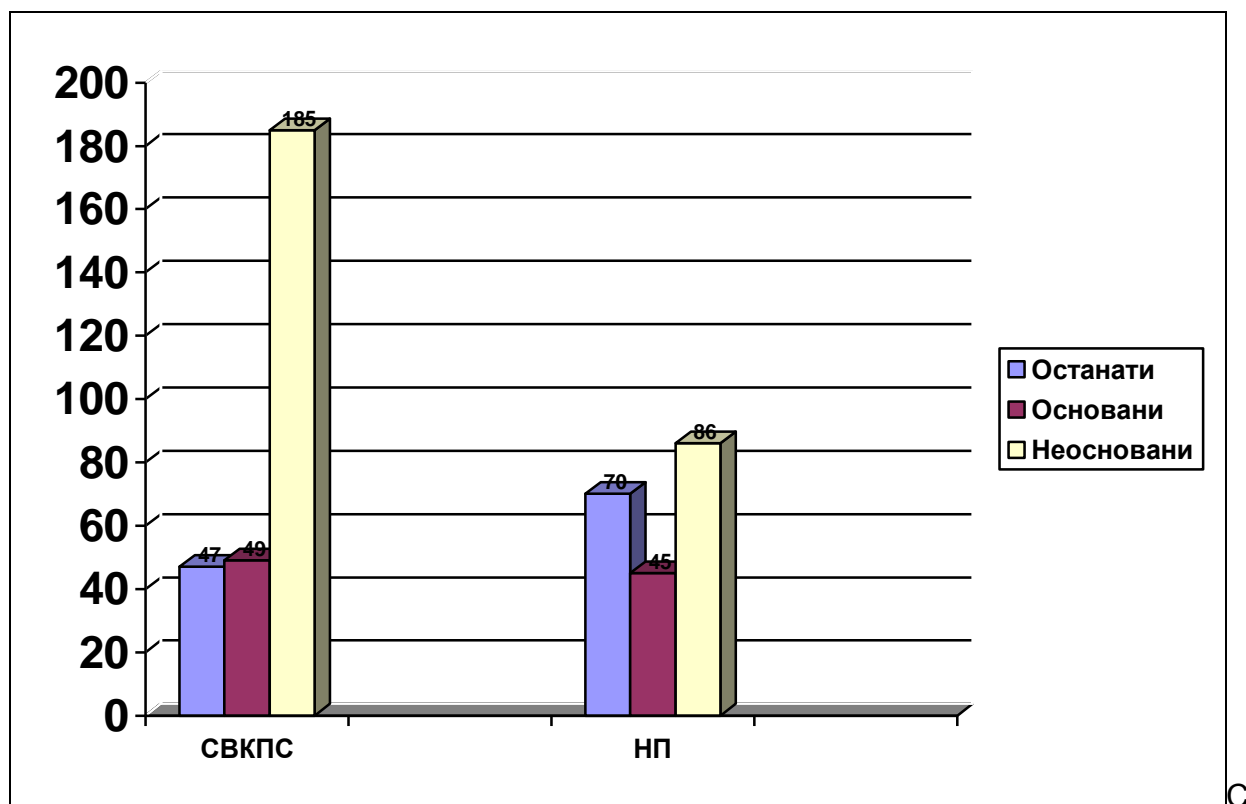

Слика 21. Етничка, полова и старосна структура на вкупно пријавените жртви

Сите дискусии и препораки коишто се однесуваат на секоја година поединечно, се потврдуваат во добиените збирни резултати, од кои се гледа дека од поднесените претставки до СВКПС (слика 22) за периодот 2004-2010 година изнесува вкупно 282 претставки, од кои основани се 49, додека пак неосновани 185. Ваквата разлика претставува индикатор дека во постапката пред СВКПС

постојат сериозни недостатоци и во поглед на поставеноста и екипираноста на човечкиот фактор, менаџментот, како и самата структура на постапката во која нема можности за покренување на жалба, односно отсуството на двостепеност на постапката пред СВКПС.

Што се однесува до поднесените претставки до НП, тие се вкупно 202 претставки за периодот 2004-2010 година (слика 22), за коишто позитивно е одговорено на само 42 претставки, повторно укажува на малиот број на констатирани повреди на човековите права во однос на пријавените, што ја потврдува загриженоста искажана во дискусијата и препораките за секоја година поединечно наведени погоре, а се однесуваат на работата на НП.

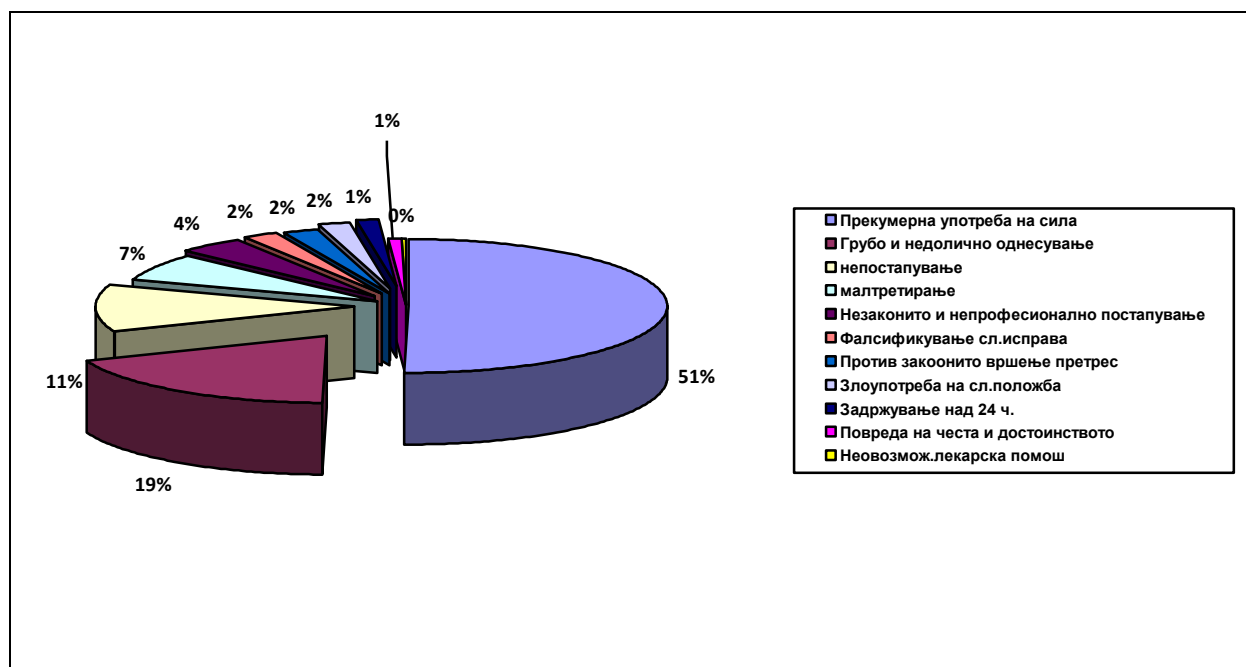

лика 22. Поднесени претставки до СВКПС и НП

Загрижувачки е фактот што над 50 % од пријавените повреди на човековите слободи и права отпаѓаат на прекумерната употреба на сила (слика 23), што укажува на постоењето на тортура, сурово и понижувачко постапување на

работниците на полицијата во остварувањето на службените задачи во полициската работа.

Со 19% на второ место се повредите коишто се резултат на грубото и недолично однесување на полициските работници, што значи недоволно почитување на стандардите од полицискиот кодекс и професионалниот пристап во користењето на полициските овластувања.

Слика 23. Повреди на правата 2006 – 2010 година

7. ЗАКЛУЧОК

Во текот на истражувачкиот периодот од 2004 до 2010 година биле евидентирани вкупно 330 случаи на пријавена злоупотреба во полициската постапка за кои е побарано заштита на повредените човекови слободи и права, прикажано на сликата 20 во претходното поглавје. Оваа бројка се однесува на истражувањата кои се однесуваат само на невладиниот сектор, претставува само еден дел од механизмите на заштита кои им стојат на располагање на граѓаните. Како таква, треба да биде предмет на загриженост, бидејќи покажува дека не се

работи за десетици инцидентни повреди на правата, туку за стотици случаи, што значи дека состојбата на полето на човековите права и нивната заштита во постапувањето на полицијата не е на задоволително ниво *visa vi* домашните и меѓународните стандарди.

Во прилог на ваквите заклучоци укажува и етничката, старосната и половата структура (графички прикажани на слика 21), каде што предмет на загриженост е фактот што, иако Ромите претставуваат само 2,7 проценти од населението во Република Македонија, како етничка група се прилично изложени на повреди на нивните права во полициското постапување и бројот на поднесените барањата за заштита на човековите права во постапката.

Загрижувачки е фактот што над 50 % од пријавените повреди на човековите слободи и права отпаѓаат на прекумерната употреба на сила, што укажува на постоењето на тортура, сурово и понижувачко постапување на работниците на полицијата во остварувањето на службените задачи во полициската работа. Затоа е потребно прогласување на нулта толеранција за тортурата и лошото однесување на полицијата од страна на највисоките државни авторитети. Ова се однесува и на давањето изјави на високите кадри во МВР пред медиумите и почитувањето на презумпцијата на невиност.

Во работата на СВКПС сериозно се наметнува потребата од воведување на правен лек и второстепеност во постапката од страна на второстепена независна комисија, во која ќе има и претставници и на граѓаните, невладиниот сектор и стручни лица.

Заради успешно и ефикасно остварување на својата улога во заштитата на човековите права и слободи, НП во однос на истрагата по наводите во претставките на граѓаните кои се жалат на полициска злоупотреба, треба да е целосно независна и надвор од истрагата која што ја води или ја водел СВКПС.

Во прилог на горните заклучоци се и резултатите од анализата којашто се однесува на поднесените кривични пријави за сторени кривични дела во постапувањето на полициските службеници при злоупотребата во полициската постапка и работата на ЈО, пред кого во периодот на истражување 2004-2010

година се поднесени 88 кривични пријави, од кои само во 13 предмети ОЈО е поднесен обвинителен акт.

Констатирано е и постојаното отстапување и непочитување на законските рокови за давањето на одговор по постапките, известувањето и донесувањето конечна одлука кај СВКПС, НП и ЈО, како и тромоста и бавноста кај судовите во кривичните и граѓанските постапки.

Резултатите од обработката и анализата на податоците кои се добиени од истражувањето, сигурно не ја исцрпуваат темата на злоупотребата и заштитата на човековите права во полициското постапување во Република Македонија. Меѓутоа, истражувачките активности и добиените резултати овозможуваат реална слика и ја даваат вистинската состојба на нивото и третманот на основните човекови права и слободи и нивната заштита кога тие се злоупотребени од полициските службеници во вршењето на полициската работа.

Исражувачкиот период, од 2004 до 2010 година, покриеноста на територијата на државата со околу 90%, независноста и непристрасноста во работењето со граѓаните кои бараат заштита на своите права во невладините организации кои располагаат со потребните знаења и вештини, како искуство претставуваат доволна гаранција за релевантноста во обработката на темата на магистерскиот труд.

8. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Арнаудовски Љ., Стојановски Т., Тафчиевска Д., Галевски Р., Полициско работење во мултиетичка средина, Прирачник, Скопје, 2003.

Ashword, the Criminal Process, Second Ed., Oxford University Press, Oxford, 1998.

Afonso M., 2009, The Protection of Human Rights at EU Level, European Standards For Human Rights and their Implementation in the Legal Sistem of Macedonia. Book 4: 71-76.

Budimir B., "Ljudska prava i policija", "Prometej" Beograd 1999.

Втор Факултативен протокол кон Меѓународниот пакт за граѓански и политички права Усвоен од страна на Генералното собрание на ОН со Резолуција 44/128 на 15 декември 1989 година.

Dandurand Y., The role of prosecutors in promoting and strengthening the rule of law, Crime, Law and Social Change, 2007.

Dixon/ G. Smith, G., Laying Down the Law: The Police, the Courts and Legal Accountability 1998, International Journal of the Sociology of Law, 26(4), 1998.

Европската конвенција на човековите права, донесена во Рим, стапила во сила на 3.9.1953 год. Република Македонија ја ратификува на 27.2.1997 година.

Европската конвенција за спречување на тортура и нехумани или понижувачки постапки или казни усвоена од страна на Советот на Европа во 1987 год., а стапи на сила на 1.2.1989 година.

Закон за полиција, *Службен весник на РМ*, бр. 114/2006, 148/2008, 6/2009.

Закон за Народниот правобранител, *Службен весник на РМ* бр. 60/2003, 114/2009.

Закон за ратификација на Факултативниот протокол на Конвенцијата против тортура при ООН, 30.12.2008, *Службен весник на РМ* бр.165/2008.

Јанкуловски З. Полиција и човекови права, Скопје 1994.

Јанкуловски З., Г. Калајџиев: Водач низ човековите права, Хелсиншки комитет за човековите права на РМ, Скопје 1999.

Калајџиев Г., Полицијата и човековите права: Прирачник за полициска обука, Хелсиншки комитет на Република Македонија, Скопје, 2003.

Калајџиев Г., З. Јанкуловски/ В. Зафировски/ В. Гавровски/ У. Пировска/ З. Ибраим, Анализа на домашното законодавство, институции и практика во случаи на пречекорување на овластувањата од страна на овластени службени лица, Надворешен надзор на органите за спроведување на законот, Анализа на меѓународни стандарди, домашно законодавство, механизми, институции и пракса, Скопје, декември 2007.

Камбовски В., Компатабилност на законски дозволената употреба на огнено оружје и нејзина основаност со ЕКЧП и практиката на ЕСЧП, Надворешен надзор на органите за спроведување на законот, Анализа на меѓународни стандарди, домашно законодавство, механизми, институции и пракса, Скопје, декември 2007.

Камбовски В.,2009, Природно-правната суштина на основните човекови слободи и права, Зборник од научна расправа Европските стандарди за човековите права и нивна имплементација во правниот систем на Република Македонија. Книга 4: 47-71.

Каракамишева Т.,2009, Повелба за основните права на ЕУ- европски стандард во областа на човековите слободи и права, Зборник од научна расправа Европските стандарди за човековите права и нивна имплементација во правниот систем на Република Македонија. Книга 4: 162-183.

Кодекс на полициска етика, *Службен весник на РМ* бр.72/2007.

Конвенција за елиминирање на расна дискриминација Усвоена и отворена за потпишување и ратификување или пристапување со резолуција на Генералното собрание на ОН 2106 А (XX) од 21 декември 1965 год. Стапи во сила на 4 јануари 1969 год., во согласност со членот 19.

Конвенција за елиминирање на сите форми на дискриминација на жените Усвоена и отворена за потпишување и ратификување или пристапување со Резолуција 34/180 на Генералното собрание на ОН на 18 декември 1979 год. Стапи во сила на 3 септември 1981 год., во согласност со членот 27 (1).

Конвенција против мачењето и другите свирепи, нехумани или понижувачки казни или постапки Усвоен и отворен за потпишување и ратификување или пристапување со Резолуција на Генералното собрание на ОН 39/46 од 10 декември 1984 год. Стапи во сила на 26 јуни 1987 год., во согласност со членот 27(1).

Конвенција за правата на детето Усвоена со резолуција 44/25 на Генералното собрание на ОН од 20 ноември 1980 год. Стапи во сила на 2 септември 1990 год., во согласност со членот 49.

Конвенција за заштита на правата на сите сезонски работници и членовите на нивните семејства, Конвенцијата од страна на Генералното собрание е усвоена 1990 година, а стапи во сила на 1 јули 2003 година.

Koster N.,2009,Human Rights in Criminal Procedure with Respektive Remarks on the Macedonian Draft for a New Criminal Procedure Code, European Standards For Human Rights and their Implementation in the Legal Sistem of Macedonia.Book 4: 249-264.

Кривичен законик, *Службен весник на РМ* бр. 37/1996, 80/1999, 04/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 07/2008, 139/2008 и 114/2009.

Кроушоу Р., Човековите права и полицијата, Прирачник за практична настава, Скопје, 2000.

Меѓународен Пакт за економски, социјални и културни права Усвоен и отворен за ратификување со Резолуција на Генералното собрание на ОН 2200 А (XXI) од 16 декември 1966 год. Стапи во сила на 3 јануари 1976 год. по депонирање на 33 ратификации.

Меѓународен пакт за граѓански и политички права, усвоен на Генералното собрание на ООН во 1966 година.

Најчевска М., 2008, Вовед во концептот на човековите права и слободи.

Организација за безбедност соработка во Европа (ОБСЕ), Прирачник за демократско полициско работење од Вишиот полициски советник на Генералниот секретар на ОБСЕ, Виена мај 2008.

Правни анализи на Проектот за поддршка на човековите права (2004-2011 год.) www.hrsp.org.mk

Правилник за вршење на работите на МВР, *Службен весник на РМ*, бр.149/2007.

Правилник за вршење на работите на СВКПС на Министерството за внатрешни работи, донесен во мај 2007, а стапил во сила на 11.11.2007 година.

Прирачник за делотворна истрага и документирање на тортура и други свирепи, нехумани, понижувачки постапки или казни (Истанбулски протокол). Канцеларија на ООН Високиот комесар за човекови права Женева 1999 година.

Richard J. Terrill, Citizens Oversight of police: private developments in the west, Policing in Central and Eastern Europe: Comparing Firsthand Knowledge with Experience from the West.

Стојановски Т. Полициска етика и деонтологија, Скопје 2006.

Трневска Десковска Р., 2009, Уставниот концепт на човековите права во Република Македонија, Зборник од научна расправа Европските стандарди за човековите права и нивна имплементација во правниот систем на Република Македонија. Книга 4: 129-145.

Универзалната декларација за правата на човекот, 10.12.1948 – Париз

Уредба за употреба на средствата за присилба и на огнено оружје, 4.4.1998 година.

Устав на Република Македонија, донесен на 17 ноември 1991 година, објавен во Службен весник на РМ број 52 од 22.11.1991 година.

Факултативен протокол кон Меѓународниот пакт за граѓански и политички права, Усвоен и отворен за потпишување и ратификување или пристапување со Резолуција на Генералното собрание на ОН 2200 А (XXI) од 16 декември 1966 год. Стапи во сила на 23 март 1976 год., во согласност со членот 9 од протоколот.

Факултативен протокол на Конвенција за елиминирање на сите форми на дискриминација на жените Усвоена од Генералното собрание на ОН со резолуција А/54/4 на 6 октомври 1999 год. и отворена за потпишување и ратификување или пристапување од 10 декември 1999. Стапи во сила на 22 декември 2000 год .

Факултативен протокол кон Конвенција против мачењето и другите свирепи, нехумани или понижувачки казни или постапки Усвоена на седница на Генералното собрание во 2002 год.

Факултативен протокол за продажба на деца, детска проституција, детска порнографија. Во мај 2002 Генералното собрание усвои резолуција 54/263 која го вклучува текстот на Факултативниот протокол кон конвенцијата за правата на детето за продажба на деца, детска проституција и детска порнографија.

Факултативен протокол за вклучување на деца во оружени конфликти усвоена во Генералното собрание во мај 2002 год во резолуција 52/263

Greer S.2006, The European Convention on Human Rights, Cambridge University press.

Foley, Combating Torture, A Manual for Judges and Prosecutors, Human Rights Centre.2009.

Фрчковски Љ., 2005: Меѓународно право за правата на човекот. Магор, Скопје

Harris, O'Boyle & Warbrick, 2009, Law of the European Convention on Human Rights, Oxford Universiti Press.

Хелсиншки комитет за човековите права на Република Македонија, Вашите права, полицијата и човековите права, Прирачник, Скопје 2004.

Хелсиншки комитет за човековите права на Република Македонија, против тортурата: Базични документи, Скопје, 2004.

Hrvatski helsinški komitet i Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Hrvatske, 2005, Policija I gradani, Prirucnik za gradane, MUP Zagreb.

Цаца Николовска М., 2009, Европската конвенција за човекови права-меѓународна и национална правна норма на полето на заштита на човековите слободи и права, Зборник од научна расправа Европските стандарди за човековите права и нивна имплементација во правниот систем на Република Македонија. Книга 4: 183-199.

Ђурић В. Priracnik za pripadnike policije, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2002.

Користени веб страни:

- <http://www.cpt.coe.int>
- <http://www.eurojust.europa.eu>
- <http://www.vera.org>
- <http://www.ncjrs.gov/policing/citi31.htm>
- <http://www.право.орг.мк>
- <http://www.undp.org>
- <http://www.freeedomhouse.org>
- <http://www.hdr.undp.org>
- <http://www.echr.coe.int>
- <http://www.hrw.org>
- <http://www.humanrights.org>